

DJAWA

Driemaandelijksch Tijdschrift uitgegeven door het Java-Instituut bij
G. Kolff & Co. Weltevreden.

Onder Redactie van Dr. Raden Ario Hoesein Djajadiningrat, J. Kats,
S. Koperberg, Raden Ngabei Poerbatjaraka en J. W. Teillers.
Secretariaat der redactie: Kanarielaan 13, te Weltevreden.

No. 2

April-Juni

1921

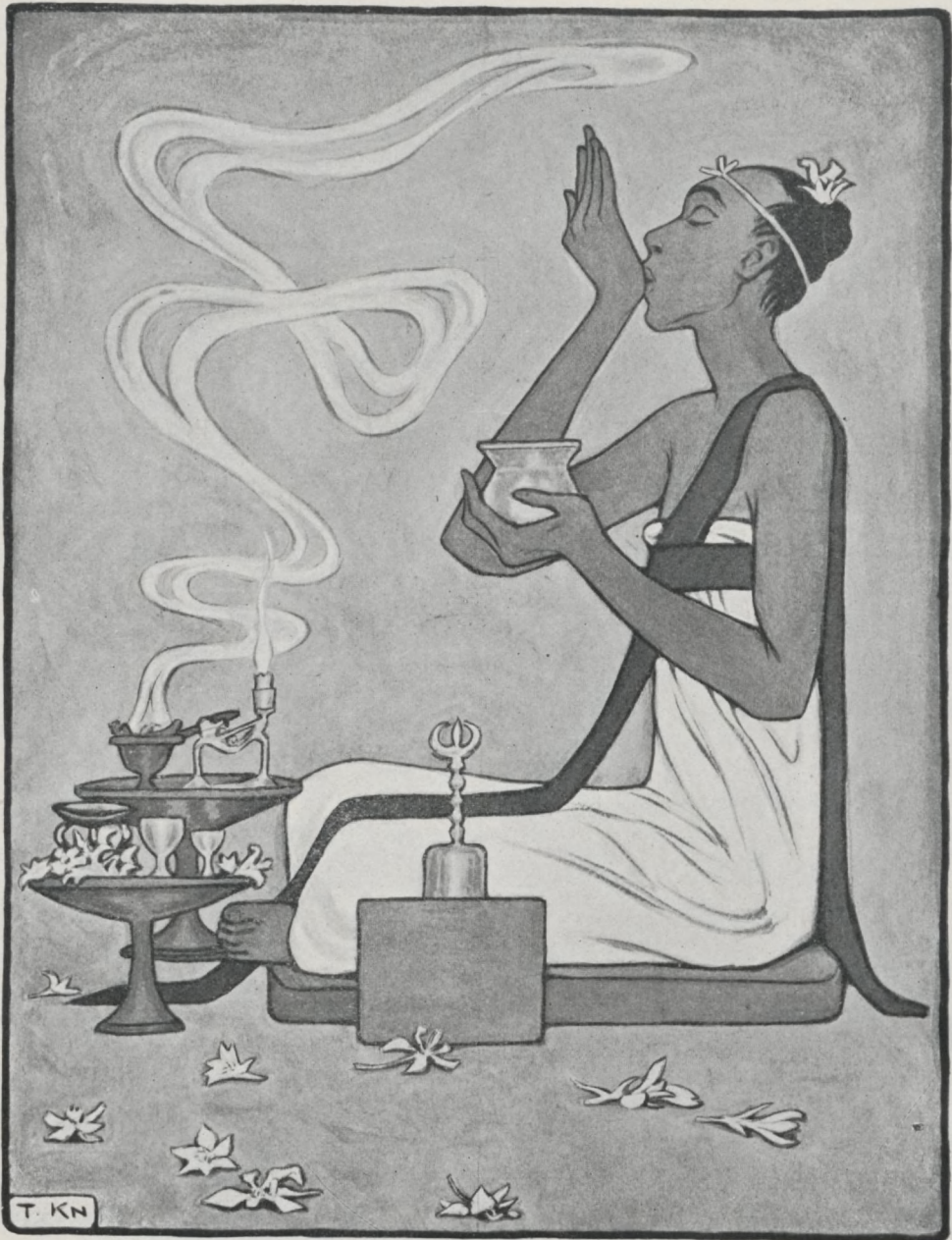
I N H O U D.

	Bldz.
Een nieuwe Boroboedoer Tekst	85 — 88
Volksgewoonten in Bagelen	89 — 91
Wajangstudien I.	93 — 95
Een en ander over gebruiken bij den Soendanees	96 — 113
Bharata Yuddha, Zang XLIV	115 — 117
Iets over het leven der veehoeders (Botjah Angon) in het district Krakal	119 — 120
Taboewoorden en verbodsbepalingen in Bagelen	121 — 125
Uit de Jav. Cultuurbeweging	127 — 129
Programma voor het Congres van het Java-Instituut	131 — 132
Résumé van de Praeadviezen	133 — 135
Vervolg Résumé van de Praeadviezen	137 — 140
Boekbespreking (Bali)	141 — 143

LIJST VAN ILLUSTRATIES.

	Tegenover Blz.
Shiwa Pedanda	83
Soedhana bij Mandjoecri	85
Reis van Soedhana	85
Soedhana door een Brahmaan onderricht	88
Poera Maospait	142
Poera Pandji	142

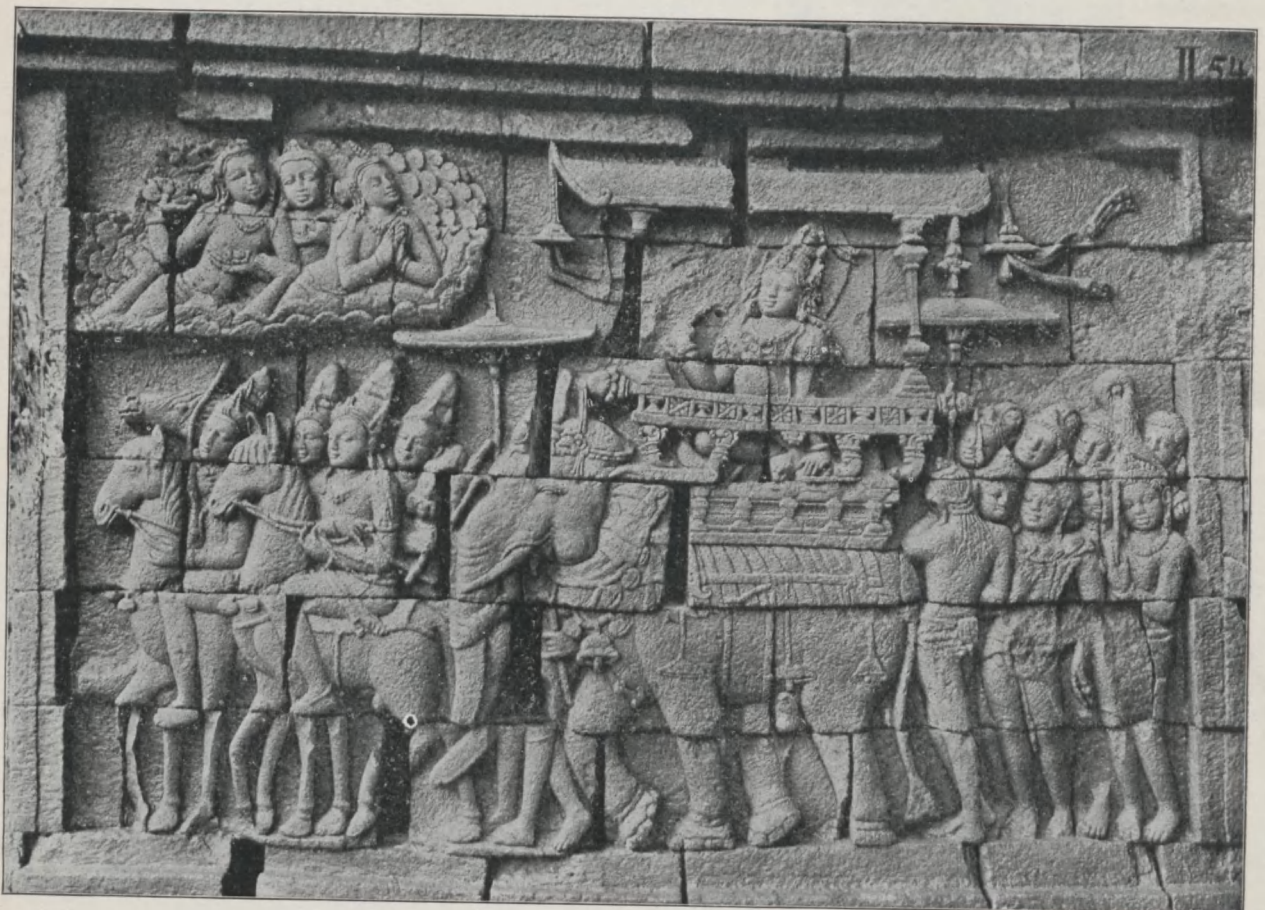
SHIWA-PEDANDA.

NITIP TOJA. Tegen het einde van het voorgebed drinkt de priester een weinig water, uit de soewamba het wijwatervat, tevens de zetel van Batara Siva; de priester schrijft n.l. met een alang-alang spriet op het water „Ong”, bekend in het gebeden boek als ong kara merta; dit is de zetel, de singasana voor Batara Siva; vandaar dat en de soewamba en het hoofd van den pedanda de karee wista (een alang-alang band met eenige kleine bloem stampers) dragen.

1. SOEDHANA bij MANDJOEÇRI.

2. REIS van SOEDHANA.

EEN NIEUWE BOROBOEDOER TEKST

door Prof. Dr. N. G. Krom.

Bij degenen, die in de oude Javaansche tempels belang stellen, is het welbekend, dat de reliefreeksen, welke men op die heiligdommen aantreft, geen versiering zonder meer zijn, maar dat er bepaalde verhalen in beeld zijn gebracht; ook is men er over het algemeen wel van op de hoogte, dat daarbij geen mondelinge tradities gevolgd werden, maar de beeldhouwers aan de hand van bestaande teksten hebben gewerkt. Minder bekend is het, dat de rol van die voorgestelde teksten, in den opzet van het heiligdom als geheel, lang niet overal gelijkwaardig is. Er zijn gevallen, waarin het voor den religieuzen samenhang van het monument van overwegend belang is, dat juist een bepaalde, in het verband passende, tekst is weergegeven; maar er zijn evengoed voorbeelden, dat de inhoud van het afgebeelde betrekkelijk onverschillig is, en de reliefreeksen hoofdzakelijk waarde hebben als decoratie-element. Het schijnt wel, of in den loop der Hindoe-Javaansche kunstgeschiedenis de verhouding tusschen tekst en monument geleidelijk losser wordt, naarmate die kunst haar Hindoeïsch karakter verliest en meer en meer Indonesisch wordt. De ontwerpers der jongere heiligdommen zien er niet het minste bezwaar in, precies denzelfden tekst op een Boeddhistischen en op een Çiwaïtischen tempel te zetten: klaarblijkelijk komt de strekking er niets meer op aan, wanneer slechts aan de eischen der versiering voldaan wordt. Een dergelijk verschijnsel is voor de oudere kunst ondenkbaar.

Zoo er nu één heiligdom is, waarbij de inhoud van het voorgestelde den doorslag heeft gegeven, dan is het wel de Boroboedoer. Het geweldige bouwwerk, elf eeuwen geleden ongetwijfeld het religieuze middelpunt van het Javaansche Boeddhisme, tracht een soort samenvatting te geven van het godsdienstige systeem, dat het vertegenwoordigt; en dit hangt samen met het doel, waartoe zulk een „stoepa” werd opgericht: het levenwekkend en lichtuitstralend symbool te zijn van de beleden leer. Door ook uiterlijk die

leer, voorzoover dat mogelijk was, in beeld te brengen, wilde men den geloovigen bezoeker onder den indruk brengen van de geloofswaardheden, hem in staat stellen tot de innerlijke ervaring daarvan. Hoe de ontwerper van Boroboedoer getracht heeft door de opeenvolging der voorgestelde teksten en het systeem der meditatieve Boeddha-figuren van nissen en terrassen den pelgrim bij het bestijgen van het heiligdom ook geestelijk steeds hooger te voeren, zal hier niet besproken worden; slechts wilden wij doen uitkomen, dat op Boroboedoer, meer dan ergens anders, de inhoud van het afgebeelde van bijzonder belang is, en kennis der weergegeven teksten een noodzakelijke voorwaarde is om de beteekenis van het monument als geheel te leeren verstaan.

Die kennis is op het oogenblik helaas nog maar al te fragmentarisch, en dat is waarlijk geen wonder. Van de talrijke Boeddhistische teksten, die ons hetzij in de Sanskrit origineelen, hetzij in Chineesche of Tibetaansche vertalingen bewaard gebleven zijn, is het grootste gedeelte nog ontoegankelijk; van een aantal kennen wij wel ongeveer den inhoud, maar weten wij niet genoeg om vergelijking met de reliefs mogelijk te maken, en het percentage van in hun geheel uitgegeven teksten is in verhouding tot de ongepubliceerde eigenlijk nog maar bedroevend klein. Het zou dus wel heel toevallig zijn, als zich juist onder die ons thans ten dienste staande teksten de op Boroboedoer voorgestelde bevonden. Het is dan ook een feit, dat wij weliswaar in hoofdzaak na kunnen gaan, hoe zich de op dat monument weergegeven verhalen aaneenschakelen en wat de zin hunner opeenvolging is, maar dat tot dusver (daargelaten een aantal losse geschiedenissen, aan verschillende bundels ontleend) slechts twee volledige teksten zich tot vergelijking met de reliefs en determinatie der afzonderlijke tafereelen geleend hebben, de Lalitawistara, levensgeschiedenis van den Boeddha, door onzen landgenoot Pleyte herkend, en

de Djātakamālā, een serie van des Boeddha's vroegere incarnaties, door den Russischen geleerde Oldenburg teruggevonden.

Aan die twee teksten zal thans een derde kunnen worden toegevoegd, die de hoofdmuur van Boroboedoer's tweede gaanderij beslaat. Hij draagt den naam van Gaṇḍawyoeha en stond reeds lang bekend als een der meest gezaghebbende werken van het Noordelijk Boeddhisme, nog steeds bij verschillende Japansche secten in hooge eere. Een uitgave was kort vóór het uitbreken van den grooten oorlog in voorbereiding, en de omstandigheid, dat de druk juist te Petrograd zou plaats hebben, is voor de uitvoering der plannen natuurlijk niet bevorderlijk geweest; zodoende waren wij voor ons onderzoek aangewezen op de beide vrij uitvoerige inhoudsopgaven, die reeds jaren geleden van dezen tekst waren gepubliceerd. En hier deed zich nu een verrassend en bedroevend feit voor: hoewel de auteurs der beide opgaven, twee inlandsche geleerden uit Voor-Indië, van één en hetzelfde handschrift (bewaard in de bibliotheek te Calcutta) gebruik hebben gemaakt, vertoonen hun mededeelingen belangrijke onderlinge afwijkingen. Beiden zijn, naar sedert gebleken is, met groote slordigheid te werk gegaan en alle taalkennis van deze in hun soort toch verdienstelijke Sanskritisten heeft niet op kunnen wegen tegen hun gebrek aan wetenschappelijke methode. Vandaar een hoogst onbevredigend resultaat, dat als waarschuwend voorbeeld van de gevaren der geleerde beunhazerij ook hier te lande nog wel eens in herinnering mag worden gebracht.

Het geknoei met deze inhoudsopgaven en hun klaarblijkelijke onvolledigheid hebben het onmogelijk gemaakt de desbetreffende Boroboedoer-reliefs alle terecht te brengen; het blijft trouwens, zoolang de tekst in zijn geheel ons nog niet ten dienste staat, een open vraag, of de ons in handschrift overgeleverde Gaṇḍawyoeha in alle bijzonderheden klopt met de op het monument in beeld gebrachte: van niet weinig Boeddhistische teksten zijn er verschillende recensies bekend, en gelijk de overigens op Boroboedoer trouw gevolgde Lalitawistara-tekst toch nog eenige tafereelen onverklaard laat, kan dat ook, en wellicht in grooter mate, met de Gaṇḍawyoeha het geval zijn. Met zulke mogelijke punten van verschil zullen wij ons hier echter niet bezig houden; wij willen slechts een

en ander mededeelen over den inhoud van het geschrift in het algemeen, en de wijze, waarop de wedergave op Boroboedoer heeft plaats gehad.

De Gaṇḍawyoeha dan is gewijd aan 's menschen rusteloos streven naar het hoogste fiell. Het is het verhaal der zwerftochten van Soedhana, den Bodhisattwa, dat wil dus zeggen den voor een toekomstig Boeddha-schap bestemden Soedhana. Ten einde de Hoogste Wijsheid te vinden, doortrekt hij de geheele wereld. Het eerst wendt hij zich tot den Bodhisattwa Mandjoeçri, die bij uitstek de aangewezen persoon schijnt om hem het verlangde te verschaffen; immers Mandjoeçri draagt als hem kenmerkend attriboot juist het Boek, dat de hoogere wetenschap inhoudt. Maar deze kan hem slechts een deel geven van wat hij vraagt, en verwijst hem naar elders. Zoo komt hij bij een volgende autoriteit, en zwerft van het eene deel der aarde naar het andere, telkens zich een klein onderdeel der hoogere kennis verwervend, maar voor het nog veel belangrijker goed, dat hij blijft missen, zich weer aan een andere bron vervoegend. Het zijn mannen en vrouwen, ouden en jongen, monniken en nonnen, asceten, brahmanen, koningen, slaven, goden en godinnen, Bodhisattwa's en Boeddha's, waar hij achtereenvolgens aankomt, tot hij op het laatste niet minder dan vier- en zestig personen als „goeroe” heeft gehad. Als hij dan eindelijk Samantabhadra, den in dit werk hoog gevierden, grootsten Boeddha der Toekomst heeft bereikt, doet deze hem weder terugkeeren tot Mandjoeçri en het is daar, dat hij ten slotte zijn eindbestemming treft en de Hoogste Wijsheid deelachtig wordt.

Het zou natuurlijk niet mogelijk zijn in dit korte overzicht ook maar eenigermate den dieperen zin van dit alles tot zijn recht te doen komen. Op een paar punten willen wij echter toch even wijzen: vooreerst dat het bezit van al die onderdeelen der hoogere kennis, die stap voor stap verworven moeten worden, aan leeftijd noch sexe, maatschappelijke positie noch wereldverzaking gebonden blijkt. En voorts dat de zwerver na al zijn streven zijn doel bereikt aan zijn punt van uitgang: hij zelf is het ten slotte, die veranderd is en die door hetgeen hij ervaren heeft zich rijp heeft gemaakt om de hoogere wijsheid innerlijk te beleven.

Het laat zich begrijpen, dat men een tekst als dezen met groote voorliefde in beeld heeft

gebracht, immers nog afgescheiden van zijn gezag in de Boeddhistische Kerk, leende hij zich door zijn inhoud al bijzonder goed tot illustratie; een groot verschil met zooveel andere teksten van grootendeels bespiegelenden aard, die in den vorm van een enkel gesprek tusschen den Boeddha en eenige leergierige monniken, of hemelingen, een reeks van theoretische beschouwingen over dogmatische kwesties samenbrengen. Wilde men zoo iets af gaan beelden, dan zou men in één tafereel de deelnemers aan het gesprek moeten geven, en in volgende tafereelen niet anders kunnen doen dan dezelfde groep ad libitum herhalen, en bij dat alles had men dan nog het nadeel, dat uit niets bleek, waarover nu eigenlijk gesproken werd. Bij de Gaṇḍawyoḥa is dat natuurlijk geheel anders. Het is een verhaal vol actie, door het voortdurend verder trekken van den hoofdpersoon, en de uiteenloopende figuren, waar hij zich heen begeeft. De beeldhouwers hebben de welkome motieven, hun door het reizen op zichzelf geboden, niet verwaarloosd; wij zien Soedhana nu eens te voet voorttrekken, dan weer van een draagstoel gebruik maken, of ook den olifant berijden, en waar het pas gaf is het schip afgebeeld, dat hem op zijn tocht verder voerde. Maar deze episodes blijven natuurlijk altijd bijzaak; waar het om te doen is, zijn de gesprekken met de achtereenvolgens opgezochte goeroe's. De omstandigheid, dat deze onder de meest verschillende personen van hemel en aarde te vinden waren, en zich dus tot een groote afwisseling in de typeering eigenden, vormde niet alleen een voordeel uit illustratief oogpunt door de mogelijkheid om alle eentonigheid te vermijden, maar maakte tevens dat voor den geloovigen bezoeker, die van den tekst op de hoogte was, elk tafereel op zichzelf herkenbaar was als een bepaalde episode, waarbij dan de identiteit van den goeroe tegelijkertijd een aanwijzing gaf voor het bij die gelegenheid besproken leerstuk.

En wat nu gold voor den geloovige van weleer is eveneens van toepassing op den modernen archeoloog; ook deze vindt in de duidelijke typeering der optredende personen zijn houvast voor de determinatie der tafereelen. Een van de allermeeft de aandacht trekkende reliefs was, reeds lang voor er van eenige herkenning van den tekst sprake was, dat, waarop een eerbetuiging plaats had voor den god Ćiwa. Weliswaar was bekend dat het Boeddhisme het be-

staan der oude Hindoe-goden niet ontkende (zij het dan ook, dat hun beteekenis veel geringer werd geacht dan die van Boeddha's en Bodhisattwa's), maar toch was deze eervolle plaats van het Ćiwaitische Opperwezen op het Boeddhistische heiligdom wel zeer opvallend. Twijfel aan de identiteit van den god was niet mogelijk, hij droeg zijn gewone attributen, zijn drietand stond naast hem, zijn rijdier de Nandi (stier) rustte voor zijn zetel; en zoo heeft zijn aanwezigheid tot allerlei opmerkingen en gissingen aanleiding gegeven, ook in verband met de in de latere eeuwen der Javaansche oude geschiedenis zoo duidelijk aan den dag tredende vermenging van Ćiwaitische en Boeddhistische opvattingen. Die gissingen blijken nu misplaatst en de oplossing van het geval is heel eenvoudig: onder de vier- en zestig goeroe's, door Soedhana in de Gaṇḍawyoḥa bezocht, is ook Ćiwa, en natuurlijk heeft de beeldhouwer dus ook dit onderhoud ter plaatse waar het behoorde vereeuwigd.

Het zoo kennelijke bezoek bij Ćiwa is voor de determinatie der omliggende reliefs een gemakkelijk steunpunt. Volgens den tekst gaat Soedhana, na van den god afscheid te hebben genomen, achtereenvolgens naar acht Nachtgodinnen; op de acht volgende reliefs van Boro-boedoer vinden wij hem inderdaad telkens tegenover een godinnefiguur. Met andere tafereelen gaat het juist zoo, in het bijzonder waar een speciale omstandigheid aan tekst en afbeelding gemeen blijkt, bijvoorbeeld dat gelijktijdig met een jongeling en een jonge vrouw gesproken wordt, of waar op onmiskenbare wijze door hun kleeding gewaarmerkte personen, brahmanen, nonnen, kluzenaars en dergelijken, optreden. Hoewel, gelijk reeds gezegd werd, de twijfelachtige gevallen niet ontbreken, hetzij door slordigheid in de inhoudsopgaven hetzij door afwijkende tekstrecensies, zijn de overeenkomsten toch te treffend om niet de herkenning van de Gaṇḍawyoḥa als den weergegeven tekst volkomen te wettigen.

In het stuksgewijs identificeeren der verschillende episodes kunnen wij ons hier natuurlijk niet verdiepen; slechts wijden wij nog een enkel woord aan de bijgevoegde illustraties. De eerste afbeelding verplaatst ons naar het begin der geschiedenis: Soedhana's aankomst bij Mandjoecri. Deze laatste was volgens den tekst aan het prediken voor een aantal monniken, en het

relief is daarmede geheel in overeenstemming. Mandjoeeri zit in groot ornaat in een fraai versierd paviljoen op een lotuskussen en is duidelijk herkenbaar aan zijn attriboot, het boek in kropakvorm, hetwelk op den in de linker hand gehouden lotus rust. De monniken zijn links geplaatst in aandachtig luisterende houding; hun kleeding is het gewone monniksgewaad, dat bij het zitten den rechterschouder bloot laat, waarover dan een kleedslip wordt geworpen; hun hoofd is gladgeschoren. Soedhana staat rechts, terwijl een paar dienaren, pajongdrager en gewapende wachter, achter hem knielen, en een drietal personen in voornamer dracht bij hem staan, misschien aardsche volgelingen, mogelijk ook hem vergezellende goden; een paar hemelingen in de lucht betuigen hun hulde aan den predikende Bodhisattwa. Aardig is het verder om op te merken, hoe de beeldhouwer hier zijn hoofdpersoon als het ware introduceert met een duidelijk kenteeken; de tekst verhaalt, dat Soedhana zijn naam te danken had aan zijns vaders plotseling verworven rijkdom en als aanwijzing daarvan plaatst de beeldhouwer tegen het voetstuk van zijn held eenige geldzakken. De beschouwer, die den tekst kende, begreep dus dadelijk, dat hier Soedhana ten tooneele wordt gevoerd.

De tweede plaat geeft een denkbeeld van de tafereelen, waarop Soedhana's verder trekken is voorgesteld. Thans is het een reis per olifant. Vooraf gaan eenige voorrijders te paard; men ziet, dat paarden niet tot de best geslaagde dieren van de Boroboedoer-artisten behooren. Dan is de olifant heel wat beter; omgeven en gevolgd door Soedhana's dienaren draagt hij zijn meester op den rug in een overdekt tentje, dat, afgescheiden van de versieringsmotieven, een ook nu nog in Voor-Indië gebruikelijk model vertegenwoordigt; eveneens voorziet men den olifant daar nog gaarne van de afhangende, bij iederen stap rinkelende bellen. De huldigende hemelingen ontbreken ook op dit tafereel niet.

Het is vooral de loopende houding van den olifant, die aan het tooneeltje leven geeft; de groepen links en rechts zijn weinig gelukkig van compositie.

In dat opzicht maakt onze laatste afbeelding een meer harmonischen indruk; wij vinden hier een der vele gesprekken van Soedhana met de door hem bezochte goeroe's. Met een bloem in de hand luistert hij naar het onderricht; ook hier vergezellen hem eenige volgelingen, in wier plaatsing de beeldhouwer naar vermogen de bij zulke groepen dreigende stijfheid heeft vermeden. Het onderwijs gaat uit van een brahmaan, in het voor die kaste typische uiterlijk, met glad weggestreken, in een wrong gedraaide en door een krans gedekte haren, welverzorgde snor en baard, en zittend op de gewone opengewerkte tabouret. Een paar leerlingen bevinden zich achter hem; opvallend zijn verder de beide figuren op de wolk boven den hoofdpersoon, die op dit tafereel de rol der hemelingen overnemen, twee zoogenaamde kinnara's, mythologische wezens met menschelijk bovenlijf op een vogellichaam, zeer geliefd in de Hindoe-Javaansche kunst, ook waar geen tekst hun tegenwoordigheid vereischte.

De Gandawyôeha is, wij zeiden het reeds, een geschrift van groote heiligheid, dat zich bovendien voortreffelijk tot wedergave in beeld leende. Nog om een derde reden moet het voor den ontwerper van het monument aanlokkelijk zijn geweest om juist dezen tekst te doen afbeelden: de directe strekking. In het Boeddhisme van Boroboedoer is het einddoel voor den geloovige, eenmaal zelf het Boeddha-schap, de Hoogste Wijsheid, te zullen verwerven. Zoo mocht hij dan in Soedhana, die voor geen moeite terugdeinsde om in een zwerftocht door het heelal dat vurig begeerde doel te bereiken, het lichtend voorbeeld zien voor het eigen streven naar volmaking.

Maart 1921.

3. SOEDHANA door een Brahmaan onderricht.

VOLKSGEWOONTEN IN BAGELEN.

door INGGRIIS.

BESNIJDENIS

GEWOONTE. Bij de Javanen bestaat de gewoonte om de jongens, die den leeftijd van ± 14 jaar hebben bereikt, te besnijden. (Tegenwoordig worden kinderen op jongeren leeftijd besneden). Volgens 't geloof van 't volk is deze gewoonte gebaseerd op den godsdienst. Althans noemen de Inlanders dengene, die niet is besneden, geen Mohammedaan.

BERSIH. De besnijdenis gaat bijna altijd gepaard met een feest. Vóórdat de feestdag aanbreekt, gaat de jongen naar de begraafplaats van zijn voorouders om daar bloemen te offeren. Dit noemt men bersih of resik. De jongen moet namelijk, voordat hij de bloemen offert, die begraafplaats schoonmaken.

KOBONGAN. Het besnijden geschiedt meestal in een huisje, dat kobongan wordt genoemd en meestal op 't voorerf staat. Midden in de kobongan zet men een lage tafel, waarop een stukje wit katoen ligt. Bij die tafel brandt 's nachts een lichtje, dat gewoonlijk bestaat uit een aarden potje met klapperolie en een pit. Aan de vier kanten wordt de kobongan omsloten door een gordijn en dit wordt aan den voorkant opgeslagen voor den ingang.

BELA. Zal een jongen worden besneden, dan komen soms andere kinderen bij hem die zich als béla (iemand's deelgenoot worden in den dood, enz. dus mee ondergaan of pijn mee lijden) of noenoet (meegaan) aanmelden. Ze zeggen dan, dat ze gaarne met hem worden besneden.

MIDADARENI. In den laatsten avond voor de eigenlijke besnijdenisdag wordt er een huise-lijk feest gevierd. Dit feestvieren noemt men midadarèni. Gewoonlijk brengen de moeders der te besnijden jongens den nacht wakend door. Dit noemt men botjahé dieièki. Naar men zegt, heeft deze handeling ten doel om den kinderen een goede gezondheid te schenken.

DE KLEEDERDRACHT. Vroeg in den morgen, nadat zich de jongens hebben gebaad, worden ze in een pendopo van hun huis of in een bedehuis aangekleed als een bruidegom. Ze dragen een bango-toelak-hoofddoek (een blauwe hoofddoek met een witte vierkante plek in 't midden), soemping (een paar bladvormige oorversiersels), kelat-baoe (een paar bovenarmbanden), binggel (een paar dikke armbanden), kamoës (een buikriem, waaraan gespen zijn bevestigd), bara (een onder-buikriem, voorzien van franje), kaloeng (een halsketting), een kris, een kain, waarvan de wiroe (plooi) achter aan den rug hangt; bangkol (een klapperschil, gestoken tusschen den buik en den riem om de kain aan den voorkant op te houden) en sandalen.

Heel vaak wordt 't gezicht met blanketsel en 't geheele lichaam met een gele kleurstof (Jav. atal) bestreken.

HET BESNIJDEN. Om ± 7 uur, wanneer de bong of de tjalak (een besnijder van beroep) gekomen is, wordt een komaran (een offermaal, bestaande uit: rijst, pisang, sirih, tabak, lekkernijen en zooveel kippen als er jongens zijn) naar de kobongan gebracht.

Omstuwd door genoodigden en onder 't zeggen van „Alla hoema sallongalim wa salim Mohammad ja Rabbi sallongalim wa salim” worden de jongens beurtelings in de kobongan op den schoot van een ouden man besneden. Bij de kobongan staan stoelen of banken, waarop de jongens moeten zitten en onder de stoelen staan kopjes met kapok om 't bloed der besnedenen op te vangen.

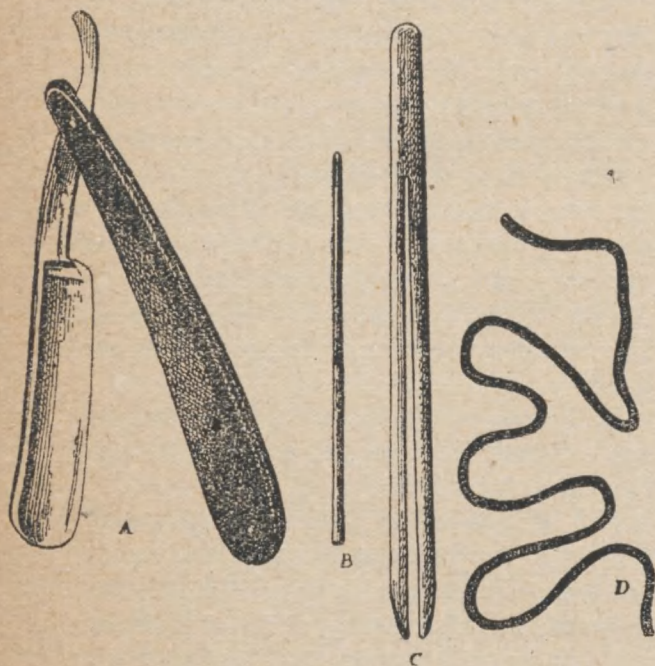
Het besnijden van de huid geschiedt op twee manieren.

Gewoonlijk wordt huid aan den bovenkant schuin afgesneden. Is de huid veel te kort om te worden afgesneden, dan past de „tjalak” de z.g. „soepit djait” toe. In dit geval wordt de

huid aan den bovenkant gespleten. Bij „soepit djait” loopt men gevaar, dat de beide helften van de huid zich met elkaar verbinden (samen-groeien), zoodat de spleet later verdwijnt en de jongen zich weder moet onderwerpen aan de besnijdenis.

De te besnijden jongen heeft, behalve de gewone kain, nog een onder-kain van rood of geel gekleurd katoen aan, om te voorkomen, dat de boven-kain met bloed bevekt raakt.

Terwijl de jongen op den schoot of tussschen de dijen van een ouden man zit om te worden besneden, legt deze zijn vingers op de oogen van den jongen (Jav. mripaté ditoengkoepi. d.w.z. zijn oogen worden met de vingers gedekt).

Nadat de bong de afgesneden huid in de kobongan heeft begraven, blaast hij de jongens op 't hoofd om, naar men zegt, bezwijming te voorkomen. Verder geeft hij hun een gendi met het z.g. banjoe katé (heilig en geneeskrachtig water), dat de besnedenen gedurende de bloeding moeten drinken. Vervolgens dient te worden vermeld, dat 't hun streng is verboden sterk gekruide sajoer te eten. Na eenige dagen zijn ze in den regel beter.

BEGRAFENIS.

HET LIJK. Wanneer iemand gestorven is, wordt 't stoffelijk overschot gelegd op een divan of een balē-balē met 't hoofd in noordelijke rich-

ting. De benedenarmen worden zoodanig op den borst op elkaar gelegd, dat de linker beneden-arm onder ligt. De beide beenen worden aan elkaar vastgebonden, waarna 't lijk bedekt wordt met een kain. De pooten van de balē-balē, waarop 't lijk ligt, staan meestal in met water gevulde kommen, terwijl bij 't lijk bijna altijd een lichtje brandt. De familieleden en de vrienden van den overledene worden in kennis gesteld met 't sterfgeval. Ouder gewoonte moet 't lijk minstens door één persoon worden bewaakt, want onder de Javanen heerscht nog 't geloof, dat de gestorvene weder leeft en menschen bijt, wanneer een kat over hem heen is gesprongen.

DE REINIGING. Na een paar uren wordt 't lijk naar buiten gebracht en nedergelegd op een balē-balē, waarop 7 stuks pisangstammen, ter lengte van $\pm \frac{1}{2}$ M., dwars naast elkaar liggen, op een afstand van ± 3 d.M. Bij de balē-balē staan djembangan's (kuipen) met water, een kruik met water, waarin zich daoē-delima en daoē-kèlor bevinden en een aarden pot met 't z.g. kramaswater (aschloog) om 't haar van den gestorvene te reinigen. Het gebeurt wel eens, dat 't lijk van vader of moeder, eer het gewasschen wordt, op den schoot van de kinderen, die naast elkaar op een bank zitten, wordt gelegd.

Daarna wordt het zachtjes schoongewasschen en de haren worden met kramas-water gereinigd. Verder worden gezicht, de beide handen en voeten besproeid met z.g. banjoe-woeloe (water, waarmee men zijn gezicht, handen en voeten wast, eer men bidt), volgens de geboden van den Mohammedaanschen godsdienst. Dat doet een geestelijke (Jav. kaoem). Opmerking verdient nog, dat gedurende de reiniging een kain of wit katoen boven 't lijk moet worden gespannen.

HET INWIKKELEN. Nadat de reiniging is afgelopen, wordt 't lijk naar binnen gebracht en nedergelegd op een bank, waarop 3 of 7 lappen wit katoen liggen. Op 't gezicht, den navel en de knieën legt men een stukje kapok, terwijl de schaamdeelen met een pisangblad worden bedekt. Daarna wordt 't lijk in wit katoen gewikkeld en een geestelijke (Jav. kaoem) bidt met eenige menschen voor den overledene.

DRAAGBAAR. Op 't erf maken de menschen een draagbaar van bamboe. Is de overledene

een rijke, dan maken ze soms een lijkst (Jav. terbela), waarin 't lijk wordt gelegd en die in den kuil mede wordt begraven. Wierook en in wit katoen gewikkelde lansen worden metéén klaar gemaakt. In de pendopo zijn de menschen druk bezig met het knippen en scheuren van wit katoen voor de draagbaar en voor de koelies, die 't lijk zullen dragen. In 't achterhuis rijgen eenige vrouwen bloemen ter versiering van de draagbaar en anderen maken beras-koening, welke gele rijst onder 't vervoeren van 't lijk op de draagbaar moet worden gestrooid. De koelies worden aangekleed met witte hoofddoeken en ze dragen een stuk wit katoen als jas.

HET EERSTE OFFERMAAL. Na de lijkreuniging wordt den gasten een maaltijd aangeboden. Dit heet soertanah. Het is eigenlijk een offer, dat de erfigenamen verplicht zijn aan den aardgeest te brengen, ter vergoeding van 't graven van een kuil voor den gestorvene.

HET VERVOEREN. Nadat de mannen en de vrouwen gegeten en gedronken hebben, wordt 't lijk op de draagbaar gelegd en naar 't erf gebracht. De tijd van vervoeren is dan aangebroken. Vooraan staat een wierookdrager en achter hem staan koelies in 2 rijen met lansen. Eenige mannen tillen vervolgens de draagbaar op waarna de kinderen van den gestorvene drie-maal achter elkaar daaronder heen loopen.

Dit heet soemoeroep (Soemoeroep heeft 2 beteekenissen:

- 1e. in een ruimte gaan.
- 2e. zien, weten.

Door onder de draagbaar te loopen, zien de kinderen, dat hun vader of moeder is overleden). Deze handeling duidt tevens aan, dat de mensch sterfelijk is. Onder 't zeggen van „La illa ha il lalah” gaat de begrafenisstoet statig voor. Men houdt een zonnescherm boven de baar en onderweg strooit men de gele rijst op den stoet en ook op de lijkbaar.

HET BEGRAVEN. Op de begraafplaats gekomen wordt 't lijk onder een diepe stilte in een

groeve, die uit een onder- en bovenkuil bestaat, neergelaten, terwijl de kaoem de z.g. adan aanheft. (Adan = een formulier uit den Koerän om de sjëtans te verdrijven). Het stoffelijk overschot wordt op zachte en bedaarde wijze in den benedenkuil neergelegd met 't hoofd in noordwestelijke richting. De aarden hoofdkussens (Jav. geloe) worden onder 't hoofd gelegd, waarna de banden om 't hoofd en aan de beenen los worden gemaakt. Boven het lijk legt men vervolgens korte balken of bamboe's (Jav. dèndèng ari) om den benedenkuil af te dekken. De aanwezigen, die om de groeve staan, gooien een hand vol aarde in den grafkuil en deze wordt eindelijk met aarde gevuld. Twee korte paaltjes worden op de groeve geplant en ondertusschen sprenkelt men klapperwater op den gevulden kuil. Het katoen van de draagbaar is voor de koeli's en onder groote belangstelling en stilte wordt de z.g. dongatlekim (een formulier voor een doode) gelezen. Ten slotte keeren de menschen huiswaarts.

DE VERDERE OFFERMALEN. Het hoofd der erfigenamen geeft verder offermalen ter herdenking van den overledene. Deze slametans zijn bij de Inlanders bekend onder den naam van neloeng dina, mitoeng dina, matang poeloeh, njatoes, mendak sepisan, mendak pindo en njèwoe. Ze worden respectievelijk drie, zeven, veertig, honderd dagen, één jaar, twee jaar en 1000 dagen na 't sterfgeval gegeven. Na 1000 dagen wordt gewoonlijk een grafsteen op de groeve gelegd (grafsteen = maëdjan. Jav.).

IETS BIJZONDERS. Onder de Inlanders heerscht nog 't geloof, dat 't omhulsel van een doode, die begraven wordt op Vrijdag-kliwon, zeer heilig is en dieven veel geluk toebrengt. Het is daarom mogelijk, dat 't katoen van zoo'n lijk weggenomen wordt door dieven als hulpmiddel bij 't plegen van een diefstal. Vandaar dat zulk een graf gedurende één nacht niet zelden wordt bewaakt door eenige menschen, ter voorkoming van diefstal.

WAJANGSTUDIEN.

I. Een verschoven tijdvak in de Wajang-Poerwa.

door J. KATS.

Het is bekend, dat de Javaansche lakon's, ontleend aan het Mahâbhârata, niet geheel overeenstemmen met den inhoud van het oude heldendicht. Niet alleen zijn er verhalen in opgenomen, welke niet voorkomen in het oorspronkelijke epos, maar ook de beschrijving van gebeurtenissen, welke mede in het Mahâbhârata gevonden worden, wijkt dikwijls niet onbelangrijk van het oorspronkelijke af. Dit is o.a. het geval met het verhaal van het verblijf der Pândawa's te Wirâta.

Het Indische heldendicht verhaalt het volgende.

Toen Yoedhisthira door Dhrestarâstra tot troonopvolger was benoemd en de Pândawa's zich door schitterende wapenfeiten alom bekend en gevierd maakten, besloten de Kaurawa's en Çakoeni, om hen van het hof te verwijderen. Zij worden uitgenoodigd, zich naar Wâranâwata te begeven, waar Doeryodhana van allerlei licht brandbare stoffen een gebouw (het z.g. „lakhuis") heeft laten oprichten. Als allen gezamenlijk in dit gebouw bijeen zijn, wordt het aangestoken, de Kaurawa's redden zich en de Pândawa's blijven in het brandende gebouw achter. Door een onderaardschen gang — welke zij, na een geheime waarschuwing van hun oom Widoera ontvangen te hebben, reeds vroeger hebben laten aanleggen — weten zij echter te ontkomen. Nu dwalen zij geruimen tijd door de wildernis rond, tot zij zich ten slotte, moede en dorstig onder een boom neerzetten, terwijl Bhima water gaat zoeken en zoo gelukkig is, in de nabijheid een vijver te vinden, vanwaar hij voor zijn lotgenooten water kan meebrengen.

Na vele avonturen komen de vluchtelingen aan het hof van Droepada, den vorst der Pantjêla's en nemen deel aan de bruidwerving (swayamwara) van prinses Draupadi, waarbij zij aan de gestelde voorwaarde kunnen voldoen en de bruid als prijs meevoeren, zich tevens den steun van eenige machtige vorsten verzekerende. Spoedig daarop wordt het alom bekend, dat de Pânda-

wa's nog in leven zijn en zij ontvangen van hun neven, die het nu geraden vinden hen te vriend te houden, een landstreek, waarin zij de stad Indraprastha stichten en een gelukkigen tijd doorbrengen.

Hun rust en geluk zullen echter niet steeds blijven duren. Door nijd en afgunst aangezet, smeedt Doeryodhana met zijn oom Çakoeni een nieuw plan, om de Pândawa's te doen verdwijnen. Zij worden uitgenoodigd tot een groot dobbelspel, waarbij Yoedhisthira — door toedoen van Çakoeni — achtereenvolgens alle rijkdommen en schatten en ten slotte ook zijn rijk verliest. Wel maakt Dhrestarâstra dezen voor zijn bloedverwanten zoo ongelukkigen afloop ongedaan, maar bij een tweede dobbelpartij zijn zij al even ongelukkig en nu is de ramp niet meer te keeren: twaalf jaren zullen zij in de wildernis doorbrengen en het dertiende jaar, geheel onbekend, onder de menschen leven.

Zoo begint de zwerftocht opnieuw. Weer beleven zij een menigte avonturen, waarbij zij aan velerlei gevaren en ontberingen blootstaan. Op een dag zoeken zij, dorstig en vermoeid van de jacht, naar water en vinden tot hun vreugde een helderen vijver. Het drinken bekomt hun echter slecht: de een na den ander zinkt, na van het water geproefd te hebben, levenloos ter aarde. Alleen Yoedhisthira, die zich het laatst naar den vijver begeeft en die den geest, die het water bewaakt, een bevredigend antwoord op diens vragen kan geven — wat door zijn broeders niet is gedaan — ontkomt aan dit lot en weet zelfs zijn broeders weer het leven terug te geven, terwijl de watergeest — in werkelijkheid de god Dharma, Yoedhisthira's vader — hem de toezegging doet, dat hij met zijn broeders het geheele, nu volgende, dertiende jaar van hun ballingschap, onbekend zal blijven.

De Pândawa's besluiten, dit jaar te gaan doorbrengen aan het hof van den vorst der Matsya's, Wirâta. Zij komen daar in verschillende betrekkingen in dienst: Yoedhisthira als

geofend dubbelspeler, Bhima als kok, Ardjoena als dansmeester, Nakoela als africhter van paarden en Sahadewa als opzichter over 's vorsten veestapel. Draupadi wordt aangenomen als kamenier bij de vorstin.

Als eindelijk dit laatste jaar verlopen is, vorderen zij van de Kaurawa's de hun toekomstende helft van het rijk. Het loopt uit op een geweldigen strijd in de Koeroe-vlakte, waarbij de Pândawa's de overwinning behalen en hun tegenstanders op het slagveld den dood vinden. (Bhârata yoeddha).

In een verzameling lakon's, bijeengebracht onder leiding van P. A. A. P. Prangwadana te Soerakarta, wordt omtrent de boven in het kort beschreven gebeurtenissen het volgende vermeld. ¹⁾

De verhouding tusschen Pandawa's en Korawa's ²⁾ — die tot nog toe te zamen zijn opgevoed aan het hof te Ngastina — is ten slotte zoo gespannen geworden en de laatstgenoemden zijn zoo beducht voor de toenemende macht en invloed van hun neven, dat zij, op Sakoeni's raad, besluiten hun mededingers, die zich te Gadjah Oja bevinden, uit den weg te ruimen. Onder het voorwendsel, dat zij hun de helft van het rijk willen afstaan, zendt Soejoedana hun een uitnoodiging, om zich naar Ngastina te begeven, waar hun in een opzettelijk voor deze gelegenheid opgericht gebouw plechtig de helft van het gebied zal worden overgedragen. Er is echter voor gezorgd, dat het niet tot deze overdracht zal komen: onder leiding van Sakoeni is het gebouw van bamboe opgetrokken, de dakbalken zijn met brandbare stoffen gevuld en aan de vier hoeken zijn lonten aangebracht. Als de Pandawa's te Ngastina zijn aangekomen, begeeft men zich naar het nieuwe gebouw, „Balé Sagala-gala”. Soejoedana houdt zijn gast bezig met het schaakspel en stelt hem voor, zijn leven in te zetten tegen het rijk van Ngastina. De Korawa-vorst verliest herhaaldelijk, doch Sakoeni draait ongemerkt het schaakbord om. Intusschen schenken de Korawa's voortdurend de bekers van de gasten vol. Eindelijk acht Sakoeni het geschikte oogenblik gekomen: hij geeft bevel de lonten aan te steken en in een oogenblik staat het gebouw in lichterlaaie. De Pandawa's ontkomen door een verborgen onderaardschen gang. Door de put Djalatoenda komen zij weer aan de oppervlakte van de aarde, waar zij een lan-

gen, moeitevollen tocht beginnen. Op dezen tocht door de wildernis komen zij op een dag aan een vijver, waar allen van het verfrisschende water drinken. Nauwelijks hebben zij het water binnen, of zij zinken levenloos ter aarde. Semar, die als steeds, de broeders vergezelt, wordt boos en schept de bron leeg. Op den bodem ontdekt hij een godheid, Batara Brama. Hij ziet in dezen de oorzaak van het gebeurde, grijpt hem en smakt hem met kracht tegen den grond, waarop Brama belooft, de gestorvenen weer in het leven terug te roepen. Nadat dit is geschied, gelast hij de beide oudsten, om den vorst van Wirata ³⁾, Matswapati, hun diensten te gaan aanbieden. Joedistira wordt, onder den naam Widjakangka, aangesteld tot marktmeester. Bima, nu Abilawa geheeten, treedt in dienst bij den slachter Walekas.

Ter belooning van de door hen bewezen diensten begiftigt de vorst van Wirata de Pandawa's met de landstreek Wanamarta, waar door hen het rijk Ngamarta gesticht wordt. Hier beleven zij de dagen van grootheid en glorie, waarop het grootste deel der Javaansche lakon's van dezen cyclus betrekking heeft.

Zooals men ziet, heerscht in de Javaansche lezing verwarring in de opvolging van de gebeurtenissen.

Het Mahâbhârata behandelt achtereenvolgens o.m.:

- A. „Lakhuis” Omzwervingen
Drinken aan een vijver.
- B. Indraprastha.
- C. Dobbelspel Omzwervingen
Drinken aan een (vergiftigden) vijver.
- D. Wirâta.
- E. Bhârata-yoeddha.

De Javaansche lakon's geven:

- A. Balé Sagala-gala („Lakhuis”) met schaakspel..... Omzwervingen..... Drinken aan een (vergiftigden) vijver.
Wirata.
- B. Ngamarta.
- C.
- D.
- E. Bratayoeda.

Hoe kon deze verwarring ontstaan?

Klaarblijkelijk heeft men de reeksen A en C van den Mahâbhârata-tekst samen gesmolten tot één. Zoo kwam het dobbelspel (hier: schaak-

spel), hoewel het op deze plaats weinig zin heeft, in het „lakhuis” terecht, de omzwervingen gedurende de twaalfjarige ballingschap werden opgelost in die, welke na het ontkomen uit het brandende lakhuis volgden en voor den eersten, ongevaarlijken, vijver kwam de vergiftigde in de plaats. Hierop moest Wirata volgen. Maar het verblijf te Indraprastha — wel de meest gelukkige en zorgeloze tijd in het leven van de Pândowa's — kon niet vervallen en zoo gaan de broeders van uit Wirata naar Ngamarta, (dat zij nu van Wirata's vorst ontvangen, terwijl Indraprastha hun door de Kaurawa's wordt geschonken). De beteekenis van Wirata voor de broeders blijft daarbij in wezen dezelfde: in het M. B. is het hun redding in het dertiende jaar van de ballingschap, in de lakon vinden zij er een rustplaats op hun omzwervingen en ontvangen zij er Ngamarta met al den daaraan verbonden luister.

Nu is het duidelijk, dat in het Javaansche verhaal voor de boven onder C gegeven reeks later geen plaats meer is. De lakon's zijn op dit punt dan ook zeer verward en onvolledig. De herinnering aan het zoo noodlottige dobbelspel is slechts in een enkel, vrij onlogisch verlopend verhaal, de lakon „Pandawa dadoe”, bewaard gebleven (ook de lakon „Pantjawala” staat met dit voorval in verband). De twaalfjarige ballingschap, welke hierop moet volgen, is alleen tegenwoordigd door de lakon „Mintaraga”, welke echter niet bepaald aan dit tijdvak is gebonden en die door de Javaansche overlevering dan ook in den tijd van Ngamarta wordt geplaatst.

En met het slot van deze ballingschap, het dertiende jaar, wist men uit den aard der zaak in het geheel geen weg meer: Wirata was al eenmaal behandeld en kon dus moeilijk nog eens op het tooneel verschijnen. Alleen de lakon „Djagal Abilawa” geeft er een episode uit weer en in de lakon's „Bondan Peksa Djandoe”,

„Rara Temon” en „Ardjoena Wibawa” wordt er naar verwezen ⁴⁾).

Het boven gezegde kan als volgt in het kort worden samengevat:

I. Het tijdvak van „Wirata”, dat in het oorspronkelijke verhaal vlak vóór de Bratajoeda staat is in de Javaansche overlevering geplaatst na de episode van het „Lakhuis” ⁵⁾).

II. Zeer waarschijnlijk is men tot die verschuiving gekomen door verwarring (ineensmelting) van een reeks gebeurtenissen, welke in algemeenen gang eenigszins met elkaar overeenkomen.

III. Als gevolg daarvan mist men in de lakons zoo goed als geheel de twaalfjarige ballingschap (het is wel eigenaardig, dat van het Wanaparwa, waarin deze geschiedenis wordt behandeld en dat eens op Java bekend moet zijn geweest, tot nu toe geen enkel exemplaar in oud-Javaansche bewerking is terug gevonden). De gebeurtenissen uit het tijdvak van Wirata zijn, voor zoover ze in de lakon's werden bewaard, uit elkaar geraakt en bij brokstukken in verschillende verhalen terecht gekomen.

J. KATS.

¹⁾ Lakon's: Balé Sagala-gala; Djagal Abilawa; Rara Temon: Ardjoena Wibawa, Gendreh Kemasan; Kala Bandana pedjah: Bondan Peksa Djandoe; Pandawa dadoe; Pantjawala ngarit. — Vgl. ook: Kern, Een Indische sage in Javaansch gewaad.

²⁾ De eigennamen worden verder in den op Java gebruikelijken vorm gegeven.

³⁾ „Wirata” is hier de naam van het land; in het oorspronkelijke die van den vorst.

⁴⁾ Deze en de andere genoemde lakons zullen meer uitvoerig worden behandeld in een afzonderlijk werk, dat binnenkort zal verschijnen.

⁵⁾ Hierbij moet worden opgemerkt, dat ook volgens de lakon „Djabelan” de Pandawa's, vlak vóór het uitbreken van de Bratajoeda, te Winata bijeen zijn. Hoe zij daar komen, wordt echter niet vermeld. — In de door Cohen Stuart voor zijn bekende uitgaaf van het Bratajoeda-gedicht geraadpleegde lakons bevinden de broeders zich tweemaal onder schuilnamen te Wirata.

EEN EN ANDER OVER GEBRUIKEN BIJ DEN SOENDANEES.

door H. S. d. P.

Zooals reeds opgemerkt, strekt de zorg van de „indoeng beurang” zich ook uit tot de verzorging van de moeder van het kind tot dit 40 dagen oud is.

Zij helpt haar bij de wassching, bij het innemen der droge en vloeibare medicijnen, bij de aanwending der verschillende „baloer en popok”, d.z. die medicamenten, waarmee de lichaamsdeelen worden in- en besmeerd.

Op het voorhoofd der kraamvrouw—gewoonlijk 5 à 6, 7 dagen na de bevalling—prijkt een halvemaanvormige zwarte popok, „pipilis” geheeten. Ze heet een middel te zijn, dat het toe-vloeien van onzuiver, verontreinigd bloed naar hooger gelegen organen belet; ze steekt prachtig af tegen de lichtgele teint van het voorhoofdsvel en maakt, dat de kraamvrouw er wat aantrekkelijker uitziet dan anders.

Ter illustratie laat ik hieronder volgen een loflied, waarmede men een vrouw, die van een kind bevallen is en die haar voorhoofd met „pipilis” besmeerd heeft, toezingt:

- I. Horeng kitoe moenggoeh katoembiri ¹⁾,
tembongna teh ari hoedjan pojan,
katodjo koe panon-poë,
beulah wetan mëlëngkoeng,
matak kasmaran noe ningali,
ana braj tjaäng raät,
woewoeh këlär kalboe,
margi radjeun kalangkangan,
namoeng ijeu mëlëngmëng teu bengras
bërsih,
ngoewoeng loehoereunana.
- II. Moeng oepami hoedjan wantji endjing,
srangege montjorong beulah wetan,
ngawëng mëlëngkoeng di koelon,
dilandi koewoeng-koewoeng,
tëngah awang-awang nangtawing,
goemëtër pipikiran,
rët këtir kalroet,
kaja ningal istri babar,

goegah ngowo dilandong nganggo pi-pilis,

koemoewoeng dina taär.

- III. Koewoeng-koewoeng miwah katoembiri,

padjar maneh mah taradje émas,
anggon-anggon widadarèn,
pami ngarsakeun loengsoër,
loentoer djëngkar siram bëbërsih,
pinarëng kawenehan,
kitoe saor sêpoe,
widadari ti sawarga,
katingalna nganggo sing sarwa tjawëning,

toedjoeh pisaderekan.

- IV. Saban ningal hate raos rësmi,
këtir këlär tjampoer reudjeung soeka,
hibar sinar lajoeng mokprok,
srangege toenggang goenoeng,
raätna hoedjan asar ahir,
kasoempëgan teh moesna,
hampang ngëmplong kalboe,
waäs roes-ras lëga tingal,
kalëbëtan koe pangëmat elmoe dëmit,
kapintjoet raga soekma,
- V. Hënteu bentën panarikna istri,
anoe anjar goegah ngowo teja,
geugeut honëng si tjaroge,
loemah-lamehna lëmoe,
tjoemantel sami katoembiri,
koe lajoeng kahibaran,
asal liwoeng woejoeng,
ajeuna djadi boengangang,
ginandjaran slamët rabi rawoeh baji,
timboel soeka noe aja.
- VI. Soemëlangna goemëtërna pikir,
eling ka noe boga kakandoengan,
asal soempëg beurat hatë,
nënëda ka Jang Agoeng,
teu pëtöt-pëtöt sijang wëngi,
diparin enggal mëdal,
dikaboelkeun maksoed,
sami sarëng hoedjan teja,

¹⁾ Wijze: Dangdanggoela.

sabadana mega mengled langit bĕrsih,
halegar titingalan.

- VII. Awang-awang dipamikeun istri,
hoedjanna minangka bobot teja,
raätna lastari salsè,
brajna kasoekan kalboe,
hibar lajoeng tjaängna pikir,
katoembiri panghijas,
papaès pangiroet,
nambahan sari kasmaran,
panarikna ka ati woewoeh birahl,
landong pipilis teja.

Vertaald luiden de strofen als volgt:

- I. Merkwaardig is toch de katoembiri (regenboog),
ze vertoont zich slechts als het regent
bij helderen hemel,
fel belicht door het dag-oog,
prijkt ze gelijk een boog aan den Oostelijken horizont,
den aandachtigen toeschouwer beko-
rend,
als de regen dan nog bij helder weer
ophoudt,
geraakt het hart nog meer in verrukking,
wijl dan somwijlen een schaduwbeeld
te voorschijn treedt,
dat, hoewel minder scherp van kleur-
schakeering,
toch duidelijk als haar evenbeeld er-
boven te zien is.
- II. Maar als het in de ochtenduren regent,
en de zon aan den Oostelijken horizont
schittert,
vertoont ze zich aan den Westelijken
hemel,
dan heet ze „koewoeng-koewoeng”,
die, aan de onmetelijke hemelruimte
hangend,
het hart van den toeschouwer in beving
doet geraken,
hij wordt weemoedig bekoord,
zooals bij het aanschouwen van een
kraamvrouw,
die herstellende is van de gevolgen der
bevalling,
op wier voorhoofd de „pipilis” pronkt
gelijk een regenboog.
- III. De „koewoeng-koewoeng” zoomede de
„katoembiri”,

zijn, naar beweerd wordt, gouden lad-
ders,

ten dienste van de hemelnimphen,
voor het geval het haar behaagt neder
te dalen,

om een verkwikkend bad te nemen,
slechts bij een ongewóón toeval,
zoo zegt een overgeleverd gezegde,
zijn die schoone paradijsbewoonsters,
voor het menschelijk oog zichtbaar in
een doorschijnend gewaad gehuld,
zeven in aantal, zusters van elkander.

- IV. Telkenmale, dat het oog zich verlustigt
in de aanschouwing van de „katoem-
biri” wordt het gemoed zalig aan-
gedaan,
vervuld van weemoed, herinnering en
vreugd,
de in pracht wedijverende lichtkleuren
van het avondrood vloeien zachtkens
in elkaar,
de nijgende zon lijkt wel op den berg
te rijden,
dan valt de regen in dien vergevorder-
den namiddag niet meer,
de op het gemoed drukkende zwaar-
moedigheid verdwijnt,
het hart is gehéél verlicht,
zoete herinneringen streelen het opge-
ruimd gemoed,
onderwijl is een geheimzinnige magi-
sche kracht het gemoed binnen ge-
slopen,
lichaam en ziel met betoovering om-
sluitend.

- V. Die betóóverende kracht vindt haar ge-
lijke in die, welke uitgaat van de
vrouw,
die pas herstellende is van de gevolgen
der bevalling,
de innige toegenegenheid van den echt-
genoot,
jegens haar is de zachtmoedigheidzelve,
aanlokkelijk gelijk de „katoembiri”,
door het avondrood belicht,
aanvankelijk met angst in het minnend
hart,
nu verlichting rondom,
met het geluk begiftigd, dat het met
vrouw en kind voorspoedig is gegaan,
slechts vreugde vervult het hart,

VI. De bezorgheid, en wat mede het hart deed trillen,
was de gedachte aan haar, die een kind onder het hart gedragen had,
het aanvankelijk verduisterd en bezwaard gemoed,
dat aanhoudend gebeden opzendt aan den Allerhoogste,
onafgebroken dag en nacht,
voor een spoedige en voorspoedige baring,
voor de verwezenlijking van het verlangen,
is gelijk dat triestige regenweêr;
als dan de wolken zijn weggetrokken en het firmament helder is,
dan zijn het uitzicht en het gemoed ruim en open.

VII. De dampkring is aldus te vergelijken met die moedervrouw,
de regen met de zwangerschap,
het ophouden van den regen met den voorspoedigen afloop der baring,
het kort daarop gevolgde helder weer met de vreugde in het hart,
de afstraling van het avondrood met het verlichte gemoed,
de „katoembiri” is het versiersel,
het betooverende tooisel,
dat den welriekenden geur der toegenegeheid verhoogt,
de geheimzinnige aantrekkingskracht,
die de liefde van het hart verinnigt,
dat is de landong pipilis.

(Terloops zij opgemerkt, dat men de katoemiri” noch de „koewoeng-koewoeng” met zijn vinger mag aanwijzen, daar de wijsvinger anders in een klompje goud zal veranderen.

Ter bezwering van den kwaden invloed, die uitgaat van den „hoedjan pojan” d.i. regen bij zonneshijn, knijpt men zijn beide oorschelpen en voorziet ze daarop van bloemetjes of stukjes blad; beweerd wordt, dat de hoedjan pojan veroorzaakt wordt door den dood van een ingierigen schraapzuchtigen rijkard, die rijkdommen door zwarte kunst heeft verworven.

De intrede van den dood heet afgrijselijk pijnlijk te zijn, terwijl de ziel een offer wordt van den beschermgeest dier magische kunst. Het stoffelijk overschot moet aan den stroom worden

toevertrouwd, want de aarde wil het niet in haar schoot bergen).

„Anak hidji keur goemeulis”,
zegt een gemeenzame zegswijze,
„anak doewa keur goemoenda”,
anak tiloe keur koemoesoet”.

d.w.z.:

bij het eerste kind is de moeder op haar schoonst”,

bij het tweede is zij zoo frisch als het groene blad van de goenda (een grassoort, groeiende op sawahs die als groente zeer gewild is),

bij het derde kind is de moeder bezig zich aan „wanorde te wennen”, anders gezegd, ze is niet meer zoo frisch in uiterlijk, in kleding evenmin.

Het bezit van een kind, dat een liefdesgeschenk is van Hooger Hand, beteekent „rijkdom”, dat den band, die de echtelieden met en bij elkaar bindt, hechter toehaalt.

In den familiekring vormt het kind steeds een onderwerp van gesprek en een voorwerp van aanhoudende zorg, vooral voor de moeder.

Als 's nachts de „toeweuw” of de „sit-intjoe wing” (nachtvogels, die 's nachts op roof uitgaan, en welke door kwaadaardige geesten heeten bereden te zijn) hun vreesaanjagend geluid laten hooren: „gorèk, gorèk, gorèk, toeweuw!” onderscheidelijk „sit-intjoewing, wing, wing!” dan neemt de moeder het kind op en drukt het aan haar boezem, kucht een paar malen „ëhëm!” en laat daarop volgen: „baid! oelah deukeut-deukeut ka dijeu, ka ditoe ka Sabrang, ka Palembang!” d.i. „foei! maakt, dat je wegkomt! nader ons niet! ga naar den Overwal, naar Palembang!”

Men vraagt aan de moeder niet, hoe oud het kind al is, maar men vraagt, welke groeiperiode het kind bezig is door te maken, (keur koemaha?).

Voor de verschillende groeiperioden heeft men de volgende benamingen:

1. NENGER d.i. die periode, waarin men veronderstelt, dat het kind de hem omringende voorwerpen goed kan zien, $\pm 1\frac{1}{2}$ maand oud, men hangt ter hoogte van de borst van het kind een stuk speelgoed op van aan elkaar gebundelde hangertjes van papier of lapjes, dat men heen en weer beweegt, het kind volgt dan met zijn heldere oogen de slingering van den hanger „ga-

gantoengan". In deze periode mag men het kind niet toespreken van ter zijde van het kind, dan wel van over het hoofd heen, want men loopt gevaar, dat het kind dan scheel kijkt.

2. NGAHAOKEUN. d.i. die periode, waarin het kind de syllabes „hâö" kan uitkraaien, $\pm$ 3 maand oud, men speelt dan met het kind door die syllabes telkenmale voor en na te zeggen, „hâ-ö-na-këng!"

3. HEURAS, in deze periode zijn de teere ledematen sterk genoeg, dat men het kind met de noodige behoedzaamheid bij de oksels der armen kan opnemen, men zegt dan „beunang didjangdjang", d.i. het kind kan bij zijn vleugels opgetild worden, $\pm$ 4 maand oud.

4. NJANGIGIR, op de zijde liggen, $\pm$ 5 maand oud.

5. NANGKOEBA, met de buik plat op den grond liggen, $\pm$ 7 maand oud.

6. LALANGSOEDAN, met de buik plat op den grond voortkruipen, $\pm$ 8 maand.

7. ONGGONG-ONGGONG, de eerste bewegingen, die het kind maakt om op handen en voeten voort te kruipen, 8 tot 9 maanden oud.

8. DIJOEK, zitten, 8 tot 9 maanden oud.

9. NGORONDANG. Op handen en voeten voortkruipen, $\pm$ 10 maanden oud.

10. NEUT-NEUTAN, eerste bewegingen van staan, $\pm$ 12 maanden oud.

11. LELENGKAH-HALOE, met vallen en staan leeren loopen, gelijk de „schreden van den rijststamper". $\pm$ 13 — 14 maanden oud.

12. LEUMPANG, het kind kan al loopen, $\pm$ 14 — 15 maanden oud.

13. LOELOEMPATANN, het kind kan al hard loopen, $\pm$ 1½ jaar oud.

14. KEMBANG-BOEROEWAN, het kind wordt een bloem van het huis-erf, d.i. de periode, waarin het kind al vele aardige kunstjes kent. $\pm$ 3 — 4 jaar oud, en het kind kan al praten.

15. BENTES NGOMONG, het kind kan al vaardig praten, goed de woorden uitspreken, een samenhangend verhaal vertellen.

16. MEUDJEUHNA BILATOENG DOE-LANG, het kind is bezig den tijd door te maken van maden van de „doelang" (het uitgeholde houten blok, waarin men de gaargestoomde rijst door omroering met een platte houten schep „pangarih, pangakeul" pleegt af te koelen) dat wil dus zeggen, dat het kind al veel eet, vraatzuchtig begint te worden.

Als men het kind ter ruste wil leggen, dan wiegt men het eerst in een kleed, dat men onder den arm draagt, terwijl men daarbij het volgende liedje (kawih) zingt:

„èjong-èjong ambing,

„dièjong-èjong koe samping".

wiege, wiege, wieg,
gewiegd in een kleed.

En als men het kind, dat nog niet is ingeslapen, ter ruste legt op het zachte kussen, dan wel wanneer het in zijn slaap een weinig onrustig is, dan vleit de moeder zich ook naast het kind neder, en zingt, het kind wrijvend en kloppend en bewaaiend, en zachtkens bij:

„pèpèndè kòng, pèpèndè kòng,

„dipèpèndè koe anak bangkong",

„lig rustig kind, lig rustig,

„naast je ligt een kikkerjong",

Als men het kind bij de „vleugels" optilt, en het kind dan eene opwaartsche en neergaande beweging maakt, dan begeleidt de moeder die beweginkjes met de volgende „kawih":

„gèng, toe! toe, gèng!

„satoetoe meunang satanggoeng,

„saögèng meunang satjaèng,

„op, néér! op, néér!

„bij een slag naar beneden, een mansvracht padi verwerkt,

„bij een vooroverwaartsche slag een 200 tal bossen padi ontbolsterd".

Naar dit liedje noemt men de groeiperiode „KEUR TOE-GENG" (4 à 5 maanden oud).

Tegen den tijd, dat het kind bedreven is in het op handen en voeten loopen, plaatst men tusschen de deurstijlen een „gapoera", d.i. een hek van bamboe, dat het kind belet buiten de kamer weg te kruipen.

Tegen dien van „lelengkah haloe" heeft men op zijn erf staan een bamboekoker, die om een in den grond geplanten houten stok kan draaien; aan het bovineinde daarvan is haaks een handvat aangebracht, dat het kind gemakkelijk kan aanvatten en vasthouden; het kind loopt aldus met den bamboekoker om den stok heen en krijgt zodoende spoedig vaardigheid in het loopen.

Als het kind het ongeluk heeft te vallen, dan zegt de moeder: „kamana bangkongna?" (waar is dan de kikker heen gesprongen) en meteen trapt ze een paar malen op den grond, waar zoo straks het kind lag, en overgiet dien met frisch water.

De volgende „kawih” is het troetelliedje, dat men zingt als men het kind op de handpalm draagt en het de hand een op- en neerwaartsche beweging maakt, (nimang):

„ě-nèng a-nè-lèng ě-nèng koeng,
„geura gěde geura djangkoeng,
„geura koeli ta ka Bandoeng,
„eukeur makajakeun indoeng,
„wajahnakeun beurat nanggoeng,
„sing ingět waktōe dikandoeng,
„digělënděng oelah poendoeng,
„da djamakna moenggoeh indoeng,
„roemasana beunang ngandoeng,
„moen amběk moedoe diběndoeng”.

d.i.:

„toe, lief kind! toe, lief kind!
„word gauw groot, word gauw lang!
„en ga alsdan werken in Bandoeng,
„om je moeder te onderhouden,
„wees gedwee en ziet er niet tegen zwaren last op,
„wees gedachtig aan den tijd, toen je onder moedershart lag,
„wordt niet boos, als moeder je beknort,
„iedere moeder vindt het een dood-gewoon iets,
„want moeder is er van bewust, dat ze je eens onder het hart gedragen had,
„tegen je kwaden luim werpe je een dam op!”

De overgang in een verder stadium van groei gaat gepaard met stijging van de lichaamstemperatuur en met diarree; dit verschijnsel noemt men „indah”.

Tusschen den leeftijd van 2 — 2½ jaar, dan wel tegen dien, dat de moeder weer „nganděg” wordt, wordt het kind van de borst genomen, gespeend; „dibeuteungan njoesoe” zegt men dan, d.i. het aan de borst zuigen tot het verleden doen behooren.

Het spenen gaat echter niet van een leien dakje, het bezorgt der moeder veelal groote moeite; het duurt wel weken, eer de moeder het zoo ver van het kind krijgt, dat het niet meer om de borst vraagt; de moeder besmeert de tepels der borsten met gambir, die erg bitter smaakt, of ze laat het kind zuigen aan de borst-tepels van een bejaarde vrouw.

„Koelanoen” zegt men van het kind, wanneer het van de moederborst is afgenomen, omdat de moeder een tweede kind verwacht en het kind

tengevolge van een en ander er zwakjes en ziekelijk uitziet.

In den tijd, dat het kind al bedreven is in ngorondang en dijoek” pleegt men het kind paardje te laten rijden; de beide voeten doen dienst als zadel; de op en neergaande bewegingen, die men met zijn neerhangende beenen maakt, begeleidt men met de volgende „kawih”:

„Oetjang anggè, oetjang anggè,
„moeloeng moengtjang ka parandjè,
„digogog koe andjing gěde,
„andjing gěde noe ki lěbe,
„gog-gog tjoe-ngoe-ngoeng,
„man-tjoe.....oeng!”

en meteen trekt men zijn beide beenen zoo hóóg mogelijk op, dat het rijdende kind van zijn zitplaats afglijdt en haast voor over valt, en het dan uitgiert van schrik en pret.

Vertaald luidt de „kawih”:

„met de beenen op en néér,
„rennen we naar de kippenren om kemirnotin op te rapen,
„aangebast door een grooten hond,
„de groote hond van den dorpsgeestelijke,
„gòg-gòg tjoe-ngoe-ngoeng!
„met den neus vooruit!”

Een kruisje op de tong is het kenteken van schranderheid; het kind leert gauw vlot spreken.

Een middel, dat het kind van „tjadèl” bevrijdt, (d.i. een gebrek, dat zich uit in minder zuiverheid in het uitspreken der woorden) is het bestrijken van de tong met gouden voorwerpjes op elken Vrijdag vóór den aanvang van het algemeene Vrijdagsgebed.

Een ander middel is het toedienen van gebraden „towèd” vleesch, (towèd is een vogelsoort, een praatjesmaker onder zijn medevogelen).

In de periode van „Kěmbang boeroewan” leert men het kind allerlei „kawih” zingen.

Om het triestige regenweer, dat het uitgaan belet, te doen wegtrekken, zingt het kind uit volle borst:

„trang trang kolèntang, ¹⁾
„si londok paèh noendoetan,
tikoesroek kana doeroekan,
„mēsāt gobang kaboejoetan,
„njèh prot, njèh prot!”

d.i.:

„wordt helder weër, klaar op!

¹⁾. Zie ook 1e aflevering.

„het kameleon is al duttende dood gegaan,
„die is gevallen in een brandstapel,
„aldus trekt men de heilige sabel uit de
schede,

toe nou, toe dan! klaar op, weêr!

Een zeer populair liedje, dat ieder Soenda-
neeschild kind kent, althans moet kennen, is de
„ojong-ojong bangkong”, een „kawih”, die het
planten en den oogst van de rijstplant op een
verbloemde wijze bezingt.

„Ojong-ojong bangKONG, ¹⁾
„KONG parakan njamBOET,
„BOETën boewah beuNJING,
„NJINGsat ka tjaweNE,
„NEjang noe ngadjoeROE,
„ROEngkad sadjadjaGAT,
„GATrik toempak moenDING,
„DINGklang ka landeuhKEUN,
„KEUNa kana boeRANG,
„RANGkèk naèk djambE',
„BEò ngenta keDJO,
„DJOhar walijoeLAH,
„LAHA dina biLIK,
„LIKa beunang ngoeSEUP,
„SEUPan leuntja ngoRA,
„RATib ngan doewaAN,
„ANTeur kami moeLANG,
„LANGka manggih beDJA,
„DJAroem tatah djaRO,
„ROnggeng anoe boeROENG,
„ROENGkad piimaheun.....

Vertaald luidt de „kawih” aldus:

„als de kikkers hun eieren in klitten bereids
hebben gelegd,
dan breekt de tijd aan om een aanvang te
maken met de bewerking van de sawah,
„boetën heet de vrucht van den beunjingboom
(m. a. w. als de beunjing in volle bloei is),
„wordt het maagdelijk kleed opengelicht (m.
a. w. dan heeft er in de padiplant bevruch-
ting plaats, de bevruchting van de padi
valt samen met de vruchtdracht van de
beunjing),
„daarop wordt een bezoek gebracht aan de
barende moeder (m. a. w. men gaat naar
het rijstveld en oogst de rijpe aren),
„nu gaat de geheele wereld onderste boven
(m. a. w. de grond, waarop de padi heeft

gestaan, wordt dan open- en omgewerkt),
„de herdersjongen rijdt op zijn karbouw,
„en gaat hinkende de laagte af,
„waar hij in een val terecht komt (m. a. w.
de ploeg woelt achter de trekkende kar-
bouwen den grond in de terrasgewijs aan-
gelegde rijstveldvakken om, de geoogste
padi wordt dan van het veld naar de schuur
gebracht, en in het rijstblok gestampt),
„men beklimt den pinangboom (m. a. w. men
beklimt de schuur, waarin men de padi
opstapelt, en neemt er padi uit voor het
rijstblok),

„de beo vraagt om de gaargestoomde rijst,
„juweel van den vriend Gods,
„het oprolbare scherm vóór de deur hangt nu
aan den wand,
„men heeft lika (een zoetwatervisch), middels
een haak gevangen,
„en men heeft gaargestoomde vruchtjes van
leuntja (groente soort) (m. a. w. nu de
oogst afgelopen is, gaat men er op visch-
vangst uit, en heeft middels een haak lika
bemachtigd, men nuttigt de rijst met de
gevangen visch en groente),
„ratib (het voortdurend zingend opzeggen
van den naam van Allah) slechts met zijn
tweeën,
„wil ons thuis wegbrengen,
„zelden krijgen wij bericht,
„naaldbeitel van het hek,
„de zotte dansmeid,
„wat tot woning zal dienen stort in”, (m.a.w.,
nadat men met zijn tweeën het dankgebed
heeft verricht, viert men feest, weet niet
meer, hoe thuis te komen, wordt verleid
door de vermalediede dansmeid, verliest
zijn hebben en houden).

Van lieverlede leert men het kind de verschil-
lende „pamali” kennen, d.z. verbodshandelin-
gen. Enkele uit de vele volgen hieronder:

„Oelah lalanggiran, pamali, matak tereh paèh
indoeng”. (niet liggen gelijk een schor-
pioen: plat op de buik met opgetrok-
ken beenen, het is verboden, het kan
aanleiding geven tot een voortijdigen dood
van moeder) eig. onbeleefd.

„Oelah dijoek dina njiroe, pamali, matak
oenggah balè-watangan”, (niet zitten op
de platte rijstmand, het is verboden, het

¹⁾. Zie ook 1e aflevering. Men lette op de „poerwa
kanti.”

kan leiden, dat men later de gerechtszaal binnen treedt) eig. vuil, zoowel voor het kindzelf als voor de njroe, want hiermede zuivert men de ontbolsterde rijstkorrels van breuk, zand en andere vuiligheidjes).

„Oelah oelin sareupna, pamali, matak dirawoe kèlong” (niet in de schemering spelen, het is verboden, men loopt gevaar door kèlong medegenomen te worden, — kèlong is de avond-schemeringsgeest, voorgesteld als eene vrouw, die zulke breede en lange borsten heeft, dat ze daarmede kinderen gemakkelijk kan omwikkelen) eig. tijd om het avondgebed te verrichten, men kan dus geen toezicht op de spelende kinderen uitoefenen).

Zoowel bij de hogere standen als bij de groote massa des volks is het van zeer groot gewicht, als het tijdstip, om de kinderen te besnijden voor de deur staat.

Onder hen heerscht algemeen het gevoelen, dat de besnijdenis een der voornaamste grondslagen van den Islam vormt.

Of deze meening grond van waarheid heeft dan wel slechts een algemeen heerschend vastgeworteld denkbeeld is, laat ik nu in het midden; genoeg zij vermeld, dat het een feit is, weinig voor aanvechting vatbaar.

Omtrent den geschikten tijd voor het besnijden — njoenatan, ngabërsihan — houdt ieder er zijn eigen meening op na. (njoenatan komt van „soenat” ¹⁾ d.i. iets, waartoe men niet verplicht is, doch men doet goed, men dient een goede zaak als men het wel doet, men zondigt niet, als men het nalaat, „ngabërsihan” van „bërsih” d.i. zuiver, louter, dus in dit verband wil het zeggen, het kind louteren van mogelijke onreinheden, welke aan zijn geloof mochten kleven).

Was men 15 à 20 jaar geleden algemeen de meening toegedaan, dat een leeftijd van om en bij 12—14 jaren zich het beste daartoe leende; in den laatsten tijd echter is men van een ander gevoelen. Een knaap van een leeftijd van 5—10 jaar wordt reeds geschikt genoeg geacht om zonder nadeelige gevolgen aan een besnijdenis te worden onderworpen.

¹⁾. Naar beweerd wordt, een verhaspeling van het Arabische woord „soedat”, vandaar dat men ook spreekt van „soendatan”, waarvan weer „soenat”. Het lëmës-woord is „sëpitan”. afgeleid van „sëpit” d.i. afsnijden, afknippen, uitschuiven.

Het komt niet alleen op den leeftijd aan, ook andere factoren spelen bij de bepaling van den tijd van de besnijdenis een groote rol, als oogst, lichamelijke gesteldheid, etc.

In de meeste gevallen wacht men er echter mee tot de jongeling zoo niet voldoende, dan toch reeds een weinig, bedreven is in het lezen van den Qorän. Want een besnijdenisplechtigheid, die vergezeld gaat van een „hataman” verhoogt het aanzien van de familie in hooge mate. (hatam beteekent zooveel als volleerd, i.c.w.h.b. met goed gevolg doorloopen van den cursus in Qorän-lezen).

Het laat zich begrijpen, dat ieder op zijn wijze toonen wil, welke groote, krachtige liefde hij jégens zijn kinderen koestert. De groote massa denkt: Hoe meer luister men aan het feest bijzet, hoe grooter liefde men voor zijn kinderen heeft.

Is een familie niet bij machte om de kosten voor een feestje uit eigen middelen te bestrijden, of ingeval een knaap ouderloos, wees is, dan rust de plicht om een besnijdenisfeest te houden op dengeen, bij wien dat arme familielid of wees inwoont.

Geeft men slechts een klein feestje, dan noemt men het „sidoeroe isoek”, men vergelijkt het besnijdenisplechtigheidje bij het zich in de ochtenduren warmen bij den haard in de keuken.

Soms wil het toeval ook, dat er een gegoede familie is, die haar drie zonen tegelijk wil besnijden. Zulks is niet geoorloofd, „pamali noengkoe”. Deed men het desnietteenstaande toch, dan zou het gelijk staan met het leggen van een kiem van verdeeldheid, welke later onder die gebroeders zou heerschen of wel zou Fortuna den drie gebroeders, zoo niet allen om beurten, dan toch één van hen onvoorwaardelijk den rug toekeeren, (noengkoe = drielingen, afgeleid van toengkoe, een tijdelijke stookplaats door drie steenen of drie stukjes pisangstam tegenover elkaar te plaatsen en daar tusschen legt men het vuur).

Edoch geen nood!

Men weet er raad op. De belanghebbende familie neemt er een wees of een armen knaap bij, waarmee alzoo het in-compleet voltallig wordt. Dit heeft zijn goede zijde, die nogal duidelijk in het oog springt. Door hulp aan een hulpbehoevende te verleen, trekt men uit die hulp zelf een voordeeltje. Die hulp is voor den ander van eene onschatbare, voor zijn eigen van

bijna geen waarde waarmede echter de famili uit de wereld geholpen wordt.

Bij vele families bestaat er nog een ander verbod, „boejoet of tjadoe” om twee of meer zoons op eenzelfde dag te besnijden. Het zal natuurlijk groote kosten met zich brengen, om voor elken zoon een afzonderlijk feest te geven, terwijl die zonen gereedelijk in verband met hun resp. leeftijd in één dag kunnen worden besneden.

Geen familie zal het nochtans in haar hoofd krijgen om dit verbod te overtreden. Nu, dan zit er voor die familie niet anders op, dan één groot feest te geven voor die kinderen tegelijk, terwijl deze daarna op verschillende dagen besneden worden. Een noodlottige ramp zou over het huisgezin komen, als dit overtreden werd. En daar zijn voorbeelden aan te halen, zegt men schouderophalend, van ongelukkige families, die aan zoo'n verbod hebben getornd.

In vele streken in de Preanger heeft men een heel aardig gebruik, dat tevens zeer te waardeeren is.

Zooals bekend verondersteld mag worden, heeft de opening van een nieuwe desaschool, nieuwe desapasser of andere desawerken niet zonder eenige plechtigheid plaats, waaraan in de meeste gevallen een feest wordt verbonden. Om nu het aangename met het nuttige te vereenigen, worden bij zoo'n gelegenheid in die desa geschikt geachte weezen, halfweezen of arme knapen besneden. Men voorziet hen van nieuwe kleeren en geeft hen nog wat geld op den koop toe. Tot het doen welslagen van zoo'n feest heeft ieder desaingezetene vrijwillig het zijne bijgedragen, en niet zelden ook de betrokken Inlandsche en Europeesche bestuursambtenaar.

Doen zich nu voor de arme families buitenkansjes, als bovenvermeld, niet voor, en kan het kind geen dag meer wachten met zijn „soenatan”, dan rest er niet anders dan het kind naar de „Paradji soenat” (degeen, die de operatie verricht) te sturen. Men kan er in dit geval altijd op aan, dat de besnijder kosteloos het kind zal bevredigen.

Men krijgt heusch medelijden met zoo'n armen knaap, die al groot maar nog niet besneden is, als men weet, dat hij in zijn desa door zijn speelgenooten onophoudelijk geplaagd en bespot wordt. Soms ontaardt die bespotting in een pijnlijke minachting. Begrijpelijk wordt op den

duur zoo'n leven onhoudbaar.

Maanden van te voren wordt in den familiekring reeds druk beraadslaagd ter bepaling van den dag voor het besnijden, en wat daaraan is verbonden.

Van de maanden—Inlandsche—komen daarvoor meest in aanmerking Silih Moeloed, Djomadil achir en Rajagoeng, resp. de 4de, 6de en 12de. Heeft men reeds een van deze drie maanden uitverkoren, dan gaat men over tot de bepaling van den dag, den datum. Men neemt daarvoor meestal een even getal, dat door het mystieke cijfer 3 deelbaar is. De 18de is er het meest voor geschikt, behalve dat dit aan het vereischte voldoet, heeft men hierbij nog het voordeel, dat de maan in den voorafgaanden nacht, waarop het te viere feest zijn hoogste punt zal bereiken, met haar zilveren lichtstralen luister aan het feest zal bijzetten. Dat bij die bepaling van den besnijdenisdag al de beschikbare „primbons” geraadpleegd zijn, behoeft wel niet gezegd. (parimbon = aantekeningen over allerhande onderwerpen).

Als nu de dag tot aller tevredenheid bepaald is, worden aan familieleden, vrienden en kennissen uitnoodigingen rondgezonden. Vooral niet te vergeten aan hen, aan wie de familie, die het feest zal geven, eenige verplichtingen heeft. Want, o wee! als men dit laatste niet deed! al was het verzuim slechts aan vergeetachtigheid toe te schrijven. Zulks wordt nl. aangezien voor een teken van vijandschap of voor gevoelens van antipathie. Het omgekeerde laat zich ook denken. Dat gij b.v. van de vriendelijke uitnoodiging geen gebruik kunt maken, terwijl algemeen verwacht wordt, dat gij zonder bezwaar wel het feest kunt komen bijwonen. Dat wordt U ook ten kwade geduid, tenzij gij de noodige verontschuldigungen, vergezeld van het noodige stoffelijk bewijs van belangstelling aan de belanghebbende familie aanbiedt. („penjamboengan”, „pangdeudeul”, bijdrage voor het feest).

Het gebeurt zeer vaak, dat door een daartoe speciaal belegde familieraad een ceremoniemeester benoemd wordt, uit den kring der familie of uit dien der vrienden. Het is niet gemakkelijk om een goede keuze te doen. Het moet iemand zijn, die met dergelijke karweitjes zeer vertrouwd is, die daarin zijn sporen reeds verdiend heeft. En het moet iemand zijn, die de geheele verantwoordelijkheid op zich wil nemen.

Hij wordt niet alleen belast met de regeling

der feestelijkheden, maar ook met het beheer der materiële en financiële middelen.

Een heir van gediensstige helpers en helpsters wordt den ceremoniemeester — in dit geval „noe mangkoe karija” genoemd, toegevoegd. (In tegenstelling met „noe boga karija” d.i. de persoon zelf, die het feest geeft, „mangkoe” van „pangkoe” = op de armen nemen, behaeren, „karija” = feest, boga = hebben). Allen staan onder zijn leiding en bevelen.

Een paar weken vóór den aanvang worden de noodige voorbereidselen gemaakt.

Mond- en andere voorraden worden opgeslagen, het te slachten vee en pluimgedierte wordt gestald en gekooid, loods en tenten worden gebouwd; een loods vóór het huis, waar de tandak- of wajangpartij gehouden zal worden, en welke tevens dienst doet als eetzaal; verder slacht- en kooktenten, enz.

5 à 7 Dagen vóór den aanvang promoveert men een der ruime vertrekken van het huis tot slaapvertrek der te besnijden knapen; het wordt zoo gezellig mogelijk gemaakt, het wordt gestoffeerd, gedrapeerd, de wanden met schilderingen behangen. Enfin er wordt niets verzuimd of nagelaten, om dit vertrek, „papadjangan”, te maken tot de trots der knapen. (papadjangan = slaapvertrek van den te besnijden knaap). Veelal ziet men ook deze papadjangan ingericht in de loods vóór het huis.

Ieder, die binnentreedt, kan dat pronkvertrek naar hartelust bewonderen.

De „paradji soenat” houdt nu toezicht over de te besnijden knapen. Op dienzelfden dag, als de „papadjangan” in gereedheid gebracht is, worden de knapen op hun mooist gekleed, het geheele lichaam wordt met „loeloer” ingesmeerd, (loeloer is poeder uit bras met konèng — curcuma — en met een weinig water aangelengd).

Op een teeken van den paradji wordt muziek gemaakt, men slaat op de rijstblokken, bespeelt de gamelan, trekt aan de angkloeng; schoten worden gelost, vuurwerk afgestoken; er wordt geschreeuwd, gegild, dat hooren en zien vergaan.

Dit noemt men „ngaleunggeuh” (afgeleid van linggih d.i. zitten, plaats nemen). Hiermee heeft men een driedig doel voor oogen,

primo: een bekendmaking,

secundo: een verzoek tot de onzichtbare geestenwereld, om bescherming,

tertio: een bedekte uitnoodiging aan vrienden en kennissen, die nog niet van hunne „belangstelling”¹⁾ hebben doen blijken.

Tenzij andere werkzaamheden hem elders roepen, blijft de „paradji soenat” van nu af aan bij de familie inwonen, om te allen tijde bij de hand te zijn.

Aan de wenschen en verlangens van de te besnijden knapen wordt, wat niet onredelijk is, voldaan.

Met de grootste zorg en toewijding en de noodige voor- en omzichtigheid wordt er met de „boedak soenatan” omgegaan; alles wordt vermeden, wat hem in een slechten luim kan brengen, of wat hem aanleiding kan geven tot het levendig denken over den dag der besnijdenis, etc.

Een paar dagen vóór den besnijdenisdag wordt een bezoek gebracht aan de graven der voorouders of aan de daar in de buurt liggende heilige graven.

Meegenomen worden: bloemen, „rampè”, benzoë, „tjandana” en een kèndi water. (rampè maakt men uit bloemen en geurige pandanbladeren, fijn gekorven, door elkaar gemengd en besprenkeld met odeur). Bij deze gelegenheid wordt veelal niet veel omhaal gemaakt, het gaat er eenvoudig in zijn werk toe.

Als de „koentjèn” (sleutelbewaarder) de noodige doä's gepreveld heeft, en de meegebrachte bloemen op het graf gestrooid zijn, het water uitgegoten, en wierook gebrand is, gaan de knapen weer huiswaarts. Men noemt dit gebruik „nadran”, „ngëmbang” of „njëkar”.

De stroom van familieleden, vrienden en kennissen, al dan niet vergezeld van hun dames en kroost, die van heinde en verre overkomen, houdt aan. In het huis heerscht een drukte, die zich kenmerkt door vroolijkheid en ongedwongenheid. Vreugde staat op ieders gelaat te lezen. Hier ziet men een groep van ouden, daar een groep van jongelieden; in den hoek een groep vertegenwoordigsters der schoone sekse, weer in een anderen hoek een ernstige groep van mannen en vrouwen. Uit dien hoek hoort gij een vroolijk gelach, uit een andere een zacht geneuried liedje.

Intusschen wordt er druk gewerkt aan de versiering van de balandongan (grootte tijdelijke

¹⁾. Een tastbaar blijk van belangstelling, d.i. „panjamboengan”.

loods) vóór. Daarom heen wapperen de drie-kleuren; aan elken hoek worden kleine vlaggetjes gespijkerd, die kruislings op elkaar zitten. Om de palen kronkelen ook de drie-kleuren, afgewisseld door gevlochten waringinbladeren, die netjes tegen de vlaggen afsteken. Allerlei tierlantijntjes van rottanbloesems en gevlochten jong klapperloof worden in en om de loods aangebracht, dat een aangename indruk maakt.

Daar wordt nog de laatste hand gelegd aan de „papadjangan”.

In de keuken hoort gij een gepraat en gebabbel, dat het een aard heeft, nu en dan afgewisseld door een gebrom en gejang van honden, die om een kluijfe vechten.

Op het achtererf, in een hoek, plaatst men op een bamboestaak een mand, gevuld met stukken vleesch en allerhande groenten, alles rauw, een tafel, die men dekt voor het onzichtbare, opdat het den feestvierenden in hun vreugdevolle stemming niet zal storen.

Vóór de „papadjangan” is een groote vierkante tafel geplaatst, waarop tientallen stopfleschen staan, gevuld met beschuit. Gebakjes en taartjes op schotels ontbreken daar ook niet, netjes gerangschikt, tusschen fruitschalen en bloemruikers. Niemand mag die aanraken, behalve de „boedak karija”. Hij, hij alléén heeft de vrije beschikking daarover.

Treden wij nu de balandongan binnen, dan vindt ge rechts van u de gamèlan opgesteld, links een buffet, waar gij thee, koffie, verfrissingen en verfrissende dranken naar believen kunt krijgen en kosteloos.

Behalve de noodige tafels en stoelen vindt ge er ook gezellige zitjes.

Soms noodigt een biljarttafel u uit om een partijtje te spelen. Schaakborden en speelkaarten zijn er ook, om liefhebbers bezig te houden.

Iederen dag, tegen een uur of 8 in den ochtend, vindt ge het ontbijt voor u op de tafel klaargezet.

Zoomede het middag- en avondmaal gebruikt ge daar.

Soms heeft men ook „batjleu” d.i. een tafel, waarop men te allen tijde klaargezet vindt koekjes en gebakjes, die men bij de thee gebruikt; het is om de nieuw aangekomen gasten onverwijd te kunnen onthalen.

Voor vrouwen en kinderen zijn afzonderlijke gelegenheden gereserveerd.

En als gij aan de heerlijke gerechten u te goed doet, worden uw ooren gestreeld door de lieflijke zachte tonen uit de gamèlan, begeleid door het even lieflijke majestueuse gezang van de „ronggengs”; dat verhoogt uw appetijt en brengt u in een opgewekte stemming en voert u terug naar uw kinderjaren.

Nu, laten we aannemen, dat de besnijdenis op Zondag, den 18den Rajagoeng plaats zal hebben.

Met kloppend hart, gepaard met kleine zenuwachtige aanvallen wordt die dag door de „boedak karija” tegemoetgezien, door den vader en moeder natuurlijk in meerdere mate.

Een geval van „kasoeroepan” of „katjalikan” verhoogt soms de feeststemming, want zoo’n geval brengt de betrokken familie altijd in ongellegenheid of in opschudding, (een geest van de voorouders vaart in een der familieleden, meestal in een oude vrouw, geeft zijn misnoegen of vreugde te kennen, of wijst de familie op haar tekortkomingen in een of ander opzicht). Een doekoen is er dan dadelijk bij om den geest gunstig te stemmen.

Het eigenlijke feest vangt dan aan op den 17den, op Zaterdag dus in ons geval.

Tegen 8 ure in den ochtend hoort ge na het ontbijt een kanonschot of een moorslag, een teeken, dat het feest een aanvang neemt. Een tweede schot valt, en onmiddellijk daarop hoort ge, ja, het gaat boven alle beschrijving.

Er worden op de muziek helse fanfares geblazen, op de gamèlan en angkloeng marschen gespeeld, op de trommen, op de rijstblokken, en andere Inlandsche muziekinstrumenten geslagen. Nu en dan overstemd door moorslagen en vuurwerk.

Wel een kwartierlang houdt het aan.

Dit noemt men „ngangkat karija” (ngangkat = optillen, karija = feest).

Belanghebbenden en belangstellenden haasten zich naar de balandongan en vereenigen zich daar. Drommen kinderen en nontonners komen in zwermen aanstormen. Ze kunnen zich naar hartelust verlustigen in het kijken naar de „ogèl”, „badoed” en andere vermakelijkheden.

Intusschen wordt de „boedak soenatan” netjes gekleed; een rijstblok met den bijbehorenden stamper en een bos padi wacht op het erf op hem. En als hij, vergezeld van de paradi en gevolgd door familieleden, belangstel-

lenden, man en vrouw, oud en jong, het huis verlaat en zijn schreden richt naar het rijstblok dan hoort ge weer diezelfde helsche fanfares als van zoo straks.

De knaap klemt nu den rijststamper tusschen zijn beide handen en begint daarmee op de padi te stampen, drie, vier à vijf keeren. Een vrouw houdt een pajong boven zijn hoofd, om hem tegen de zonnestralen, die zich al duchtig laten gevoelen, te beschermen.

Het stampen wordt dan verder door oude vrouwen voortgezet en de daarvan gewonnen bēras in een koperen kom gedaan.

De „boedak soenat” neemt daarop in een wagen plaats, die kwistig met bloemen, groen, en vlaggedoek is versierd; in optocht wordt nu stapvoets gereden naar een niet vergelegen badplaats; de kom met beras wordt medegegeven.

De knaap wordt gewasschen met het braswater, vermengd met geurige bloemen en „majang” (bloesems van den pinang- en klapperboom). Dit noemt men „siram kēmbang”.

Daarna wordt gereden naar een ander huis, waar familieleden op den knaap wachten; ze zullen hem de behulpzame hand bieden bij het aantrekken van het voor die gelegenheid speciaal bestemde praalkleed.

Het geheele lichaam wordt besmeerd met „loeloer”; het verkrijgt daardoor een gele tint, dat een aangename indruk maakt op de aanschouwende oogen; op het hoofd draagt de knaap een gouden kroon (makoeta), aan de bovenarmen de kēlat bahoe” (een ring om den bovenarm gedragen in den vorm van een slang of adelaar); aan den pols armbanden, om den hals halsbanden; in plaats van het alledaagsche onderkleed, de sarong, draagt hij nu de „dodot”, bestikt met gouddraad, terwijl de traditioneele kris aan het geheel een effectvol cachet geeft.

Het kind ziet er dan uit als een held uit het wajangverhaal, een prettige aangename verschijning.

Zoo uitgedost in zijn praalcostuum neemt hij weer plaats in den wagen. In enkele gevallen fungeert een „djampana” d.i. een draagstoel, als wagen.

Aan weerskanten van en tegenover den knaap nemen plaats de hem vergezellende juffrouwen, meestal de schoonsten uit den familiekring, die om beurten den knaap met een waaier frissche lucht toewaaien. De knaap baadt zich daar voortdurend in den heerlijken geur van bloemen

en odeur. (de juffrouw noemt men „panggon-dèng”).

In optocht wordt teruggereden. Vóór de muziek, gevolgd door „këndang pëntja” (d.i. Inlandsch muziek, die men uitvoert bij gelegenheid van schermpartijen) en „tèrbang” (trommen); ver achter den wagen Inlandsche muziek en „boeboeronan” (d.z. poppen in allerlei vormen en gedaanten), vóór en achter den wagen een troep zangers, die elkaar den voorrang en de gunst van den verafgoden „boedak soenat” betwisten; deze zangers noemt men „toekang bēloek”.

Soms ziet ge vaak bij zoo’n optocht, heelemaal voorop, een vurig paard, dat gezadeld en opgetuigd, doch zonder ruiters is, of liever gezegd, gij ziet den berijder daarvan niet, want hij is een afgevaardigde uit de geestenwereld, ter bescherming en beveiliging der feestelijkheden.

Aan het voorerf gekomen wordt halt gehouden, en, als de knaap nu langzaam en statig uit den wagen stapt, geholpen door de juffrouwen, houdt alle muziek op. Hij richt zijn schreden naar de voorgalerij van het huis; op de onderste trede of ter hoogte van de „taweuran” (d.i. de strook grond, waarop de regendroppels van het dak plegen neer te vallen) gekomen, houdt hij, op een teeken van den paradji, halt; fluks houdt men boven zijn hoofd een paar statie-pajongs; over zijn gelaat wordt een fijne zakdoek uitgespreid.

Daarop wordt hij toegezongen en bestrooid met bras, vermengd met stukjes curcuma, „tèk-tèk” (d.z. opgerolde sirihbladeren, waarin ingrediënten voor het sirihkauwen) en geldstukken, „disawèr”. De pajongs en de zakdoek dienen dus om hem te beveiligen tegen den regen van bras.

„Njawèr” luidt aldus:

1. Sim koering njoehoenkeun widi,
ka sadja noe majoenan,
bade njēlang heula njawèr,
samemeh ngērsakeun toewang,
mētakeun karasmian,
galib talari karoehoen,
toeroenan ti Nabi Adam.
„Ik vraag verlof,
van allen, die aanwezig zijn,
om eerst den lofzang te zingen,
vóór ten disch wordt gegaan,
een genoeglijk vermaak bezorgend,

naar het gebruik in zwang bij ons voor-
geslacht,
afstammend van den Profeet Adam”.

2. Mëtik galibna noe alim,
noelad pitoewah pandita,
didamël Soendana baè,
poegoeh poeloenganeunana,
mangga kanggo loemajan,
aja noe resep ngadangoe,
tah kieu ijeu oengëlina.
„Ontleend aan het gebruik bij geleerden,
volgend de aanwijzingen van wijzen,
dan maar nu in het Soendaasch voorge-
dragen,
opdat het zeker is, dat men er leering uit kan
putten,
wil het dan voor lief aannemen,
aan hèn die het graag willen hooren,
luister, het luidt aldus”.
3. Poen sapoen ka Sang Roemoehoen,
ka Batara ka Batari,
ka Batara Naga Radja,
ka sadaja pra Pohatji,
ka Goeroe Ratoe sadaja,
noe tjalik djadi tjandoli.
„Oorlof, groet aan den Eersten God,
aan God en Godin,
aan God Slangenvorst,
aan alle Godinnen der Rijstplant,
aan alle Leermeesters Vorsten,
aan haar, aan wie het oppertoezicht over de
rijstopslagplaats is toevertrouwd”.
4. Kaoelanoen amit ampoen,
ka anoe kagoengan boemi,
tobat ka para djoeragan,
anoe sami pada soemping,
noe lëngkah di papadjangan,
toewa anom djalër istri.
„Sta mij toe mijn verontschuldiging aan te
bieden,
aan den heer des huizes,
zoomede aan de dames en heeren,
die hier van hun belangstelling hebben doen
blijken,
aan hen, die in de pronkkamer plaats nemen,
aan oud en jong, aan man en vrouw”.
5. Repeh sadaja noe koempoel,
noe njawer kaloeli-loeli,
njawer moerangkalih soenat,

noeroetan djaman bihari,
lampah sěpoeh noe baheula,
njoehoenkeun salamèt diri.
„Aan allen, die hier vergaderd zijn richt ik
het verzoek om stilte,
anders raakt de lofzanger de kluts kwijt.
ik wil met een lofzang bezingen het te be-
snijden kind,
in navolging van het gebruik van oudshèr,
eene handelwijze van het voorgeslacht,
beoogende een bede om voorspoed.

6. Měntas ngaloeloeskeun lakoe,
prantos ngabangbrangkeun galih,
moendjoeng ka iboe ka rama,
ka nini sarěng ka aki,
ka bibi sarěng ka paman,
koe doemeh němbean soemping.
„die handeling bereids tot stand gekomen,
het hart bereids opgebeurd,
den zegen afgesmeekt van moeder en vader,
van grootmoeder en grootvader,
van moeien en ooms,
wijn (gij) zoo straks net voor den dag ge-
komen (zijt)”.
7. Tjoendoek bajoena ti timoer,
dongkap atmana ti hilir,
kengingna lantang ti pasar,
beunang ngadjak sama margi,
nja kenging ngandoeng iboena,
ti kang rama awit nitis.
„Terwijl de levenskracht is nedergedaald uit
het Oosten,
is de ziel van lager gelegen oorden neer-
gestreken,
de lantang is van de pasar verkregen,
welke op gelijke wijze is uitgenoodigd,
aldus opgevangen in moederschoot,
is de voorttelende kracht van den vader
ontsprongen”.
8. Kawitan ti asal ěnoer,
moelana asal ngadjadi,
saboelan sang koempa hěrang,
doewa boelan koempa hěning,
tiloe boelan goeloeng rasa,
opat sarih toeroen rohid.
„Van de Uitstraling ontsproten,
waaraan gij uw oorsprong dankt,
zijt gij in de eerste maand het heilige heldere
vocht,

in de tweede het heilige gelouterde vocht,
in de derde maand vereent zich het inner-
lijk-zijn,
in de vierde maand is de ziel nedergedaald”.

9. Lima sasih ěmboet-ěmboet,
gěņp sasih bisa malik,
toedjoeh sasih roh kadoewa,
dalapan sasih wahdati,
kasalapan oedjang mēdal,
nja soemping ka Alam lahir.
„In de vijfde maand ontstaat er beweging
(haalt gij adem),
in de zesde maand kunt gij u omkeeren,
in de zevende maand is de tweede bezieling,
in de achtste maand zijt gij zoo goed als
voldragen,
in de negende maand wordt gij geboren,
aldus betreedt gij deze zichtbare wereld”.

10. Loengsoer ti marga rahajoe,
nja soemping ka marga boemi,
soemear di alam padang,
soeka iboe rama nini,
deudeuh djaja karantēnan,
pamēgēt di kolong langit,
„Nedergedaald uit den wēg van voorspoed,
aldus geland op den weg van het aardsche,
gekomen op deze zichtbare wereld,
tot verheugenis van moeder, vader en groot-
moeder,
verwerft gij de onoverwinlijke kracht,
en komt de jongeling onder den hemel.

11. Nangtoeng dina koewoeng-koewoeng,
mipir-mipir katoembiri,
njoekang dina tēdja mēntrang,
njeleket dina kilat tatit,
pangawak hedjo tjaroelang,
watēk kaimpoengan wargi.
„Staande op den ochtendregenboog,
gaande langs de kanten van den middag-
regenboog,
overstekend het gloeiend schitterend licht,
voortkruipend langs het weērlicht,
het lichaam is van die betooverende licht-
groene kleur,
die het vermogen in zich bevat, door familie
bemind en omringd te zijn”.

12. Njēkēl di palias djoekoet,
masing titih soegih moekti,

mangka loewas beurat beunghar,
loba doewit boentjir leuit,
soegih kēton reja kētan,
salira djadian siwi.
„Omklemmend de djoekoet palias,
het moge dat gij omzichtig in goeden doen
zijt,
wordt rijk, zeer rijk,
bezit rijkelijk veel geld en goedgevulde rijst-
schuur,
rijkelijk voorzien van goud en mondvoorraad,
en wees vruchtbaar”, (wees rijk gezegend
met kroost).

13. Seuweu Ratoe kēdah toemoet,
poetra mantri kēdah tilik,
noe agoeng linggih di Radja,
noe ēndah lēbah di Goesti,
dilingkoeng koe para djoewita,
dibanding pra widadari.
„Vorstentelgen zullen U tot voorbeeld nemen,
Ministerszonen zullen oplettend op U toe-
zien,
waardigheid is het attriboot van den Vorst,
Schoonheid is het kenmerk van den Heer,
omringd door prinsessen,
ter zijde gestaan door hemelnimphen”.

14. Goeroe Ratoe koedoe toemoet,
para Wali noe ti gigir,
iboe ramana ti tēngah,
ti poengkoereun sanak wargi,
ti loehoer pra Malaikat,
noe ngabagikeun rēdjēki.
„Leermeesters vorsten zullen U op des le-
vens reize vergezellen,
de Vertrouwelingen Gods aan weerszijden,
moeder en vader in het midden,
daar achter bloed- en aanverwanten,
daar boven de Engelen,
die het dagelijksch brood uitdeelen.

15. Poetēr Koeroeng di pangamboeng,
boeloe bitis kawas pitjis,
tapat djalak dina letah,
radja kalang dina pipi,
radja wahana di dada,
satrija djalantir koening.
„Een geluksteeken op den neus,
de haren aan uw kuiten lijken op krissen,
een kruistee kentje op de tong,
geluksteeken op de wangen,

geluksteeken op uw borst,
gij zijt een edele ridder van slanke gestalte
met geelgetinte huidskleur”.

16. Noe nilik sakabeh woejoeng,
noe ningal sadaja asih,
ngëmbëng pandjangna boedina,
noe loenggoeh midang ti peuting,
oelat manis ngëmbang mëntjrang,
midang sijang anom sigit.
„Wie u naoogen, raken op u verliefd,
wie naar U kijken, houden van u,
Uw imborst teekent zich duidelijk af,
de zedige, zoo gij in den avond uw pronk-
gewaad aan hebt,
uw uiterlijk is zoet gelijk de schitterende
bloem,
overdag uitgedost zijt gij de bescheidene
jongeling”.

17. Sëkar bingbin langarian,
sëkar kalapa tjinoengi,
sëkar pinang di majangna,
soekoer kamanjangan teuing, ¹⁾
disawer koe bejas koening,
bejas beureum anoe hoeroeng,
koningna kawas tedja,
ditingalna langkoeng rësmi,
ngagoerilap herang mani siga ëmas.
„Bloem van bingbin heeft een bloemsteel,
bloem van den klapperboom heet tjinoengi,
bloem van den pinangboom heet majang,
driewerf gelukkig,
bestrooid met stukjes curcuma,
de roode rijstkorrels flonkeren,
de gele lijkt op de schittering van het weer-
licht,
zeer verrukkelijk om aan te schouwen,
glimmend gelijk helder goud”.

18. Nabi Joesoep noe madjëngan, ²⁾
disanding koe Nabi Idris,
digënggëm koe Rasoelloelah,
moeroeb sakoeriling diri,
Nabi kabeh noe ngaraping,
loenggoehna dina rahajoe,

¹⁾. De drie voorafgaande regels zijn een toespeling op den vierde. „Kamanjangan”, d.i. verheugd, dankbaar, gelukkig.

²⁾. Vergelijk deze regelen met die van de aanroeping in vers 3.

djajana kamanoesaän,
tjalik di sangijang sakti,
malaikat sadajana noe ngadjaga.

„De Profeet Josef houdt de zonnescherm,
ter zijde gestaan door den Profeet Idris,
onder leiding van den Godsgezant,
het geheele lichaam is een en al glinstering,
alle Profeten waken beschermend aan uw
zijden.

zetelende op Voorspoed,
in het bezit van de menschelijke onoverwin-
nelijke kracht,
wonende in de heilige wondermacht,
alle Engelen waken over u”.

19. Koe Djabrail disandingan,
djeung Malaikat Minkail,
Istopil nja kitoe pisan,
ngaraksa sakoedjoer djsim,
nitipkeun beurang peuting,
ka sadaja noe kasëboet,
kabeh para olija,
sinarëng ka para wali,
moega nganti samporna doenza achèrat.
„Door Gabrail wordt gij begeleid,
vergezeld door den Engel Michael,
zoomede door Istopil,
die uw geheele wezen in bescherming nemen,
aan hen wordt gij toevertrouwd, dag en
nacht,
aan allen die opgenoemd zijn,
aan alle olia's (heilige godvruchtigen),
zoomede aan alle vertrouwelingen Gods,
volmaaktheid zij uw deel in het heden zoo-
wel als in het hiernamaals”.

20. Pajoeng tiloe noengkoe-noengkoe,
pajoeng toedjoeh noe ngoeriling,
pajoeng dalapan ngadjadjar,
pajoeng salapan ngabanding,
oelah katoengkoel ramana,
sarëng oelah boerët galih.
„Drie zonneschermen buigen zich over u,
zeven zonneschermen omringen u,
acht zonneschermen staan in rijen,
negen zonneschermen beschermen u aan
weerszijden,
wees niet overschaduwd door vader,
en wees niet duister van hart”.

21. Koedoe nganggit-nganggit kalboe,
këdah ngaraoskeun galih,

noe njawer kědah sampoernā,
soepantěn toembalna matih,
panadjēm oelah diti-lar,
bati dagang kědah bidjil.
„Gij hebt uw hart te verfijnen,
uw geweten vermogen te voelen,
de lofzanger moet in zijn zang volmaakt zijn,
opdat de bezwering krachtig in haar uitwer-
king zij,
de verscherping mag niet achterwege gelaten
worden,
de neringswinst moet dienstbaar gemaakt
worden”.

22. Oetjoetkeun popondèn radjoet,
pikeun toelak sijal diri,
malar tēbih balaina,
masinga parěk rědjěki,
salamět pandjang joeswana,
doegi ka alam noe lahir.
„Laat uitstorten den inhoud der beurs,
ter afwending van mogelijke onheilen,
opdat rampen zich verre van den knaap
houden,
Fortuna begunstige hem,
verheuge zich in voorspoed en in lang leven,
tot de onvergankelijke wereld”.

23. ¹⁾ Něda maloem tjoekoep loemoer,
ka sadaja noe lalinggi,
ijeu noe njawer tamat,
geura lěbět moerang kalih,
tjalikkeun di papadjangan,
ondangan soemangga linggi.
„Vraag vergeving en verontschuldiging,
van allen, die hier aanwezig zijn,
hiermede eindigt de lofzanger zijn lofzang,
laat dan het kind fluks binnen leiden,
en laat hem plaats nemen in de pronkkamer,
de genoodigden gelieven mede plaats te
nemen”.

Het is heel aardig om te zien, hoe de drom-
men kinderen, die om dien knaap zijn ge-
schaard, gaan vechten om de gestrooide geld-
stukken. Met blikken vol ongeduld en vreugde
volgen ze aandachtig de handbewegingen van
den „toekang njawer”. Als deze met zijn rech-
terhand, al door zingende, een greep doet in de

kom met bēras, dan hoort gereeds een ge-
mompel, dat in een gejuich overgaat, zoodra
het handje vol beras met kracht wordt wegge-
slingerd. En, als er toevallig geen geldstukken
bij zijn wordt het schouwspel leuker. Ze heb-
ben om niets gevochten, om niets in het zand
gekrabd en gewroet, maar ze zijn handgemeen
geweest. Gij moet zoo'n spel zelf eens meege-
maakt hebben, om te genieten, en eens hartelijk
te lachen bij het zien van die kleine kleuters,
op wier gelaat teleurstelling staat te lezen.

Deze regen van bras, curcummastukjes met
geldstukjes, symboliseert Fortuna, die met milde
hand rijkdommen in den schoot van den knaap
zal doen vloeien.

Als het „njawer” geëindigd is (zie laatste re-
gelen der panjawer) neemt het kind plaats op
een stoel, die met bloemen en groen rijkelijk is
bestrooid.

Vóór hem, op een tafel, ligt een opengeslagen
Qorān. Een paar geestelijken of godgeleerden
nemen nu naast hem plaats en ieder heeft even-
eens voor zich liggen een opengeslagen
Qorān. Op een teeken van hen begint de
knaap een stukje uit den Qorān voor te lezen;
geestelijken luisteren met aandacht, of de knaap
het zonder haperen doet, of hij er niets van over-
geslagen heeft. Een groote menigte is rondom
den knaap in silahouding geschaard, om getuige
te zijn van dit „hataman”. Vader en moeder van
den knaap staan nu duizend angsten uit. Maar
gij merkt heel weinig van de on- of minbedre-
venheid van het kind. Telkens en telkens wordt
het lezen gestoord en onderbroken door „amin,
amin” die spontaan uit aller kelen wordt aange-
heven, zoodat het lezen zich daarin verliest. Dit
wordt gedaan om den knaap aan te moedigen
en aan te vuren, en last not least om eventueel
gemaakte fouten of onnauwkeurigheden voor
het publiek te verbergen. Een diepe zucht wordt
geslaakt als dit „hataman” zonder een of ander
incident geëindigd is. Blikken van voldoening
worden gewisseld.

Is er ook „goesar tanda” (goesar is tanden
vijlen, tanda is teeken, wil dus i.c. zeggen
geen echte goesar, slechts pro forma gedaan)
op het programma, dan gaat deze plechtigheid
die van de „hataman” vooraf. „Goesar tanda”
gaat aldus in zijn werk.

De „paradji soenat” dan wel een eerbied-
waardige oude, steekt een rijksdaalder in den

¹⁾. Wijze: 1 — 2, Asmaradana 3 t/m 16, Kinanti;
17 t/m 19, Sinom; 20 t/m 23, Kinanti.

mond van den knaap en vijt daarmee de tanden zachtjes af, bij welke bewerking de knaap een en al aandacht moet zijn voor de hem geschonken zegeningen.

Na afloop van deze plechtigheden krijgt hij een nieuwen naam. Den naam, dien hij kreeg ter gelegenheid van het „noeroenkeun” feest of „poepoet peuseur” moet hij, hoe lief hem die ook is, vaarwel zeggen. Deze nieuwe naam is meest ontleend aan die van de voorouders, die om hunne hooge positie, glorierijk leven etc. bekend stonden, terwijl de eerste meest aan Arabische beroemde mannen is ontleend.

Is hij een „toeroenan” (afstammeling) van een „Koesoemah” dan zal dat woord in zijn nieuwen naam ook voorkomen, of, is hij een „toeroenan Prawira” dan het woord „prawira” etc. Deze nieuwe naam wordt dus de naam, dien hij voortaan als volwassen man zal dragen. In den laatsten tijd echter vindt het gebruik om vóór zijn nieuwen dien van zijn vader over te nemen, met zijn jongensnaam er vóór, meer en meer ingang, b.v. Hassan Soema di Pradja, Achmad Tisna Koesoema, Hoesen Prawira di Ningrat, enz. Dit geven van den tweeden naam gaat heel anders in zijn werk dan dat van den eersten. In een „bijantara”, een in dichtmaat geschreven geschrift, beschrijft de vader op een aandoenlijke wijze het leven van zijn dierbaren zoon, hij zet uiteen de moeielijkheden, die hij heeft overwonnen, hinderpalen, die hij heeft uit den weg geruimd, om het kind groot te brengen; de zorgen, de toewijding, en de moeite, die hij zich heeft getroost en ten koste gelegd; het lief en leed, dat hij van het kind heeft beleefd; kortom hij geeft een biographie.

Zingende wordt dit ten aanhoore van belangstellenden voorgedragen. Aan het slot van het stuk maakt hij dan den nieuwen naam bekend, en dit gaat vergezeld van dankbetuigingen aan allen, die van hunne zeer op prijs gestelde belangstelling hebben doen blijken.

Soms houdt dit „bijantara” behalve een levensbeschrijving eveneens in wenken, vermaningen, leeringen en predicaties voor den knaap.

In de meeste gevallen hoort gij daarbij een onderdrukt gesnik of geschrei; menige traan van aandoening, van vreugde ziet gij langs veler wangen biggelen. Een kanonschot kondigt aan, dat de voordracht is geëindigd en men plaats gelieve te nemen aan den feestdisch (sidëkah).

Als de geestelijke zijn „doëa salamët” heeft opgepreveld, begint de algemeene aanval. Wat overblijft, wordt medegenomen, „bërëkat” (hoogst waarschijnlijk afgeleid van „bërëkah” d.i. voorspoed, zegen, wat men van een dankmaal meeneemt in de hoop het zegen zal brengen).

Vermelding verdient, dat het gebruik voorschrijft, dat de jubelaris „noe boga karija” niet aan den disch deelneemt, terwijl in de voorste rijen de elite, de notabelen aanzitten.

Voor de Europeesche uitgenoodigden is er dan een afzonderlijke tafel aangerecht.

Inmiddels is de knaap naar de „papadjangan” gegaan en mag hij het zich daar naar hartelust gemakkelijk maken. Edoch, dit dolce far niente duurt slechts heel kort. Straks tegen den vooravond moet hij zich weder opmaken voor de „najoeban” (danspartij).

Tegen 8 uur 's avonds hoort ge weer een kanonschot vallen; hetzelfde tumult, dat ge reeds dien morgen gehoord hebt, klinkt nu weder uw ooren „lieflijk” te gemoet. Men verzamelt zich nu netjes en deftig in het zwart uitgedost in de baladongan. De komst van elken nieuwen gast wordt door een marsch op de gamelan (këbo giro) aangekondigd. Op een stoel te midden van gediensstige aardig uitziende vertegenwoordigers van het schoone geslacht zit de „boedak soenat” onbewegelijk te pronk. Daar valt weer een kanonschot, gevolgd door moorslagen en pëtasans. Statig rijst de knaap van zijn zitplaats; hem wordt een slëndang aangereikt en hij opent daarmee de danspartij.

Vóór hem wordt een koperen of zilveren kom geplaatst. Om dien kom heen dansen de ronggèngs, die lieflijke, zachte liedjes zingen.

Ieder, man en vrouw, oud en jong, werpt naar believeen, in dien kom een geldstukje, daarmee blijk gevende van zijne vreugde-volle deelname. Na de „boedak soenat” komt de vader aan de beurt en zoo gaat het voort tot het begint te dagen. Men scheidt met het dansen meestal tegen een uur of vijf 's ochtends uit.

De te besnijden knaap wordt dan gewekt, krijgt „sangoe sangraj” te kauwen; de buik wordt met verwarmende oliën besmeerd; op den navel een geldstuk als prop gelegd; om het middel een buikband geslagen. Ontkleed wordt hij gedragen door een der familieleden naar den vijver onder het schijnsel der flambouwen, want

het is nog donker, men kan elkaars gezichten niet goed onderscheiden; dōgdōg, tērbang en angkloeng volgen. Men laat zich, met het kind in den arm, in den vijver zakken, houdt het kind zóó, dat het water even tot den hals van het kind reikt. Daarop plonzen mannen en kinderen in den vijver, met elkaar stoeiend, dat het water naar alle kanten spat. Daarbij wordt naar hartelust gegild en geschreeuwd. Het is om de „boedak soenat” op te beuren en vroolijk te stemmen.

Als het kind bijna stijf ¹⁾ van koude wordt, brengt men het naar de kēbon alas (evenals bij het noeroenkeun feest heeft men bij deze gelegenheid ook een „kēbon alas”, meest dan den kant van den vijver, waar de ngeueumplechtigheid wordt verricht).

Een „doelang” fungeert als stoel. Daarop neemt een oom of een der familieleden, aan wien het kind zeer goed gewend is, plaats en zet het kind op zijn schoot. Een paar andere familieleden helpen hem het kind bij de knieën vasthouden. Gezwind neemt de „paradji soenat” vóór het kind plaats en in minder dan geen tijd plaatst hij zijn instrument „babangon” en „tjapit” en snijdt met zijn zeer scherp mes de voorhuid van het mannelijk lid van den knaap af besmeert handig de wond met apoe (kalk die men bij het sirihkauwen gebruikt) aangelengd met wat water uit gēperste dadapbladeren, dan wel overgiet hij de wond met kajoepoetiholie en — klaar is het. Terwijl hij dit alles verricht wordt voortdurend de „asrakal” gezongen, en op de dōgdōg geslagen, om de aandacht van het kind af te leiden.

Als gij uit de menigte het woord „kasèp” (schoon) om het hardst hoort gillen, en schapen, kippen als „bèla” (in de bres springen, bijstaan, helpen i.c. wil het dus beteekenen, offeren om het leed te verzachten door anderen hetzelfde leed aan te doen) ziet slachten, is de besnijdenis afgeloopen.

Het kind wordt van de Kēbon alas naar het huis gedragen, van warme kleeren voorzien, en neemt dan plaats in een halfliggende houding op den schoot van zijn oom of een ander familie-lid. Huilende komt de moeder aanstormen, streelt, liefkoost het kind, eindelijk zegt ze:

„hier mijn hartedief, pak de tepels van de borst van je lieve moeder voor het laatst”, waarna ze naast hem plaatsneemt.

Bij dit „noeoes” (afgeleid van toeoes, droog worden) regent het geldstukken, die in een kom worden opgevangen. Dit noemt men „njē-tjēp”, een gouden pleister op de wond, om de pijn te verzachten. Men maakt queue voor het kind. Het wordt zeer ten kwade geduid als men niets geeft, niet meedoet aan „tjētjēp”, zelfs de moeder en vader doen er aan mee.

Men wordt bij die gelegenheid onthaald op een kopje koffie, en wat er bij hoort.

Vóór het kind ziet gij vrienden, kennissen en familieleden kunsten vertoonen, schermen, spiegelgevechten uitvoeren, dansen, goochelen etc. etc. om het kind zodoende op te beuren. Men noemt dit „toeroen kael” d.i. afstaan, naar beneden gaan, zakken, kael is gelofte, i.c. wil het zooveel zeggen als: zich naar de balandongan begeven, om de gedane gelofte als blijk van deelgenomen vreugde te volbrengen).

Hiermede zijn de feestelijkheden geëindigd, „lėkasan”.

Tegen den namiddag schrijdt de „boedak soenat”, gevolgd door een zwerm kinderen, voorzichtig naar de mestvaalt (djarian); de meegebrachte roentah (vuil) wordt daar weggegooid. Hierin ligt een symbolische betekenis: alle verantwoordelijkheid van zich afschudden.

Opdat het kleed de wond niet schrijnt, heeft men er een primitief instrument voor uitgedacht. Een stukje rottan van circa ½ M. lengte, is in den vorm van een racket omgebogen, terwijl de steel die hiermede een hoek van ± 90 graden maakt, gestoken wordt in het kleed en vastgehouden door den buikband. Daardoor laat het kleed ter hoogte van de wond een ruimte open.

Ook „tapas” gebruikt men daarvoor.

Waar zoo straks een drukte heerschte is het nu doodsch; waar gij zoo straks een gelach hoordet, hoort gij nu een zacht gesnork. Een gevoel van verlatenheid, of hoe zal ik het zeggen bekruipt u, als gij het huis binnentreedt; uit de plaats, waar de keuken stond, waait u nu een minder aangename geur tegemoet.

Het is dan ook meermalen gebeurd, dat men om al deze onaangename gewaarwordingen en gemoedsbewegingen te verzachten of om ze van zich te bannen, een paar dagen na het

¹⁾ Deze zonderlinge wijze van baden noemt men „ngeueum”, d.i. onderdompelen; men doet dit om het kind straks ongevoelig te maken voor de operatie.

groote feest een klein feestje, een onderonsje, geeft; dit noemt men „wawarian”.

Tot slot nog een enkel woord over de „pamali” voor de „boedak soenat”.

Vooraf op te merken valt echter, dat geen werk wordt uitgevoerd, dat niet is voorafgegaan door of vergezeld van een „radjah” (bezweringsformule). Vóór men de stijlen van de verschillende loodsen in den grond plant, vóór men beras in de „pabeasan” doet, etc. etc. wordt eerst een „radjah” uitgesproken.

De „boedak soenat” mag niet loopen langs de plaatsen, waar de slachttent heeft gestaan, hem zal een ongeluk overkomen.

Als de wond nog niet geheel genezen is, mag ze niet onder de oogen komen van meisjes of vrouwen, de wond zal dan weer opengaan.

Hij mag niet op den drempel staan, zich niet naar de plaats waar de „këbon alas” gestaan heeft, begeven, niet over kippendrek loopen, want dan zal òf een ziekte hem op het bed werpen, òf de wond hem lang hinderen.

Tot besluit zij nog aangestipt, dat van dezen tijd af de knaap een ander leven moet leiden dan voorheen.

Met de noodige voorzichtigheid en takt wordt hij gaandeweg door de ouders gewezen op en ingewijd in de moeielijkheden van den strijd om het bestaan, op den ernst van het leven, op de

nooden en behoeften, genietingen der maatschappij etc.

Hem wordt op het hart gedrukt, dat aan het heerlijke, onbezorgde leven, zooals dat alleen kinderen kennen, weldra een einde zal komen, misschien eerder dan het hem lief zal zijn.

De groote massa beschouwt een reeds besneden knaap als, of ziet hem aan voor een volwassene, die zich van het oordeel des onderscheids bewust is, die reeds rekenschap kan geven van hetgeen hij doet en laat.

Hij mag b.v. nu een kip slachten.

Verder mag een en ander blijken uit vele uitdrukkingen, die voortleven in den mond van het volk: „kawas pagawean boedak soenataneun” d.w.z. het geleverde werk ziet er uit als dat van een nog niet besneden kind: „lain ti djalma soenataneun meunang bedja teh” d.w.z. niet van een nog te besnijden knaap heb ik het bericht gekregen.

Ook kinderen van de vrouwelijke sekse ondergaan een bewerking, welke veel van eene besnijdenis heeft; de bewerking geschiedt echter in het geheim; haast niemand merkt ervan; geen feest wordt er gevierd.

Als de ouders nu merken, dat hun reeds besneden zonen verschijnselen van puberteit vertoonen, o.a. verandering van stem „ngëmboan” (de baard in zijn keel hebben) dan beginnen zij vage plannen te vormen om een geschikte partij voor hem te vinden.

BHARATA-YUDDHA, ZANG XLIV.

De beschrijving van den grooten strijd tuschen de Pândawa's en de Kaurawa's komt, onder den naam van Bhârata-yuddha, zoowel in het Oud- als in het Nieuw-Javaansch voor. De Oud-Javaansche bewerking danken wij aan Mpu Sedah, die het gedicht in 1079 Siaka, d.i. 1157 A. D. vervaardigde op last van Jayabaya, vorst van Kediri.

Als de strijd reeds vele dagen heeft geduurd en de voornaamste bondgenooten van de Kaurawa's zijn gesneuveld, wordt het opperbevel toevertrouwd aan Salya. Diens gemalin Satyawati heeft een voorgevoel van naderend onheil en zij smeekt den vorst, niet ten strijde te trek-

ken. Met zoete woorden weet hij haar angst voor een wijle te doen bedaren en, als de vorstelijke vrouwe van vermoeidheid in diepen slaap valt, verlaat hij haar in stilte en begeeft zich naar het slagveld. Het blijkt, dat de vrees van de vorstin niet ongegrond is geweest: Salya sneuvelt en de Kaurawa's, nu zonder aanvoerder, slaan in verwarring op de vlucht.

In de hier volgende vertaling van Zang 44 van het gedicht wordt de smart beschreven van Satyawati bij het ontvangen van het droeve bericht en haar tocht naar het slagveld, om het lijk van den geliefde te zoeken.

1. Toen gingen de vijf Pandawa's bij het ontsnappen van Suyodhana rusten, zich terugtrekkende met het leger. Er worde nu gesproken van haar, koningin Satyawati, aan wie de dood van Salya in den strijd verteld werd.

Er was n.l. een oude, vertrouwde dienaar, die haar dit naar waarheid met een sêmbah kwam vertellen. Dit is de oorzaak waarom hij niet getroffen werd; hij was gedeserteerd, zich bedelvende onder de lijken.

2. Beknopt was zijn mededeeling; onmiddellijk daarop ontstond een gedreun in de gansche stad, allen weenden luide.

De koningin Satyawati kon niet spreken, bevend door (de schudding van haar) smart. Verdoofd door droefenis zag zij niets meer, versuft door het verdriet haars harten. Wezenloos viel zij flauw, onbewust van het geweeklaag der minnen en het gekrijt der dienaressen.

3. Het oogenblik, waarop zij in slaap was gevallen, was toch het oogenblik van het ver-

dwijnen van haar ziel. (Zij werd door haar gemaal achtergelaten terwijl zij sliep).

Wel had zij oogenschijnlijk een lichaam, doch in werkelijkheid was het zielloos, daar haar hart was meegegaan met den koning naar het slagveld.

Het vernemen van het bericht, dat de koning gesneuveld was, was oorzaak, dat zij (bijna) plotseling zou gestorven zijn. Als had zij haast om hem naar den hemel te volgen zonder dat zij zich nog met haar kris behoefde te dooden.

4. Door de vertroostingen was het, dat zij weer bij kwam, haar losgeraakte kain in orde makende. Heur haren waren losgegaan, zonder dat zij ze los gemaakt had, alsof zij haar verzochten om te volgen naar het slagveld. De dolk, de zielberoover, waardoor zij zich dadelijk met den geliefde kon vereenigen, hield zij steeds in haar hand.

Toen vertrok zij met den wagen zoo snel gelijk de wind, die haar ongeduld bevredigde.

5. Zij stoorde zich niet aan het gewezen van de gansche stad, die, bedrukt, dringend verzocht om mee te gaan. Slechts een dienaar ging met haar mee, haar lieveling, genaamd Sugandhikâ. Bijna had zij het midden van het slagveld bereikt, toen de wagen op eens brak, als om haar gemoed te kwellen.

Daarom ging zij, zich dwingende te loopen, te voet, wankelend, leunende op haar dienaar.

6. Bovendien was de weg moeilijk: bergen van lijken, waarvan de ruggen door opeengestapelde paardenkrengen gevormd werden. Bloed was de rivier, die, vlietend, watervallen vormend, zich in de ravijnen stortte, door welke zij onophoudelijk waadde. Pieken en pijlen waren het grind, onbegaanbaar door de rotsblokken van karossenrompen.

Zij ging voort door haar voeten voortdurend en met behendigheid te zetten op de schilden, terwijl zij een gebroken piek als stok gebruikte.

7. Ach hoe durfde de koningin die vreeselijke verschrikkingen te aanschouwen! Immers zij was gewoon te genieten van wat haar hart behaagde en zich in een luisterrijke omgeving te bevinden.

Maar wat zij nu zag en hoorde was (alles) wat gevreesd werd door en onaangenaam was voor het hart. En toch deed zij het, daar zij vast van plan was om het lijk van koning Salya met eigen oogen te aanschouwen.

8. Stijf, vermoeid, bevend, krachteloos waren hare voeten die daarbij struikelden over de slappe lijken. Zij viel echter niet, hoewel zij voortdurend uitgleed bij het neerzetten van de voeten op de hoofden, die heen en weer schommelden.

Vermoeid zijnde ging zij zitten om te rusten op een (lijk van een) olifant, gelijk een platte steen met scheuren als een rots.

Dáár aan den kant van de bloedrivier; met verscheurd hart dompelde zij hare knien er in.

9. Een op de plaats gebleven vaandel, dat haar tegen de zon beschermde, werd door haar beschouwd als een boom op den (berg) rug.

De rumoerige kraaien beschouwde zij als de liefelijke koekoeks, die de smart van haar hart verzachten.

De stank van de lijken beschouwde zij als de geur van bloemen.

De adem van de gewonden en de stroommen van bloed vergeleek zij met het zachte waaien van den wind.

10. Zelfs de uitgestrekte bloedzee zag zij aan voor een verrukkelijke zee.

Met eilanden van wapens, waar vele bonte bloemen waren, gevormd door de wapperende franjes van de vlaggen.

Als visschen waren de blinkende sipings, als lumulussen de buikbanden, armbanden en halskettingen.

Als garnalen waren de punten van de discussen aan de rotsen en tusschen en in de riffen van krissen.

11. Toen werd haar hart getroffen door het zien van een vaandel, dat wapperend de richting van den wind volgde gelijk een zeil. Zij, de trouwe gade, die haar man zocht, kwam zich zelve voor als een koopvaarder met als schip een schild en als handelswaar haar leven, om hem in den dood te volgen.

Het doel van haar vaart was om het patibrataschap (als winst) te verwerven en een zalig verblijf (in 't hiernamaals) te kunnen erlangen.

Ongelukkigergewijze was zij echter niet voorspoedig; haar boot zonk, in zijn loop gestuit, stootende op een klip in den vorm van het lijk van een olifant, en zonk tot haar teleurstelling, helaas! (Deze strophe zinspeelt op haar eigen lot).

12. Aldus dit alles diende tot vertroosting van haar bedrukte hart; vervolgens ging zij weder naar haar geliefde zoeken.

Naar ieder lijk met een boog op een strijdswagen ging zij toe, doch vruchteloos, hij was het niet. Alle heldenkoningen, die in vol ornaat gesneuveld waren, werden door haar beschouwd, maar hun luister was niet eens een vierde van die van koning

Salya; zij zouden alleen te vergelijken zijn met zijn dienaren.

13. Bijna had de koningin geen moed meer om verder te gaan, daar degene, tot wien zij zich wilde richten om haar hulde te brengen, niet te vinden was. Zij was vastbesloten zich dood te steken; terwijl zij heur hart onder het roepen van den naam van haar geliefde rein maakte.

Eindelijk had de godheid medelijden met haar en wees haar de plaats van hem, dien zij zocht. Daarom spande zij zich in om verder te gaan, zich richtende naar de plaats, waar een lichtstraal te zien was.

14. Er viel toen een bloemenregen, (verspreid) met Indra's regenboog, die den versierden wagen overstelpte. Het was, als of de donder weefde met de regendruppels als tranen, bedroefd over den dood van den koning.

Welnu deze kenteekenen werden door de Koningin gevolgd, tot zij de gestalte van haar geliefde aanschouwde. Het was alsof hij haar met zijn oogen begroette; alsof hij haar zijdelings aankeek, zoo bekoorlijk door zijn schitterende tanden.

15. Toen gilte zij en zij omvatte de voeten van den gesneuvelden, die haar heimelijk in het bed achtergelaten had.

Zij wist niet wat te doen; nu eens sloeg zij hem voortdurend met haar vlakke hand, dan weer nam zij hem op haar schoot en liefkoosde hem, terwijl zij zich voorover boog, haar gezicht op hem leggende. Zij bracht zijn lippen onafgebroken in beweging, ook streek zij over zijne oogen, doch vruchteloos, daar deze niet meer konden zien.

Verder trachtte zij zijn wond te heelen met haar sirihpruim, die zij voortdurend als medicijn bezigde.

16. „Ach, o, koning, begroet uwe dienaar; wat is toch de oorzaak dat gij zwijgt? Gij spreekt mij, de hulpeloze, niet toe; wie anders zal mij, ongelukkige, beminnen?

Met moeite heb ik Uwe plaats op dit slagveld gezocht, en nu ik U vind, zijt gij als het ware afkeerig van mij en kijkt mij niet aan.

Moogt gij nu medelijden hebben met mij, die weent; antwoord toch en wees niet onwillig”.

17. „Inderdaad weet ik nu mijn beste, dat gij, hoewel gij mij met liefelijke woorden liefkoosdet, mij toch niet lief hadt. Alles wat gij zeidet, had den schijn van honig, maar dat was slechts uiterlijk, niet uit uw hart. Dit blijkt hieruit, dat gij toen zoo onbarmhartig waart om stilletjes weg te gaan, terwijl ik sliep. Zeker zijt gij naar den hemel gegaan; wel, ik zal u volgen, het doet er niets toe of gij mij (al dan) niet aanspreekt”.

18. „Alleen verzoek ik U om mij af te halen bij de schommelende brug, die zich heen en weer beweegt, wanneer men erover gaat. Daar ben ik ongerust, bang en angstig om te loopen, indien gij er niet zijt als beschermer.

Mocht gij verdiept zijn in het liefkoozen van godinnen, laat dit dan voor een oogeblik; wees niet wreed.

Heb (verder) mededoogen met mij, wie slechts de dood rest, gaande, doorlopend dwalende”.

(Daarop stak zij zich met haar dolk dood).

De menschen in genoemd district, die koeien of karbouwen hebben, nemen meestal, in geval zij geen zoontje hebben, een knaapje in dienst om hun vee te hoeden en te verzorgen. Dat knaapje is dan hun pangon. Het werk van die knaap is behalve het vee hoeden ook voor gras zorgen en de stal schoonmaken. Het gras is bestemd om het vee 's nachts te voeren. De dieren worden 's morgens om 6 uur naar de weide gedreven en grazen daar tot 11 uur v.m. en dan is het tijd om ze naar huis te brengen. Dat loslaten en drijven van het vee naar de weide noemt men in de Javaansche term in die streek oetjoel en het terugdrijven naar huis lirig. Na hun eenvoudig maal te hebben gebruikt gaan de hoeders met hun krangjang (mand) naar de sawah of ergens anders, waar eenigszins veel gras groeit, om gras te snijden. Om halftwee is de krangjang meestal al vol. De hoeders gaan naar huis en halen de dieren weer uit de stal om ze te hoeden. Al zingende drijven ze de kudde naar de weide en soms kiezen zij een van de makste beesten om het te berijden en zoo wordt de tocht naar de weide ondernomen. Omdat de hoeders meestal samen gaan, is het als het ware een leger van knapen, die op de koeien of karbouwen zitten te zingen. De beesten loopen in rijen achter elkaar. Terwijl de beesten van het malsche gras op de weide genieten, kunnen de jongens naar hartelust spelen. Ze klimmen in boomen, anderen liggen daar onder in de schaduw en weer anderen zoeken in de boschjes wat vruchten, terwijl de rest moet zorgen, dat de beesten niet wegllopen of van de aanplant der landbouwers eten. Dit werk doen ze meestal om de beurt. Is het oogsttijd kunnen de jongens, die geen beurt hebben, de boeren helpen bij de djagoeng of katelaoogst. Ze krijgen voor die moeite wat djagoeng of katela, die ze roosteren en gezamenlijk eten. Verder mogen zij de beesten op de sawah, waar de djagoeng of katela geoogst is, laten grazen en maishalmen en katelabladeren snijden; in zoo'n geval kunnen

ze meteen voedsel krijgen voor de beesten en dit beteekent krachten sparen voor den volgenden dag, want dan behoeven ze geen gras te snijden. Om 5 uur n.m. drijven de hoeders het vee weer naar huis, maar nu in opgewerkter stemming, ten eerste omdat thuis het avondmaal wacht, ten tweede omdat ze blij zijn, dat de beesten verzadigd zijn. Op den weg hebben ze ook geen last van de zon. Nu en dan gaan ze door naar de rivier om hun vee en zich zelf te baden.

Thuis gekomen binden ze het vee in de stal vast, maken de stal schoon (njoroki) en stoken dicht bij de stal vuur (bedijang) om de muskieten te verdrijven. Is dit alles klaar, dan gaan ze eten. Om $\pm$ 8 uur 's avonds, alvorens zij naar bed gaan, geven zij de beesten nog wat gras, dat ze gesneden hebben.

Soms spreken ze met elkaar af om in de maneschijn bij elkaar te komen en te spelen, gobag, eteng, enz. Daartoe krijgen ze van hun baas (bendara) meestal toestemming.

Het gebeurt wel eens, dat de hoeders met hun vee den heelen dag op de weide blijven, zulks doen ze, wanneer de weide, waar veel gras groeit, zoover van hun huizen is, dat het niet de moeite waard is om naar huis te gaan en na een paar uren weer het vee naar de weide te drijven. Het wordt van te voren afgesproken, zoodat ieder dan zijn middagmaal meeneemt.... Wanneer de beesten verzadigd zijn, gaan de dieren in de schaduw liggen om het voedsel te herkauwen; de hoeders kunnen dan in de buurt gras snijden.

In den Westmoesson is het voor de landbouwers tijd om de sawah te bewerken, ze gebruiken de koeien of karbouwen van 6 uur 's morgens tot 11 uur op de sawah. De tijd, dat de landbouwer met ploegen en eggen eindigt d.i. $\pm$ 11 uur v.m. noemt men petjat sawed. Terwijl de beesten op de sawah gebezigd worden, gaan de hoeders gras snijden; deze komen tegen 11 uur terug. Nadat ze gegeten hebben

gaan ze naar de sawah om de beesten te halen; deze worden gebaad en verder naar de weide gedreven, waar ze grazen tot 5 uur 's middags.

Om de 35 dagen op Kemis-Legie (Donderdag Legi) hebben de beesten rust, d.w.z. ze worden niet op de sawahs gebruikt om de ploeg of de eg te trekken.

Na den Westmoesson komt de oogsttijd van de padi (panen). De beesten hebben overvloed van voedsel. De hoeders behoeven geen gras te snijden, de padihalmen krijgen ze overal; soms kunnen de beesten den heelen dag in de stal blijven, want voedsel kunnen ze genoeg krijgen. De jongens kunnen de padihalmen direct na den oogst snijden en daar het rijstsnijden 's morgens tamelijk vroeg begint, zijn de hoeders soms op dien tijd ook op de sawah en wat doen ze dan? Ze brengen 's morgens om 3 uur al de beesten naar de sawah, waar de padi geoogst is, en laten de beesten van de overblijvende halmen eten, om 8 uur 's morgens brengen ze de beesten thuis en ze gaan dan versche halmen snijden op de sawah, waar de padi geoogst wordt.

In vroegere tijden was er dikwijls vijandschap tusschen de hoeders van de verschillende desas, ze gingen met elkaar vechten om de weide. Hadden de hoeders van zekere desa het verloren, dan mochten ze in geen geval de beesten laten grazen op de desagronden van de overwinnaars; de vijandschap ging soms zoo ver, dat de andere menschen hun kinderen bij den strijd hielpen; zoo ontstond er dan een gevecht tusschen oudere menschen. Doch nu komt het, dank zij het bestuur, niet meer voor.

De hoeders wonen bij hun baas in huis en soms worden zij als eigen kinderen behandeld. Zij krijgen daar behalve kost, ook kleeën en zij, die 10 — 15 jaar oud zijn, krijgen na 4 jaar een kalf tot belooning, terwijl de oudere kinderen het kalf na 3 jaren krijgen; deze kinderen kunnen behalve voor het vee zorgen ook de baas helpen bij de uitoefening van het landbouwbedrijf. Het gebeurt niet zelden, dat de hoeders jaren lang bij denzelfden baas blijven, zelfs tot ze volwassen zijn. Zijn ze trouw en vlijtig en hebben zij het hart van den baas ge-

wonnen, dan komt het dikwijls voor, dat de baas de kosten draagt voor de besnijdenis en zelfs voor het trouwen. De verkregen kalveren verzorgen zij samen met de dieren van den baas en als zij den dienst verlaten, hetzij voor of na het trouwen, dan nemen zij hun kalveren (intus-schen soms al koeien geworden) mee als kapitaal bij den landbouw.

In de vaste overtuiging, dat de veehoeders „veel aan boetedoeningen doen” door elken dag in regen en in zon te staan, zijn de desabewoners erg toegevend jegens die knapen; zij laten zich meestal welgevallen, dat de veehoeders iets van hun landbouwproducten wegnemen om te eten, mits zij die producten niet naar huis meenemen.

Verder zorgen de eigenaars bij wijze van slametan er voor, dat hun hoeders voldoende afwisseling hebben.

- 1e. Op een bepaalden tijd geven zij den hoeders, wanneer deze naar de weide gaan, een hoeveelheid rijst (moegana), waarin een ei, visch en andere toespijzen verborgen zijn. In zoo'n geval blijven de hoeders den heelen dag op de weide en ze gaan de rijst met de toespijzen samen eten.
- 2e. Na den oogst krijgen de hoeders op den afgesproken dag mee: een toempeng (een hoeveelheid rijst in den vorm van een kegel) gevuld met vleesch, en ketoepat met lepet. Aan de horens van de dieren hangt men ook ketoepat en lepet. Op de weide gaan zij al die lekkernijen samen eten en 's avonds wordt er meestal een wajangpartij gegeven met de lakon „Dewi Sri” ¹⁾ Op de sawahs wordt daarvoor een hut gebouwd. Tot die voorstelling worden uitgenoodigd, het dessabestuur en de desamenschen verder de hoeders. Den volgenden dag kunnen de beesten in de stal blijven en krijgen zij gras, dat de hoeders den vorigen dag gesneden hebben en de hoeders kunnen dan den heelen dag pret maken.

¹⁾ Een overzicht van deze lakon zal in het volgende nummer van dit tijdschrift worden opgenomen.

TABOE-WOORDEN EN VERBODSBEPALINGEN IN BAGELEN.

door INGGRIS.

I. Namen van bladeren of voorwerpen worden vaak gewijzigd wanneer ze worden gebruikt voor geneesmiddel. In de onderstaande lijst is de gewijzigde naam voorop geplaatst.

Godong sabrang (uitheemsch blad) = godong lombok. (blad van Spaansche peper).

Godong séwoe (duizend bladeren) = godong kélor (blad van een kélor-boom, een Moringa).

Godong sapoe djagat = godong rempelas (ruw blad om hout glad te schuren; de boom heet ook rempelas).

Godong dongèng = godong tiwawar.

Godong tawa (onschadelijk blad).

Godong radja („vorsten blad”)

Godong dènok (lief blad)

Godong kapal = godong tembako. (tabaksblad).

Godong ari-ari = godong randoe (blad van den kapok-boom).

Godong baladéwa = godong bengoek.

Godong ketoendoeng = godong paré.

Klari boedeg (doof (droog) blad v. pinang) = blarak djambé (dor blad van een pinangboom).

Godong lomah-lamèh = godong djarak (blad van den djarakboom).

Godong saraban = godong lemoe.

Godong brobot = godong kara.

Tai manoeck (uitwerpsel van een vogel) = endjet (kalk).

II. Namen van dieren:

Kjai (grootvader; ook een vereerende betiteling van een ouden man) = matjan (tijger).

Bagoes (mooi, fraai; ook titel van een Javaan, minder dan Mas) = tikoes (rat).

Slemet = tikoes (rat).

Tai (drek) = tjemèng, anak koetjing (jong katje).

III. Namen van ziekten:

lara ajoe (de schoone ziekte) = lara tjatjar (pokken).

lara sidjil (die ééne ziekte) = lara koléra (cholera).

IV. Wat verboden is:

1. toeroe ing wajah tengangé (slapen om 11-12 uur voor den middag).
2. njapoe ing wajah bengi (in den nacht ergens vegen).
3. ngoré ramboet ing wajah bengi (in den nacht het haar los laten hangen).
4. ngadeg ing tengah lawang (in de deur staan).
5. mènèk ing wajah bedoeg (ergens in klimmen om 12 uur 's middags).
6. doedoek-doedoek ing wajah bedoeg (ergens een kuil graven om 12 uur 's middags).
7. koedoeng koekoesan (een kegelvormige mand, waarin de rijst wordt gestoomd, gebruiken als een hoed).
8. ngroeboehaké dandang (een koperen pot, waarin de rijst gestoomd wordt, doen omvervallen).
9. noegelaké gandik (een rolsteen, behoorende bij een pipisan, stuk maken).
10. koedoeng tangan (de beide handen op 't hoofd leggen bij wijze van een hoed).
11. mbondo tangan (de beide handen op 't achterste op elkaar leggen).
12. mangan nganggo piring mlantar (eten van een gescheurd bord).
13. songgo oeang (met de hand onder de kin zitten).
14. toeroe nekoek bantal (slapen met 't hoofd op een omgevouwen kussen).
15. mangan ana ing patoeron (eten op een slaappleaats).
16. loenggoeh ing bantal (op een kussen zitten).
17. mangan broetoe (de stuit van een vogel eten).
18. mangan tlampik (vleugels van een vogel eten).
19. mangan gedang ing pinggir (pisang eten die aan 't uiteinde van een trosje zit).
20. mangan disonggo piringé (eten van een bord, dat op de hand rust).
21. singsot ing wajah bengi (in den nacht fluiten).
22. ndamoe geni bareng (samen in 't vuur blazen).
23. beboeang bareng (samen een groote boodschap doen).
24. njogokaké geni nganggo sikil ('t brandende hout met de voet in den haard duwen).
25. toeroe ing wajah soeroep (bij zonsondergang slapen).
26. dolanan tampah (spelen met een wan).
27. djag-djagan ana ing ambèn (heen en weer loopen op een balé-balé met flinke stappen).
28. toeroe rempah (in voorover liggende houding op een balé-balé slapen, terwijl de voeten op den vloer rusten).
29. keplok bokong ing wajah bengi ('s nachts de beide handen slaan op 't achterste).
30. toeroe moedjoer ngidoel (slapen met 't hoofd in Zuidelijke richting).
31. metjahaké pengilon (een spiegel stuk maken).
32. mangan karo goeneman (eten, terwijl men praat).
33. mangan ora entèk (niet alles opeten).
34. pétan ana ing ngarep lawang (iemand luizen voor een deur).
35. ngobong klasa (een mat verbranden).
36. ngobong ramboet (haar verbranden).
37. ngobong popok (windsels voor een klein kind verbranden).
38. ngoenèkake tjemeti ing wajah bengi (in den nacht met een zweep klappen).
39. toeroe ana sangisoring blandar (slapen onder een dakgording).

1. dadi tjoeplet nalaré (men kan niet doordenken).
2. mboeang redjeki (zegen missen; voordeel weggooien).
3. dadi pangané batara Kala (slachtoffer worden van een reus, batara Kala).
4. dadi pangané batara Kala (slachtoffer worden van een reus, batara Kala).
5. diganggoe sétan (gekweld worden door een booze geest).
6. noebles mataning sétan (steken in de oogen der booze geesten, die in den grond zijn).
7. ditjaplok baja (prooi worden van een krokodil).
8. dadi pangané batara Kala (prooi worden van een reus, batara Kala).
9. dadi pangané batara Kala (prooi worden van een reus, batara Kala).
10. ngoengkoel-oengkoeli kang momong (zich verheffen boven den bewaker van zijn leven).
11. tjepak sambékalané (zich dicht bij een gevaar of ongeluk bevinden).
12. ngowahaké adat (zijn karakter veranderen).
13. tjepak soesahé (licht bedroefd worden).
14. satitik redjekiné (weinig voordeel hebben).
15. dadi pangané batara Kala (prooi worden van een reus, batara Kala).
16. dadi woedoenen (een puist krijgen).
17. dadi lalèn (vergeetachtig worden).
18. ora ketekan karepé (zijn doel niet kunnen bereiken).
19. bedjané ketemoe kèri (zijn geluk later pas krijgen).
20. angèl golèk sandang-pangan (moeilijk zijn brood winnen).
21. ngoendang sétan (booze geesten doen komen).
22. soesah babarengan (tegelijk bedroefd worden of samen ongeluk krijgen).
23. dadi dèmpèt (aan elkaar gegroeid zijn).
24. dadi pangané batara Kala (prooi worden van batara Kala).
25. bingoeng nalaré (verstrooid zijn).
26. nekakaké wong édan (een krankzinnige laten komen).
27. nekakaké wong édan (een krankzinnige laten komen).
28. tininggal kang momong (door bewaker van zijn leven verlaten worden).
29. ngoendang sétan (booze geesten doen komen).
30. ngimpi ala (slechte dingen in zijn slaap droomen of ongunstige droomen hebben).
31. bakal kepatèn (één van zijn familieleden verliezen).
32. moendak keselak (zich verslikken onder 't eten).
33. mati pitiké (zijn kip gaat dood).
34. dadi pangané batara Kala (prooi worden van batara Kala).
35. marakaké padoe sadjroning omah (een twist veroorzaken in huis).
36. njendakaké oemoer (zijn leven verkorten).
37. bajiné dadi soemedén (de zuigeling krijgt soemedén, een kinderziekte).
38. ilang redjekiné (zijn brood verliezen).
39. dadi tindihen (nachtmerrie krijgen)

Wat verboden is:

40. tetskoe ing dina wagé (iets op wagé, een dag uit de vijf-daagsche week, koopen).
41. mbedahi koelambi ing dina wagé (een jas of baadje op wagé knippen).
42. tetskoe pring ing dina wagé (bamboe op wagé koopen).

Wat men doen moet:

43. gawé walesan betjik ing dina wagé (een hengelstok op wagé maken).
44. ngetoki koekoe betjik ing dina legi (de nagels op legi af knippen).
45. njoekoer betjik ing dina Djoemoeah (zich op Vrijdag scheren).
46. jèn ana wong kepatèn singgoelan (als er in de buurt van zijn huis een sterfgeval is, behoort men een zalf, bereid van dlingo, benglé en uien, op het hoofd en boven de wenkbrauwen te smeren).
47. jèn noenggoni bajl arep lair oedar-oedar geloeng lan lawang-lawang koedoe diengakaké (bij een vrouw, die een kind zal baren, behoort men het haar los te laten hangen en de deuren van 't huis moeten open staan).
48. jèn metoe ing wajah bengi ngemban bajl koedoe oedar-oedar geloeng (zij, die 's nachts met haar kindje uitgaat, moet haar haar los laten hangen).
49. wong kang mentas doewé bajl, jèn tilik wong manak, koedoe sangoe goenting (een vrouw, die pas is bevallen, behoort een schaar mee te nemen, wanneer zij komt bij een ander, die ook een klein kind heeft gekregen).
50. jèn ana wong mati ing dina Saptoe koedoe digendongi (op een rijstblok (Jav. lesong) slaan, wanneer in de buurt op Zaterdag iemand overleden is).
51. jèn ana manok boentel-majid koedoe ngobong boedjoer woeloeng (wanneer men 's nachts 't roepen van boentel-majid, een soort van nachtvogel, hoort, moet men een blauwen of zwarte lap verbranden).
52. jèn ing wajah bengi ana kindjeng-tangis, koedoe ngobong soeroeh (wanneer men 's nachts 't geluid van kindjeng-tangis, een soort van waterjuffertje, hoort, moet men een sirihblad verbranden).
53. jèn ana oedan barat koedoe mboeang sega-oejah ing pajon (men moet rijst met zout op 't dak van zijn huis gooien, wanneer een harde regen met harden wind gepaard gaat).
54. jèn pinoedjoe pagebloeg ngobong oejah, godong tandjoeng oetawa klari boedeg (wanneer er een epidemie heerscht, moet men zout, tandjoengbladeren of droge pinangbladeren verbranden).
55. jèn bajl soewé lairé, koedoe diombèni banjoe koem-koeman ari-ari koetjing, banjoe kang winadahan godong loemboe oetawa diombèni oeroeh-oeroehaning kris brodjol (wanneer een vrouw een moeilijke bevalling heeft, moet zij water drinken, waarin de baarmoeder van een kat ligt; ook moet zij water uit 't blad van loemboe, een waterplant met gladde bladeren, drinken of zij dient water te drinken, waarmee de kris-brodjol, een geluk aanbrengende kris, gewassen is).
56. jèn ana lindoe koedoe njokot lemah (wanneer men een aardbeving waarneemt, moet men in den grond bijten).
57. jèn ana lindoe, endog ing petarangan lan wong meteng koedoe diawoni (zoodra men een aardbeving waarneemt, moet men asch strooien op de eieren in 't nest en ook op den buik van een vrouw, die in blijde verwachting is).
58. koetok kang lagi toemoeroen koedoe diinteri (kuikens, die uit 't nest komen, moeten op een wan rondgeschud worden).
59. jèn pinoedjoe mendoeng, noengsang sapoesada ing latar, nganggo didèkèki lombok, bawang lan brambang (wanneer de lucht betrokken is, zet men gewoonlijk een sapoe-lidi omgekeerd op 't erf, met Spaansche peper, witte en roode uien erop).
60. jèn ketiga ngerak dolanan barit oetawa tjowongan (in een langdurigen drogen tijd speelt men barit of tjowongan. Barit is een herdersspel. Tjowongan is een verouderd spel, waarbij een pop van gajoeng de voornaamste rol speelt).

Gevolg van het overtreden van het verbod:

40. gelis roesak (gauw stukgaan).
41. sok keliroe (men verknipt dan dikwijls het goed).
42. sok bandjoer kanggo ngoesoeng wong mati (mogelijk dat men die bamboe dan moet gebruiken om een lijk te dragen).

Om welke reden.

43. olèhan (met dien hengelstok kan men vaak veel visch vangen).
44. ora kamisèsèten (men loopt geen gevaar om het vel er af te scheuren).
45. ora ketjowas (men loopt geen gevaar om zich in 't hoofd te snijden).
46. ora kena ing sawan wangké (vrij zijn van de ziekte van den overledene).
47. bajiné énggal lair ('t kind wordt gauw geboren).
48. slamet bajiné (het kind is gezond, vrij van ziekte).
49. bajiné déwé ora mati (haar eigen kind sterft niet).
50. soepaja adja ana kang noetoeti mati (om een nieuw sterfgeval in de buurt te voorkomen).
51. soepaja soemingkir (opdat de vogel wegvliegt).
52. soepaja soemingkir (opdat 't waterjuffertje zich verwijdert van de plaats).
53. soepaja terang (om te maken, dat de regen ophoudt).
54. ngilangaké penjakit (om de ziekte te verdrijven).
55. soepaja bajiné gampang lairé ('t kind komt dan heel gemakkelijk ter wereld).
56. soepaja dawa oemoéré (daardoor leeft men lang).
57. soepaja endoge netes lan bajiné ora mati (de kuikens zullen dan uitkomen en 't kind zal niet sterven).
58. soepaja ora disamber ing oeloeng (de kiekendief zal niet op de kuikens afvliegen).
59. soepaja ora sida oedan (opdat er niets van den regen komt).
60. soepaja ana oedan (opdat er regen komt).

UIT DE JAVAANSCH E CULTUUR BEWEGING.

Kort verslag van de oprichting en werkzaamheden der afdeeling Jogjakarta van het Java-Instituut.

Door tweeërlei gedachte gedreven besloten begin Maart 1921 enkele leden van het Java-Instituut te Jogjakarta een poging te doen tot het oprichten van een Jogjasche afdeeling van die vereeniging.

Vooreerst leek het vermoeden niet ongegrond dat te Jogja meer belangstelling voor het werk van het Java Instituut bestond, dan tot dusver tot uiting kwam.

Een te vormen kring zou door systematisch meer bekendheid met het streven van het Instituut te verspreiden, daarin verbetering kunnen brengen. Maar vooral ook scheen het mogelijk het deel van het Instituut plaatselijk te verwezenlijken en tot een geregelde samenwerking van Javaan en Europeaan te geraken ter bevordering van kennis en waardeering der Javaansche cultuur.

In artikel 6 van het huishoudelijk reglement is tot decentralisatie van het Java-Instituut met opzet de mogelijkheid geschapen, en na eenig voorbereiding bleken te Jogja de in genoemd artikel voor een kring geëischte twintig leden gemakkelijk te vinden. Thans (begin Mei) bedraagt het leden aantal reeds meer dan vijftig voor de helft Javanen voor de helft Europeanen.

Ter oprichtingsvergadering bleek men eerst geneigd het werkprogram der afdeelingen tot de kunst als voornaamste cultuur-uiting te beperken; doch men eindigde met te besluiten, dat ook de tot het gebied der wetenschappen te rekenen cultuuruitingen van het Javaansche volk binnen den werkkring der afdeeling zouden worden getrokken.

Een punt van belang bleek voorts de ter vergadering te bezigen voertaal te zijn.

Aangenomen werd dat ter gewone bijeenkomst het Hollandsch de voertaal zijn zou, waar die taal — dank zij de bedrevenheid door vele Javanen daarin verkregen — zich het best leent voor gedachtenwisseling tusschen de tot verschillende bevolkingsgroepen behorende leden. Teneinde echter in het Javaansche land Jogja de mogelijkheid van bespreking der uitingen van Javaansche cultuur in de landstaal niet buiten den kring te sluiten werd het plan gevormd om buitengewone vergaderingen te beleggen met het Javaansch als voertaal. Ter eerste bijeenkomst van dien aard, (oorspronkelijk bepaald op 7 Mei doch later uitgesteld) zullen de beteekenis en diepere zin van ki Rangga Warsita's geschrift Kalatida worden ingeleid en van verschillende zijden toegelicht. De kring stelt zich voor door zulke bijeenkomsten vooral het inzicht in elkaars gedachtingang te bevorderen.

Een huishoudelijk kringreglement werd ontworpen en is na goedkeuring door het hoofdbestuur, hierachter als bijlage A, afgedrukt.

De regeling der financieele verhouding van de afdeeling tot de vereeniging zelf werd door het hoofdbestuur nog niet getroffen. De afdeeling heeft, om iets te kunnen tot standbrengen, eigen geldmiddelen noodig en kan die slechts geregeld verkrijgen door afstand aan haar van (een deel van) de ter plaatse geheven contributies. Het bestuur verklaarde zich in beginsel tot afstand van een zeker bedrag bereid, gaf daarop zelfs reeds voorschot, en verleende den kring de bevoegdheid om voor eigen kas giften te ontvangen. Welk percentage aan de afdeeling zal worden uitgekeerd werd nog niet beslist.

Van de gesteldheid der geldmiddelen zal het grootendeels afhangen in hoeverre de plannen van de afdeeling tot het bijeenbrengen of toegankelijk maken van boeken en handschriften Jogja betreffende, het geven van (openbare) muziek- of dansopvoeringen enz. kunnen worden verwezenlijkt.

Voorts stelde de kring zich bij de oprichting ten doel in verband met de in de eerste aflevering van Djawa afgedrukte circulaire tot bijeenbrengen van houtsnijwerk, aan de opsporing daarvan te Jogja mede te werken. De afdeeling vaardigde haar bestuur naar Zijne Hoogheid den Sultan van Jogjakarta af om te gelegenheid van het aan Z. H. bekendmaken van de oprichting van den kring, tevens medewerking te verzoeken voor de Bandoengsche tentoonstelling. De vorst toonde naast belangstelling voor den kring, de grootste bereidwilligheid tot het afstaan van in eigen bezit zijnde voorwerpen met houtsnijwerk versierd. Het hoofdbestuur werd van dit feit direct in kennis gesteld.

Samenwerking werd vervolgens door den kring gezocht en gevonden met den Jogjaschen kunstkring, wier werkzaamheden ook gedeeltelijk op het gebied der inheemsche kunst liggen. Plannen werden gevormd tot het in de eerstvolgende maanden gezamenlijk geven van wajang orang voorstellingen. De bekende uitgebreide verzameling van Javaansche kunst voorwerpen van den heer Th. Thesink werd door den eigenaar reeds welwillend voor het houden van een tentoonstelling toegezegd.

Van de gewone bijeenkomsten der afdeeling werd er reeds één gehouden op 17 April en één aangekondigd voor 21 Mei. Op dien laatsten datum zal de heer Soetapa de hierachter afgedrukte stellingen over de behoefte aan intellectueele dalangs in verband met de ontwikkeling van het wajangspel verdedigen. (bijlage B.).

De reeds gehouden vergadering verdient in alle opzichten nadere vermelding. Pangeran Soerjadiningrat gaf dien avond een uiteenzetting van de verschillende ver-

schijnings- en ontwikkelingsvormen aan den Mataramschen dans, en demonstreerde zelf en met behulp van de dansmeesters zijner vereeniging Krida Beksa Wirama de verschilpunten en eigenaardigheden van alle besproken dansen. De vergadering, bijgewoond door den eerevoorzitter van het Instituut, meerdere belangstellenden van buiten en bijna alle leden, toonde zich vol belangstelling en bewondering voor de voortreffelijke danskunst der prins en regenten, die de lezing van den inleider illustreerden. Even groot scheen de belangstelling bij het volk, dat buiten de pendapa in rijen te kijken stond. Het was dan ook niet alleen voor het bijbrengen van inzicht in de Javaansche danskunst waarvoor den inleider dank werd betuigd, maar voor-

al ook voor het doen zien hoe groote beteekenis de dans als cultuurbezit voor het Javaansche volk thans nog heeft.

De lezing wordt, met toestemming van den inleider in het tekstboekje af gedrukt.

Indien Djawa geregeld gelegendheid mocht geven tot het plaatsen van korte verslagen van plannen en werkzaamheden der nog te vormen kringen aan het Java-Instituut, zou zulks wellicht bevruchtend kunnen inwerken op de door de afdeelingen te volgen werkmethode.

Djakakarta, 5 Mei 1921.

Bijlage A.

HUISHOUDELIJK REGLEMENT VAN DE AFDEELING JOGJA VAN HET JAVA-INSTITUUT.

I.

Het afdeulingsjaar loopt voor de eerste maal tot en met 31 December 1921 en vervolgens telkens van 1 Januari tot 31 December.

II.

Het doel van de afdeeling is het plaatselijk bevorderen van het doel van het Java Instituut, als omschreven in art. 3. van de Statuten.

III.

Leden van de Jogjasche afdeeling van het Java Instituut kunnen zijn leden, eereleden en begunstigers van het Java Instituut die in de residentie Jogjakarta woonachtig zijn.

IV.

Het afdeulingslidmaatschap vervalt:

- 1e. door verval van het lidmaatschap van het Java Instituut:
- 2e. door vertrek voorgoed uit de residentie Jogjakarta.

V.

Alle leden van de afdeeling hebben vrijen toegang tot de door de afdeeling te beleggen bijeenkomsten, tentoonstellingen, enz.

VI.

Het bestuur van de afdeeling bestaat uit een voorzitter, hier een secretaris-penningmeester en minstens drie leden. Bij verhindering van den voorzitter wordt hij door het oudste bestuurslid vervangen. Het bestuur wordt door de afdeulingsvergadering gekozen en treedt jaarlijks in zijn geheel af, doch is herkiesbaar.

VII.

Het bestuur kan algemeene afdeulingsvergaderingen bijeenroepen; het is daartoe verplicht op voorstel van minstens drie leden.

Oproepingen voor het houden der vergaderingen worden minstens een week te voren, zoo mogelijk schriftelijk gedaan, met korte vermelding der te behandelen onderwerpen.

De vergadering besluit bij meerderheid van stemmen; stemming over zaken geschiedt mondeling, over personen bij ongeteekende briefjes. Staken de stemmen, dan beslist het lot.

VIII.

De voertaal ter gewone vergadering is het Hollandsch, behoudens door de vergadering toe te laten uitzonderingen.

Er kunnen buitengewone bijeenkomsten worden belegd, waarop de voertaal het Javaansch zal zijn; van deze omstandigheid wordt bij de oproeping ter vergadering melding gemaakt.

IX.

De gelden door het Java Instituut aan de afdeeling Jogja afgestaan, alsmede de rechtstreeks ter beschikking van die afdeeling gestelde giften, worden ten behoeve der afdeeling aangewend. Bij opheffing der afdeeling wordt de kas aan het Java Instituut afgedragen.

X.

Introductie van in de residentie Jogja woonachtige personen op de bijeenkomsten van de afdeeling is niet toegestaan, behoudens door de afdeulingsvergadering toe te laten uitzonderingen.

Introductie van buiten Jogja wonende personen kan geschieden met toestemming van het afdeulingsbestuur.

XI.

Het bestuur beslist in alle gevallen niet bij dit reglement voorzien.

Van de beslissingen van het bestuur is steeds beroep op de afdeulingsvergadering toegelaten.

DE BEHOEFTE AAN INTELLECTUEELE DALANGS IN VERBAND
MET DE ONTWIKKELING VAN HET WAJANGSPEL.

STELLINGEN.

1. Het wajangspel is door de eischen van de verworpende toonaangevende Javaansche kringen op kunstgebied, ontaard in eene benale vertooning van dezelfde oorlogsepisode's om een prinses, afgezaagde grappenmakerijen en langdradige huldebezoogingen aan Vorsten en Rijken.
2. De dalang is door zijne opvoeding, ontwikkeling en omgeving te veel dienaar van dengene, die de kosten van de vertooning draagt dan dat hij zelfstandig het verhaal kan uitvinden of de verschillende poppen in hun rol kan laten uitkomen, zooals het behoort.
3. Doordat een school voor de opleiding van den dalang eenmaal ontbreekt, is de aspirant dalang genoodzaakt, alleen door het afkijken van het spel der oudere meest populaire dalangs de kennis van de padalangan op te doen.
4. Wajangcritici bestaan niet, waardoor verkeerde voorstellingen blijven gehandhaafd.
5. De samenwerking tusschen een dalang en de gamelanslagers komt niet altijd tot zijn recht.
6. De toeschouwers blijven in den regel niet met onverdeelde aandacht het spel volgen, omdat dit dezelfde bedrijven laat zien, tengevolge waarvan het enthousiasme van den dalang allengs verflauwt.
7. Uit de 6 bovengenoemde stellingen kan men gemakkelijk concluderen, dat voor de ontwikkeling van het wajangspel, noodig is, dat:
 - 1e. een school wordt opgericht, waarin aspirant dalangs hunne opleiding kunnen genieten;
 - 2e. toneelstukken door daartoe speciaal aangevozen letterkundigen worden geschreven, die nieuwe ideeën over het wereldproces kunnen duidelijk maken;
 - 3e. een commissie van critici deze stukken en de wijze van uitvoering daarvan onderwerpt aan een onpartijdige kritiek;
 - 4e. speciale gamelanslagers en zangeressen moeten worden opgeleid teneinde muziek en zang in harmonie te kunnen brengen met de vertolking der bedrijven;
 - 5e. een kern van toeschouwers wordt gevormd, die zijn moreelen invloed kan laten gelden op degenen, die de vertooning willen geven zoodat op de mede nontonners.
8. De op de in stelling 7 aangegeven manier opgeleide dalang moet zijn de denker, de wetter en daardoor de leider, die het onbewuste, dat in de ziel der massa sluimert, tot klaardere bewustheid wekt.
9. De wajang mag niet enkel en alleen filosofische gedachtenvormen verwekken, maar moet ook opvoeden tot beter begripen van de groote wereldgebeurtenissen.

PROGRAMMA VOOR HET CONGRES VAN HET JAVA-INSTITUUT

Beschermheer Z. E. de Gouverneur Generaal van Ned.-Indië

Te houden te Bandoeng van 17 — 19 Juni 1921

ALLE VERGADERINGEN, UITVOERINGEN, TENTOONSTELLINGEN WORDEN IN DE PENDOPO VAN DE KABOEPATEN OF IN DE ONMIDDELLIJKE OMGEVING DAARVAN GEHOUDEN.

EERSTE DAG.

Vrijdag 17 Juni.

8.30 nam. Feestavond.

Programma.

1. Degoengmelodie.
2. Rede van den Burgemeester van Bandoeng.
3. Rede van den Voorzitter van het Java-Instituut.
4. Soendasche muziek. Ingeleid door Mr. J. Kunst met spel van:
 - a. Tjaloeng.
 - b. Karinding.
 - c. Dogèr.
 - d. Rèngkong-Hatong.
 - e. Gondong.
 - f. Katjapi met zang.
 - g. Tarawangsa-orkest.
 - h. Tjelempong-orkest.
 - i. Angkloeng-orkest.
 - k. Rèntèng-orkest.
 - l. Degoeng-orkest.

Pauze.

5. Gandroeng (Banjoewangi).
 - a. Ouverture.
Giroe (muziek).
Djangkoeng koening (muziek).
Sawoeng galing (muziek).
 - b. Komst van de gandroeng (Muziek, dans en zang).
Giroe (muziek).
Ngebing (dans), ketepekan (muziek).
Bali-Balian (dans).

6. Banjoewangische Muziek, dans en zang.

Salatoen.

Giroe bali.

Ajah samirah.

Goenoeng sarie.

Angleng.

Lebak lebak.

Rembe.

Dril.

Tetel-tetel.

Oega-oega.

Tjap gomeh.

Lia lioe.

7. Degoengmelodie.

TWEEDE DAG.

Zaterdag 18 Juni.

8.30 uur voorm.

Openingsrede van den voorzitter van het Java-Instituut.

Beraadslaging: Over de noodzakelijkheid van Geschiedenis-onderwijs.

9—10. Inleidingen der Preadviseurs.

10—1. Debat en Repliek.

5.30 uur nam.

Opening der Houtsnijwerk-tentoonstelling.

Inleiding van den Heer P. A. J. Moojen.

9 uur nam.

Opvoering van de Soendasche Legende Loetoeng Kasaroeng.

met begeleiding van de hieronder genoemde Soendasche muziek- en orkest-soorten, welke ook op den feestavond hebben gespeeld. Voor Inleiding tot en inhoudsbeschrijving van het spel zie men hierachter.

1. Verbanning van Poerba-Sari uit den Kraton van Padjadjaran. (Degoeng).
2. Afscheid van Loetoeng Kasaroeng in de gedaante van een slankaap uit den Hemel (Lagoe Pohatji).
3. Vangst van Loetoeng Kasaroeng door den hofblaasroerschutter (Tarawangsa).
4. Loetoeng Kasaroeng in den Kraton. (Degoeng later Rëntèng).
5. Zijn verbanning naar het bergland waar Poerba-Sari leeft. (Tjelempoeng).
6. Loetoengs tocht uit het bergland naar den hemel. (Katjapi en soeling).
7. De Hemelsche Wijzen begiftigen Poerba-Sari. (Tjelempoeng).
8. Eerste beproeving: Het afdammen van een rivier). (Rëntèng).
9. Vischvangst en krabbenaanval. (Tarawangsa en Rëntèng).

Pauze.

10. Tweede beproeving: De stierenvangst. (Rëntèng).
11. Derde beproeving: Hoema-aanleg, met behulp der Hemelsche Wijzen. (Rëntèng en Rengkong).
12. De Goden onderwijzen in de ceremoniën bij het planten en rijpen der padi. (Angkloeng).
13. Het ritueele oogsten der padi. (Angkloeng en zang).
14. De Godenmoeder onderwijst zingende Poerba-Sari in het behandelen der padi en bereiden der rijst. (Mangoe-Mangie).
15. Vierde beproeving: Wedstrijd in koken, weven, schoonheid en borèhgeur. (Tjelempoeng).

16. Loetoeng Kasaroeng legt zijn apenvermomming af en verschijnt als Goeroe Minda Patandjala. (Degoeng).
17. Bestraffing van Poerba Rarang en hare zusters. ((Rëntèng).
18. Huwelijk van Goeroe Minda Patandjala met Poerba-Sari. (Degoeng).

De opening van de Houtsnijwerktentoonstelling en de opvoering van Loetoeng Kasaroeng zullen plaats vinden in tegenwoordigheid van Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië.

's Middags wandelcostuum, 's avonds voorzoover mogelijk avondtoilet of nationale dracht.

DERDE DAG.

Zondag 19 Juni 1921.

8.30 uur voorm.

Beraadslaging: De ontwikkelingsmogelijkheden van de Muziek op Java.

8.30—9.30 uur Inleidingen der Preadviseurs.

9.30—12.30 uur. Debat en Repliek.

5.30 uur nam.

Algemeene Vergadering van het Java-Instituut.

a. Verslag van den Secretaris-Penningmeester.

b. Andere voorstellen.

9 uur nam.

WAJANG-WONG.

1. Fragment uit de lakon „Babad-Alas”.
2. Fragment uit de lakon „Narasoma”.

Pauze.

3. Fragment uit de lakon „Sombosabit”.
4. Fragment uit de lakon „Soembodro laroeng”.

VRAGEN:

- 1e. Vooropgesteld dat het mogelijk en gewenscht is om de verspreiding van kennis der geschiedenis van Java te doen strekken ten bate van de ontwikkeling van het Javaansche volk, hoe kan dit doel worden nagestreefd zoowel in het algemeen als in het bijzonder bij het onderwijs?
- 2e. Hoedanig zal met name bij het onderwijs de bijbrenging dier kennis naar methode en inhoud zijn in te richten en over welke categorieën van onderwijsinstellingen moet dit onderricht zich uitstrekken?
- 3e. Op welke wijze kan de geschiedenisvorsching van Java, mede met het oog hierop, worden bevorderd, en welke maatregelen zijn noodig zoowel ten aanzien van het bereiken van wetenschappelijke resultaten als ten aanzien van de verspreiding der verworven kennis?

Wenschelijkheid van geschiedkennis.

In de eerste der gestelde vragen wordt de mogelijkheid en wenschelijkheid van het verspreiden van kennis der geschiedenis van Java reeds verondersteld. Niettemin hebben alle praeadviseurs de wenschelijkheid daarvan nog eens nadrukkelijk besproken en beaamd. De hier voor aangevoerde gronden zijn in hoofdzaak tweërlei. Men schrijft allereerst het algemeen verspreiden van geschiedkennis een groote opvoedkundige waarde toe. De geschiedenis toch bevat het verhaal van de lotgevallen van vorige geslachten, van menschen als wij met hun deugden en gebreken, levend en handelend in de meest uiteenlopende omstandigheden. De edele en hooge geesten strekken ons ten voorbeeld, de boozen en zwakken tot waarschuwing en leering. Daarnaast is dan echter ook een nationaal belang met geschiedenis onderricht gemoeid. De kennis van het verleden van het eigen volk kan de liefde en trots voor de voorouders versterken en zodoende een steun zijn voor de toekomst. Vooral voor het Javaansche volk, dat een groote bloeiperiode doormaakte, gevolgd door een tijdperk van nationaal verval, versterkt de kennis van het verleden den drang naar een hernieuwd bloeiend, zelfstandig volksbestaan.

Juist om dit laatste motief echter uit de Heer Darna Koesoema een aantal bezwaren tegen het eenvoudig populariseeren van de geschiedenis van het Javaansche volk in haar vollen omvang. In een uitvoerigen terugblik op het verloop daarvan wijst hij op feiten die hem er voor doen terugschrikken speciaal de politieke geschiedenis algemeen te populariseeren. Het roemrijke Hindoeitijdperk is nog veel te weinig bekend om onderwijs daarover te kunnen geven, dat de inzichten wer-

kelijk verheldert. Wat weet men van het kaste-stelsel en zijn werking op Java? Wat van het karakter van het staatsbestuur als mengsel van absolutisme en democratie? Licht er geen tegenspraak in de opvatting, dat het Javaansche volk uit landbouwers bestond, en toch zooveel handel en eevaart uitoefende, dat het zelfs handelskoloniën stichtte? De bijna 600 jarige periode van Mohamedanisme is beter bekend, maar is ze wel geschikt als leerstof? Het is een tijd van verval van ouderdomszwakke, waarin veel minder edele karakters en groote figuren naar voren komen en door welke oorzaken dan ook de nationale zwakheid slechts door kortstondige oplevingen werd onderbroken. Ten slotte is de nieuwste tijd er een van herstel van ontwakend zelfbesef maar weer om een andere reden ongeschikt voor geschiedenis-onderricht. Ons oordeel over al de gebeurtenissen van de laatste jaren en over de personen die daarbij een rol speelden is nog onrijp, vertroebeld doordat wij zelf nog te nauw er bij betrokken zijn. Toch behoeft ook volgens dezen praeadviseur deze stand van zaken niet tot nietsdoen te leiden.

De geest van het te geven onderricht.

Natuurlijk hangt het oordeel over de wenschelijkheid van geschiedenis-onderricht nauw samen met de eischen, die men aan dat onderricht stelt. De opvattingen inzake den aard van het te geven onderwijs loopen bij de praeadviseurs sterk uiteen.

Mevr. Fruin-Mees en de Heer Z. Stokvis verstaan onder geschiedkennis de Westersche methode, die stelselmatig speurt naar de feiten, zooals zij zich hebben afgespeeld in het verleden en daarop bouwende, pogingen aanwendt om een redelijke verklaring van deze te geven door hun onderlingen samenhang en opeenvolging te ontvouwen. Uitdrukkelijk wordt in stelling IV van den Heer Stokvis de eischen gesteld, dat mythen en legenden onverbiddelijk als zoodanig worden aangewezen en dus zonder aan hun waarde in dit opzicht te kort te doen niet als ware geschiedkundige voorvallen zullen worden beschouwd.

Hieraan tegenovergesteld is de opvatting van den Heer Soerio Koesoemo, die de geschiedkundige overlevering als middel tot zedelijke opvoeding en karaktervorming beschouwt. Bij een zoo bij uitstek nationale zaak als het geven van onderwijs in de eigen geschiedenis aan de breede lagen van het Javaansche volk dient vooraf de beslissing te worden genomen in welken geest dit zal geschieden. De zucht naar feiten, de koude verstandelijkheid en zelfs het materialisme van het Westen staan daarbij tegenover den geest van het Oosten, die streeft naar mystiek, de fantasie vrij spel laat en niet in de stoffelijke werkelijkheid bevrediging vindt. Gaat het om het moreel opvoeden van het volk in de lijn van

het verleden dan is de keuze niet moeilijk. De geheele cultuur, de Oud-Javaansche kunst, de wajang, de literatuur, de babads wortelen in dien Oosterschen geest. Hoe zal men eerbied wekken voor de helden van het verleden, voor de groote mannen der geschiedenis, indien men alles wat aan bovennatuurlijks over hen is te boek gesteld aanziet voor onwaar, verdicthting, ja zelfs kwakzalverij? Maken we zoo onze voorouders niet tot leugenaars? vraagt Soeriokoesoemo. Alleen als men doordrongen is van de Oostersche levensleer kan men de oude geschriften verstaan. Men moet in deze immers drieërlei taal onderscheiden, de gewone schrijfen spreektaal, de symbolische taal, die in beelden spreekt (pralambang) en de verborgen, geheime taal (saloka). Voor het juiste begrip van personen en gebeurtenissen is het innig vertrouwd zijn met de beide laatste taalvormen een eerste vereishte. Zoo gezien ontleent de geschiedenis haar groote waarde niet allereerst aan haar wetenschappelijk karakter, doch veeleer aan haar beteekenis als kunst, waarbij niet het verstand, maar de de scheppende verbeelding overweegt.

De heer Daarnakoesoema neemt een tusschen-standpunt in. Hij eischt van de geschiedenis de volle waarheid en niets dan de waarheid ook al zou men daardoor gevoeligheden kwetsen. Juist het vermelden van het werkelijk gebeurde maakt haar paedagogische beteekenis uit. Echter vreest hij toch, dat indien de wajang wordt gemoderniseerd, haar mystieke opzet en daarmee haar groote waarde verloren zou kunnen gaan.

De te behandelen stof.

Niet minder van belang dan de geest van het onderrecht is het gezichtspunt van waaruit de leerstof wordt behandeld. Belangstelling is alleen te verwachten van een geschiedenis, die werkelijk de lotgevallen van het Javaansche volk voorop stelt. Mevr. Fruin-Mees betoogt uitvoerig, dat in dit opzicht het tegenwoordige onderwijs volkomen te kort schiet. Alleen op de Holl. Indische de M.U.L.O. en de Algemeene middelbare school wordt geschiedenis gedoceerd. De gebruikte boeken zijn geschreven door Hollanders en van hun nationaal standpunt uit. Op een spaarzame uitzondering na wordt van den tijd voor de komst der Hollanders op Java — den bloeitijd nog wel! — niet gerept. Een enkel boek is zelfs uitgesproken imperialistisch en verheerlijkt eenzijdig de Hollanders. Voor dergelijke „Compagnies geschiedenis” interesseeren zich de leerlingen niet. Ook op de Kweekscholen en dergelijke wordt de Indische geschiedenis onvoldoende en eenzijdig gedoceerd. Een loffelijke uitzondering doet de regel nog sterker uitkomen en wel de O.S.V.I.A. te Magelang. Daar wordt aan de hand van een zelf vervaardigd dictaat in 5 jaar tijds de geschiedenis van Java behandeld en wel 1e. tot den val der Hindoerijken, 2e. tot 1755 (val van Mataram) 3e. tot heden en in het 4e. en 5e jaar uitvoeriger de 19e eeuw.

De heer Dwidjosewojo wil de geschiedenis van Indonesie behandeld zien en wel in verband met de Algemeene geschiedenis: de andere praeadviseurs noemen alleen die van Java of wijzen erop, dat gebrek aan feitenkennis ons dwingt die der andere eilanden te

behandelen waar en voor zoover ze met die van Java samenhangt. De heer Darna Koesoema wil zelfs uitgaan van de omstandigheid, dat er vele volken in Indië leven, die ieder er recht op hebben, dat hun kinderen allereerst het verleden van den eigen stam en de eigen landstreek leeren kennen. In de toekomst kan daarop de geschiedenis van de dan één geworden natie volgen.

Moet nu het gansche maatschappelijke leven worden besproken? Boven werd er reeds op gewezen, dat en waarom de heer Darna Koesoema de politieke en economische geschiedenis van te groote popularisatie wil uitsluiten. Eerst in de hogere onderwijs-inrichtingen (M.U.L.O. scholen) zou daarmee kunnen worden begonnen. Bij hem en bij den heer Soeriokoesoemo valt de nadruk op de cultuur-geschiedenis. De babads, de schoone letteren, de werken van beeld- en bouwkunst, het kunsthandwerk, ziedaar een stof, die moreele leering en nationale geestdrift vermag te wekken. Op die gebieden ligt de kracht van den Oosterschen geest, daar vooral moet het scheppingsvermogen worden herboren om tot nieuwen bloei te geraken.

Door de overige praeadviseurs wordt de cultuurge-schiedenis niet vergeten. Ze krijgt bij hen echter een plaats ter aanvulling en verdieping van het relaas der sociale en politieke feiten, dat het uitgangspunt moet vormen. Hierbij dient met de geestesontwikkeling van het kind in verband met zijn leeftijd worden rekening gehouden. Ook Mevr. Fruin-Mees wijst met nadruk, op de groote opvoedende beteekenis van een onderricht, dat liefde voor de oude literatuur en de Hindoebouw-werken weet te wekken.

Aan wie moet geschiedenis worden onderwezen?

Alle praeadviseurs zijn van meening, dat onderricht in geschiedenis zich niet moet beperken tot de school, doch zich ook tot volwassenen moet richten. Kennis van het verleden van het Javaansche volk moet gemeen goed worden. De aard van het onderricht en de daarbij gebuikte middelen moeten aan den geest en de ontwikkeling dergenen, voor wie het bestemd is, zijn aangepast. Allen willen de geschiedenis tot leervak maken bij het lager onderwijs. De heeren Darnakoesoema, Dwidjosewojo en Z. Stokvis schakelen echter de desascholen uitdrukkelijk daarvan uit.

Eerstgenoemde acht den tijd op de desascholen beschikbaar broodnoodig voor het thans bestaande leerplan en wijst op het gemis aan capabele leerkrachten. Het desakind moet na den leertijd wat kennis trachten te vergaren tegelijk met de volwassenen. Alleen Mevr. Fruin-Mees bepleit het beschikbaar stellen van één les-uur per week om den onderwijzer indien deze over een goed leerboek beschikt tafereelen uit de geschiedenis te doen te vertellen. Zij zullen daarbij niet minder belangstelling vinden dan de Hollandsche onderwijzers, die op volksscholen van bekende figuren uit de vaderlandsche historie verhalen.

De heer Dwidjosewojo wil op geen onderwijsinrichting vóór het vierde schooljaar met geschiedenis-onderricht beginnen. De heer Stokvis spreekt in stelling VII

de wenschelijkheid uit om op de middelbare vakscholen S.t.o.v.i.a., N.i.a.s, Midd, Landbouwschool e. d.) geschiedenis als voorloopig facultatief leervak in te voeren.

De leermiddelen.

Wil het onderwijs slagen, dan moeten er nieuwe leermiddelen komen. Hiertoe worden veel voorstellen geopperd. De keuze hangt nauw samen met den aard van het onderricht, dat men wenscht. De heeren Darna Koesoema en Soerio Koesoemo stellen als leermiddel de wajang voorop, in de eerste plaats voor het lager onderwijs en de behandeling buiten de school. Laatstgenoemde meent zelfs: als we de „wajang gedog” een weinig uitbreiden en completeeren dan zijn we klaar, — de eerstvermelde acht daarentegen een principieele omwerking, mits voorzichtig aangebracht, noodzakelijk. Darna Koesoema bepleit tevens het dienstbaar maken van de bioscoop voor de volksopvoeding. Zoowel de oude kunstwerken als dramatische episoden uit de geschiedenis kunnen op het doek gebracht worden en toegelicht — o.a. door wandelleeraren — belangstelling wekken en den smaak veredelen.

De praeadviseurs Mevr. Fruin Mees en de heeren Stokvis en Dwidjosewojo noemen als geschikte leermiddelen voor aanschouwelijk onderwijs, wandplaten, historische platen-atlassen, afgietsels van monumenten. hierbij sluit aan, dat door de twee laatstgenoemden wenschelijk geacht wordt schoolbezoeken te doen brengen aan musea, historische monumenten en merkwaardigheden. In het algemeen moet trouwens alles vermeden worden, wat het onderricht doodsch en schoolsch zou maken. De leerlingen moeten tot zelf doen worden gebracht door tot denken prikkelende lessen, door het maken van dictaten en opstellen, het houden van voordrachten.

Voor de verspreiding van geschiedkennis onder de massa beveelt Mevr. Fruin-Mees ook aan het verstrekken van goedkoope uitgaven van oude boeken en van een platenatlas in de volkstaal.

Hoe de Geschiedvorsching te bevorderen en te populariseeren?

Een leerboek in het Maleisch of Javaansch geschikt voor het onderwijs is er nog niet. Het ontstaan daarvan te bevorderen is een eerste eisch. Mevr. Fruin-Mees en de heer Dwidjosewojo verlangen, dat het Java-Instituut een prijsvraag daartoe zal uitschrijven.

Terwijl de laatste daarbij denkt aan een samenvattend boek, dat de politieke en de cultuurgeschiedenis omvat, ziet de eerste liever een tweetal boeken ontstaan; een beknopt boek voor de Mulo-scholen: een uitgebreid voor de hogere klassen der inrichtingen en voor de Alg. Midd. School. Dit laatste kan den onderwijzers bij het lager onderwijs als handleiding dienen.

Alle praeadviseurs — Mevr. Fruin Mees uit zich hierover niet — achten regeeringssteun noodig in den vorm van subsidies aan vereenigingen, die geschiedenis-onderzoek dan wel onderwijs willen bevorderen; goede wajang- en tooneelvereenigen; studie-vereeningen, enz.

Ten slotte wijzen Mevr. Fruin-Mees en de heeren Darnakoesoema en Stokvis op de komende Indische Universiteit, waar een historisch-philologische faculteit het geschiedenis-onderzoek kan bevruchten en de in het volk sluimerende behoeften kan opwekken en bevredigen.

RÉSUMÉ VAN DE PRAEADVIEZEN BETREFFENDE DE ONTWIKKELINGSMOGELIJKHEDEN VAN DE MUZIEK OP JAVA, VOOR HET TE HOUDEN CONGRES VAN HET JAVA INSTITUUT TE BANDOENG VAN 17 — 19 JUNI 1921.

Verschenen is de tweede bundel praeadvies voor het congres van het Java-Instituut, 17 — 19 Juni a.s. te Bandoeng. Ze behandelen de ontwikkelingsmogelijkheden van de muziek op Java.

De adviezen zijn uitgebracht door Mevr. S. Hofland (Linda-Bandara), en de heeren J. S. Brandts Buijs, R. T. Djojodipoero, J. Kats en R. M. A. Soorjo Poetro. — Mr. J. Kunst zond een schrijven, vermeldende de reden, waarom hij geen advies uitbracht.

Het volgende was gevraagd:

I. Wat is Uw oordeel over den huidige toestand van de toonkunst op Java, vergeleken bij den vroegeren? — Door welke oorzaken heeft de tegenwoordige toestand zich uit dien vroegeren ontwikkeld.

II. Wat valt er in de toekomst van die toonkunst te verwachten en in welke richting dient hare ontwikkeling naar Uw oordeel plaats te hebben?

III. Wat kan er gedaan worden om het behoud en de ontwikkeling dier toonkunst te verzekeren?

IV. Zijn meer in het bijzonder maatregelen in het belang der toonkunst op Java gewenscht vanwege de overheid, het Java-Instituut of andere openbare lichamen, en welke zijn deze maatregelen?

Sommige adviseurs hebben slechts een deel der vragen beantwoord. De heer Kunst meent, dat het eerste vraagpunt niet slechts de historie raakt, doch ook de sociologie, de psychologie, de medische wetenschap. Het onderzoek moet reiken tot de Buitenbezittingen, Achter- en Voor-Indië, Melanesie en Polynesie, de Philippijnen.

Oplossing van dergelijke kwesties zal de kennis en energie van velen in beslag nemen gedurende langen tijd.

Javanen en Hollanders, philologen, cultuurhistorici en musicologen moeten samenwerken

om een standaardwerk voor te bereiden over de Javaansche muziek. Hun samenwerking zal ook de bloei der practische muziekbeoefening bevorderen.

Het verleden der Javaansche muziek.

R. T. Djojodipoero schetst de ontwikkeling van het Javaansche toonstelsel. In den oudsten tijd had de bronzen gamelan slechts drie tonen. Gamelans gemaakt van hout en bamboes bezaten er reeds vijf. Later werden de twee ontbrekende tonen aan de bronzen gamelan toegevoegd. Alle vijf intervallen van dit vijftonig stelsel (salendro), waren oorspronkelijk even groot. Door invoeging eerst van een, daarna nog van een tweeden nieuwen toon, ontstond uit salendro het zeventonige pelog. Bij de inlassching dier nieuwe tonen werden de omliggende een weinig verschoven. Naast pelog bleef het vijftonige salendro in gebruik. Ook hierin werden later enkele tonen eenigszins verschoven, zoodat de salendrointervallen thans niet meer gelijk zijn. R. M. A. Soorjo Poetro heeft op een der reliëfs van Boroboedoer een tjaloeng aangetroffen, zoodat salendro reeds omtrent 900 n. Chr. bekend geweest moet zijn. Pelog acht hij nieuwer. De Javaansche toonstelsels en instrumenten vertoonen zekere verwantschap met de Chineesche. Maar de wijze waarop de toonstelsels tot melodieën verwerkt worden, is hoogstwaarschijnlijk ontstaan in Voor-Indië en heeft zich aan het heele Oosten medegedeeld. Niet slechts op Balische doch ook op Javaansche lontars is thans een oud toonschrift aangetroffen.

De heer Brandts Buijs meent, dat de muziek op Java in haar huidige staat weinig of geen elementen van Hindoeschen oorsprong bevat. Opmerkelijk is de ontbrekende nakomelingschap der Voor-Indische muziekinstrumenten in den archipel. Zoo de muzikale invloed der Hindoes hier ooit belangrijk is geweest, moet ze later

ten zeerste door de inheemsche, Indonesische elementen zijn teruggedrongen. Ook deze schrijver wijst enkele verschijnselen aan, die op een oud stadium der Indonesische muziek met slechts drie vaststaande tonen kunnen duiden.

Nieuwere en tegenwoordige tijd.

De data, door R. T. Djodipoero gegeven, bewijzen dat de Javaansche traditie aan de Javaansche muziek een langdurige en langzame ontwikkeling toekent. Ook de hr. B. B. meent, dat deze kunst voortdurend is in beweging geweest; van voor de komst der Hindoes tot na de invoering van den Islam. Ze schijnt daarna tot stilstand geraakt. Maar, gegeven die vroegere beweging, mag men niet aan een automatische verstarring door Oostersch conservatisme geloven. De ongunstige toestand van het leven der natie, de binnenlandsche onlusten eerst, de rust onder een Westerschen overheerscher daarna, hebben zoowel de toonkunst als de andere kunsten der Javanen doen stagneeren.

Haar algemeene karakter bleef onveranderd en tot nu toe bewaard. De heer Kats kenmerkt dit karakter als overeenstemmende met het geestesleven van een volk, dat nog dicht staat bij een communistisch ingerichte maatschappij. De muziek uit niet de persoonlijke ontvoeringen van den toonkunstenaar doch de algemeene goedmoedstoestand van het geheele volk.

De heer Soorjo Poetro eischt van de toekomstige Javaansche muziek, dat ze alle persoonlijke gevoelens zal uiten. En ook beide genoemde Europeesche schrijvers achten het gewenscht of onvermijdelijk, dat ze zich van een gemeenschapskunst ontwikkelt tot een individuele.

De heer B. B. schrijft: Het Westen levert de onmiddellijke werktuigen, die de Oostersche kunst dreigen te vernielen, de blaasinstrumenten voor de ronzebonzen, de toestellen en de films der bioscopen etc. Maar belangrijker zijn de indirecte werkingen. Het is het Westen, dat een wig drijft in de Oostersche volken, er een laag van Westersch gevormde intellectueelen van afsplijt. Door den geest, waarin ze geschoold zijn, en de maatschappelijke functie, die ze te vervullen krijgen, kunnen deze nieuwe intellectueelen niet anders zijn, dan wat de Westersche intellectueel van zelf is individualistisch,

ook in de kunst. Bij deze onafwendbare omzettingen is één ding bijzonder kwaad en gevaarlijk. Ze doen zich in deze Oostersche maatschappij voor, niet spontaan, niet onder den drang van natuurlijke inwendige noodzakelijkheden, doch door dwang van buiten.

R. M. A. Soorjo Poetro kan zich niet vereenigen met de opinie dat verval en bloei eener kunst afhangen van oeconomische toestanden. Hij gelooft eerder het omgekeerde: Als een volk door middel van zijn arbeid en kunst op de markt der volkerengemeenschap gewaardeerd wordt, mag het op vermeerderde welvaart hopen.

De heer B. B. acht de individualistische kunst afhankelijk van de groote persoonlijkheden, terwijl een traditioneele gemeenschapskunst zich lang zonder hen kan handhaven. Doen zich in dit moment van overgang, van crisis en verwarring toevallig geen belangrijke toonkunstenaars onder de Javanen voor, dan ontstaat er groot gevaar.

Het wachten is op een Javaanschen dichter, die in zijn moedertaal zijn stemmingen en die van zijn volk weergeeft en op een Javaanschen componist, wiens muziek aansluit aan en voortbouwt op het van de vaderen geerfde, formuleert de heer Kats de zelfde gedachte.

De Europeesche praeadviseurs blijken geen van allen onbezorgd. Ze wijzen bepaalde verschijnselen van ontaarding onder Europeeschen invloed aan. Hun bezorgdheid, (dië tevens het beste blijk is van hun groote waardeering voor de bestaande Javaansche muziek), uit zich in hun nadrukkelijk aandringen op welbewuste handhaving der nationale muziek.

Laat de ontwikkeling der Javaansche muziek toch vooral plaats vinden, uitsluitend met gebruikmaking van en steunende op inheemsche elementen; laat Westersche invloed verre blijven van deze zoo geheel anders gearde muziek; aldus Mr. Kunst.

Alleen de heer Kats hoewel betoogend dat de Javaansche muziek in zich zelf de gegevens bevat tot verdere ontwikkeling, acht een invloed der Westersche kunst toelaatbaar in dezen zin, dat ze ten voorbeeld strekt, aanvullend optreedt, het ontwikkelingsproces versnelt.

De heer B. B. betoogt echter uitvoerig dat de Westersche Europeesche muziek geen voorbeeld voor de Oostersche, Javaansche zijn kan. De

Javaansche muziek verkeert niet in een ontwikkelingsstadium, dat de Westersche achter zich heeft. Ze is hoogontwikkeld, doch haar ontwikkeling volgde een andere lijn. In zekeren zin is ze zelfs meer, verder ontwikkeld dan de Europeesche. Bovendien zijn haar grondbeginselen, (uitgezonderd de rythmiek), zoo volkomen anders dan die der Westersche toonkunst, dat ze deze muziek niet navolgen kan. Haar beginselen verhinderen dat. Doet ze het toch dan moet ze beginnen met haar eigen principes op te offeren, en vernietigt ze zichzelf.

Daarentegen ducht de heer S. P. geen gevaar. De teekenen van geestelijk herstel die zich bij het Javaansche volk voordoen, zijn waarborg genoeg tegen een verval der toonkunst. Ook meent hij in enkele eigen composities proeven, vruchten geleverd te hebben van de synthese tusschen Javaansche en Europeesche muziekcultuur. Het komt hem voor, dat de bevordering van de aanraking tusschen die twee geestelijke culturen ook op Java vruchtbaar werken moet.

De heer B. B. vraagt daarentegen, of er één enkel geval bekend is dat het moderne Westen een Oostersche, exotische kunst ontwikkeld heeft, in plaats van haar te vernielen? Waarom zou het de Javaansche muziek, als ze de Westersche niet afweert, dan beter vergaan?

Toekomstige ontwikkeling.

De heer Kats overweegt dat de Javaansche muziek evenals de Westersche, zich wellicht van de homophonie door de polyphonie naar de harmonie zal bewegen.

R. M. A. Soorjo Poetro meent daarentegen, dat een poging om in de Javaansche meerstemmigheid een stelsel van accoorden op te bouwen, niets schoons zou opleveren. Voor de ontwikkeling der Javaansche rythmiek en der toonschaal wil hij een voorbeeld nemen aan de Hindoes. Het vijftonige salendro acht hij af, het zeventonige pelog wil hij uitbreiden tot een soort schromatische schaal.

Ook de heer B. B. acht de Hindoesche rythmiek wellicht geschikt als voorbeeld voor de Javaansche. Overigens waarschuwt hij naar aanleiding van vroegere geschriften van Mevr. Hofland en anderen, niet onbewust allerlei Westersche elementen aan de Oostersche muziek tot voorbeeld te stellen. (Modulaties, canons,

fuga's) Mevr. Hofland eischt overigens zelf: algeheele vermindering van iederen Westerschen invloed.

Alleen wat in een kunst aanwezig is, kan uit haar ontwikkeld worden. Als zoodanig wijst de heer B. B. aan de patets, (die op de oude Westersche kerktoonaarden lijken).

Zooowel de heer Soorjo Poetro als de heer Kats vinden de huidige Javaansche gamelan met zijn vele slaginstrumenten en weinige zwakke blaas- en strijkinstrumenten niet expressief genoeg voor de uiting van persoonlijke ontroeringen. De heer B. B. betwijfelt dat, verwijst naar de Baliërs die uit dezelfde slaginstrumenten de wildste stormachtigste expressies halen. Waarschijnlijk zal echter nu eenmaal onder invloed der Europeesche orchesten een beweging tot uitbreiding van de gamelan begonnen is, deze niet zijn te stuiten. Maar men zij voorzichtig.

De heer Soorjo Poetro noemt hervormde rebabs, gebouwd door Dr. van Leeuwen, (voorblad van dierenhuid), en andere door den heer van Lith (geheel hout). De heer B. B. zou de eerste verkiezen, maar daarnaast als tegenstelling de classieke rebab willen behouden. Verdere voorbeelden zou men niet in Europa, doch op Bali, (grootte fluiten), in Hindostan (luitvorm), of men vernieuwe oude geluiden, (geslagen bamboe naast hout).

Middelen tot behoud der Javaansche toonkunst.

De heer Kats geeft twee leuzen: In eigen huis geen andere dan eigen toonkunst. Ban de grammofoon van elk Inlandsch feest; laat overal waar zang en muziek worden gevraagd, de eigen Inlandsche wijzen onvervalscht en in goede uitvoering klinken. Haal geen Westersche blaas- of strijkinstrumenten in Uw huis.

Op Javaansche scholen Javaansche zang! De honderden oorspronkelijke kinderliederen uit de verschillende deelen van Java, moeten verzameld, uitgekozen gerangschikt worden. Ze zullen voor praktisch muziekonderwijs geschikt blijken, en ook voor de ontwikkeling eener theorie.

R. T. Djodipoero wil de stichting van een speciale vereeniging met als doel de oprichting van behoorlijk geoutilleerde gamelanmuziekscholen en van instrumentenmakerswerkplaats-

sen, mede ter verbetering, volmaking der instrumenten. De bevoegde autoriteiten zouden kunnen steunen o.a. door den afstand van den benodigden grond.

Mevr. Hofland wil steun verleend zien aan de te Djokja reeds bestaande vereeniging „Kride Bekso Wiromo” (Dus waarschijnlijk even goed aan de Solosche vereeniging van den zelfden aard?) Tevens wil zij de tegenwoordige muzikale leidlieden der bedoelde organisatie van alle ambtelijke besognes ontheven zien en uitsluitend met de hoogere leiding van het muziekonderwijs en het noteeren van gamelan partituren belasten. Ook de andere praeadviseurs spreken den wensch uit, dat met steun van de Regeering en wetenschappelijke instellingen in 't bijzonder het Java-Instituut, de codificatie der gamelan muziek worde voortgezet.

Ook de heer Brandts Buijs wijst op het belangrijke werk der Solosche en Djokjasche vereeniging. Tot nu toe hebben ze echter veel meer voor den Javaanschen dans dan voor de muziek kunnen doen. Te Djokja had men, althans kort geleden, wel talrijke dansleerlingen doch geen enkelen voor muziek.

Ook schijnt de oeconomische positie der Javaansche musici over het algemeen niet gunstig; het ware noodig aan eventueel te vormen ontwikkelde musici vaste vooruitzichten te openen. Daartoe is het aanknooppingspunt wellicht te vinden in vereenigingen als de Inlandsche Kunst-Kring „Sobo Kati” te Semarang. Deze geeft wajang orang, koelit of golek vertooningen, maar wil verder cursussen inrichten voor Inlandsche kunst, en trachten de invoering der Inl. Muziek aan de scholen te bevorderen. Steun aan zulk een vereeniging en oprichting van dergelijke in alle belangrijke plaatsen is aanbevelenswaardig. Voor de gamelan (en dans) cursussen aan hun leden zullen ze een goed (b.v.

Vorstenlandsch) musicus kunnen engageeren. Deze zou dan tevens belast kunnen worden met het muziekonderwijs aan een aantal Inlandsche scholen in de betreffende plaats. Op den duur zouden, zoodra het schoolonderwijs het grootste deel der Inlandsche jeugd begint te bestrijken, er al spoedig in de groote steden verschillende musici worden geemployeerd, die dan tezamen tevens de kern kunnen vormen van een model gamelanorkest.

R. M. A. Soorjo Poetro, uitgaande van de overtuiging dat er behoefte bestaat aan synthese van de Europeesche en de inheemsche cultuur van Java, wil door de Nederlandsch-Indische overheid en anderen inrichtingen zien scheppen, waar zoowel Javaansche als Europeesche kunst kan worden genoten.

Als bewijs der vitaliteit van het Javaansche muzikleven vermeldt hij nog de muzikale propaganda, reeds voor twintig jaar vanuit de Vorstenlandsche centra naar de omliggende streken gericht.

Mevr. Hofland memoreert dat in de Djokjasche vereeniging zonen van den Sultan, zonen van dessaloerachs onderricht in het dansen geven. De heer B. B. vindt het een hoopvol teeken dat de hofadel niet tracht haar meerdere beschaving en verfijning te monopoliseeren, doch integendeel gewillig haar geestesgaven uitdeelt, meedeelt aan de klasse van jonge intellectueelen, die van haar de taak der leiding van de Javaansche cultuur op den duur moet overnemen.

Gezien zulke teekenen, acht hij het mogelijk, dat de Javaansche muziek zal worden gered en ontwikkeld, mits slechts alle betrokken partijen, de Javanen en de Hollanders, haar zien als de eigenlijke toonkunst van dit land, die meer rechten heeft dan de geïmporteerde muziek.

Door den Bond van Nederl. Indische kunstkringen en Nederl.-Indisch Heemschut werd met steun van de Regeering uitgegeven het door den Voorzitter van deze vereenigingen, den Heer P. A. J. Moojen, uitgebrachte Verslag en de Voorstellen aan de Regeering. Een goed gedrukt en met foto's en plattegrond-teekeningen geïllustreerd boekje, waardoor het door dezen voorvechter voor 's Volks eigen aard en eigen schoon opgemerkte en zijn gevolgtrekkingen erover in ruimer kring bekend kunnen worden.

Zooals velen zich wellicht herinneren werd bij Gouv. besluit van 11 Mei 1918 No. 12 de Heer Moojen, die zijn tijd en kennis ten dienste van deze zaak beschikbaar stelde, opgedragen een onderzoek in te stellen naar de door de aardbeving van 21 Januari 1917 verwoeste of beschadigde balische bouwwerken en de mogelijkheid van hun herstel, en eenige maanden daarna werd de Heer R. M. Soetatmo Soerikoesoemo, opzichter der B.O.W., hem toegevoegd ten einde daarbij behulpzaam te zijn.

Het verslag behandelt de besprekingen met de bestuursambtenaren, hoofden en bevolking, bezoeken aan poeri's, poera's en andere bouwwerken en beschrijft deze, vestigt de aandacht op de organisatie's welke het ontstaan van kunstwerken mogelijk maakten en geeft de maatregelen aan welke de schrijver noodig oordeelt.

Als zijn eerste indruk van de bevolking schrijft de Heer Moojen:

„De algemeene stemming onder de bevolking en hoofden was lusteloos, onderworpen aan het noodlot door de goden over hen gebracht. In berusting zaten zij bij de resten van hun woningen en erven, bij de armzalige puinhoopen van hun vele tempels, waaraan zij al hun liefde en kunnen in volle toewijding hadden gegeven. . . .

De slag was tè zwaar! Jaren van arbeid zouden noodig zijn om wat van vader op zoon was tot stand gekomen en wat met één slag tot vormloze ruïne was geworden, weer op te bouwen, weer te maken

tot verblijven, welgevallig aan goden en menschen.....

Wij behoeven ons slechts een beeld te scheppen van de wijze, waarop woningen, tempels en vorstenverblijven zijn ontstaan. Voorbeelden van gemeenschapszin, van onderling hulpbetoon en samenwerking vertegenwoordigen zij veler handen werk. Na gedanen veldarbeid, ter verkrijging van levensonderhoud, vereenigden de desabewoners zich en gaven hun kracht en kunde in ruil voor wederdienst. Voor het maken van de meer samengestelde, kunstvolle gebouwen, hielpen de, met steun van de vorsten in „Sekehe's" georganiseerde werklieden en kunstnijveren tegen een geringe vergoeding, meestal slechts bestaande uit de dagelijkse voeding en zelden uit geld!"

Belangrijk is hetgeen de Heer M. zegt over de oude gilden, de hierboven genoemde sekehe's.

„Manik-Asta-Gina" is een uitdrukking, die op Bali spreekwoordelijk is geworden! Zij beteekent letterlijk: *Handen arbeid (draagt) vruchten!* De gedachte, het gevoel, dat zich in vormen wenscht uit te spreken, doet dit bijna steeds door middel van de hand, door handenarbeid, zegt de Baliër, zoodat slechts die arbeid waarlijk vruchten afwerpt!

Ook nu wordt deze arbeid nog steeds hoog geschat!

Men kan dit ervaren in de bewondering en eerbied, die den meester nog steeds worden toegedragen; uit de wijze, waarop door dezen zelf en ook door zijn volgelingen over hun arbeid wordt gedacht en gesproken. Geen wáár kunstenaar zal dan ook zijn werk opvatten of vervolgen, indien hij niet rein van lichaam en ook rein van gedachte is!" —

En in de boeken, waarin het ontstaan van het ambachtswezen wordt omschreven, leest men, dat zij, die handenarbeid beoefenen of bevorderen, zullen worden geëerd door de vorsten en door de „vele andere menschen". En zij, die vereenigingen (sekehe's) oprichtten om „Asta-Kosala" (bedrevenheid met de hand) te onderwijzen en deze vereenigingen sterk en krachtig wisten te maken, ontvingen van de vorsten en van anderen, zoowel voor hen zelf als voor hun volgelingen, veel eer, belangstelling en ook daadwerkelijken steun. Dit sprak zich uit ten eerste: in het eerbiedigen van hun werken en het volgen van hun plannen (voorstellen); ten tweede: in het geven van vrijstelling aan alle leden van dergelijke vereenigingen van verschillende heerendiensten (ajahan negeri) met uitzondering van die diensten, voor welke zij hun opleiding hadden ge-

noten: ten derde: in het geven van een toelage van den vorst aan die vereenigingen, welke door hun arbeid tot een goed voorbeeld aan andere konden strekken.

Deze toelage bestond gewoonlijk uit een stuk sawahgrond of tuin, welks opbrengst moest worden besteed voor de bestrijding van uitgaven, noodig voor de instandhouding der vereeniging.

Soms deelde de vorst ook prijzen uit aan leden, die een bijzonder mooi werkstuk hadden gemaakt, dat als voorbeeld kon strekken voor anderen. En zóó gingen de vorsten voor door te steunen, te prijzen en te eeren en zij werkten mede tot de oprichting van vele vereenigingen, die zich ten doel stelden: „iets goeds tot stand te brengen in het belang van het algemeen”.

Vroeger bestonden op Bali tal van dergelijke vereenigingen en ten tijde, dat de Dewa Agoeng van Kloengkoeng door onze Regeering werd vervangen, bestonden aldaar o.a. de vereenigingen (sekehe's) van:

1. Vlechters van hoeden en sirihtasschen in de desa Besang;
2. Smeden van gongs en andere gamelaninstrumenten in de desa Tilhingan;
3. Ijzersmeden in de desa's Koesamba en Galiran;
4. Goud- en zilversmeden in de desa Kemasan;
5. Teekenaars en versierders in de desa Kemasan;
6. Koperwerkers in de desa Boedage;
7. Horenbewerkers (van kammen) in de desa Senggoean;
8. Metselaars (alleen de bekwaamste uit verschillende desa's) in de kota Kloengkoeng;
9. Timmerlieden (voor huizen en méroeboew) in de kota Kloengkoeng.

Voor het weven waren geen vereenigingen noodig, aangezien bijna iedere vrouw weven kon.

De vereenigingen van ijzer-, goud- en zilversmeden, teekenaars, houtsnijders, timmerlieden en metselaars genoten in groote mate de belangstelling en steun van de vorsten en hoofden. Naast de op de hierboven vermelde wijze, spraken deze zich nog verder uit in het geven van voeding gedurende den tijd, dat de werklieden ten behoeve van hun vorst en hoofd werkten.

Was er voor hen geen arbeid te verrichten, dan kregen zij opdracht om de desa-gebouwen, zooals poera's, wantilans, balé's bandjar, koelkoels enz. te maken of te onderhouden. Ook gingen zij helpen bij lijfverbrandingsfeesten. Voor al deze diensten ontvingen zij voeding als vergoeding.

Afgescheiden hiervan mocht de „sekehe” echter ook werken voor derden en kon dan loon vragen voor haar arbeid.

Na de ineenslorting van het rijk Kloengkoeng kwijnen en vervielen al deze vereenigingen, hoewel van vele de werkers (leden) hun arbeid nog voortzetten. Helaas, echter zonder de belangstelling, die zij van de vroegere landsregeering mochten ontvangen.

Slechts één vereeniging is, naar men mij meedeelde, van de vele hierboven genoemde te Kloengkoeng, blijven bestaan, waarbij de traditie is in eere gehouden. Het is de „sekehe oendagi kajoe”, de vereeniging van timmerlieden, bestaande uit 36 leden, wonende in de districten Dawan, Kloengkoeng en Bandjarangkan.

Bij wijze van steun en ter bestrijding van haar kosten moet aan deze vereeniging door het bestuurslandschap Kloengkoeng in der tijd acht tanah sawah zijn toegevoegd. Deze sawahgronden zijn, volgens mijn inlichtingen, nog in het bezit van deze sekehe.

In het Regentschap Bangli bestaan nog verschillende vereenigingen en de kota Bangli zelf telt nog de „sekehe soroh sangging” (vereeniging van het gilde der kunstnijveren), „de sekehe soroh oendagi” (timmerlieden), en de „sekehe soroh mantjegré” (metselaars), welke vereenigingen vroeger door den tegenwoordigen Regent zelf moeten zijn in het leven geroepen en aan welke hij toen, volgens oude gewoonte, sawah's moet hebben gegeven!

Doch ook hier is de toestand niet meer als voorheen!

Ook hier verflauwde de lust en de belangstelling en lijden de vereenigingen een kwijnend bestaan! Want werd vroeger aan de leden der sekehe vrijstelling verleend van heerendiensten (ajahan negri), nu worden zij opgeroepen om deze diensten voor het gouvernement te verrichten! Noch hun lidmaatschap, noch hun kunstenaarschap waarborgt hun de vroegere vrijstelling.

Is het te verwonderen, dat de belangstelling en ijver voor het vormen van vereenigingen, door het wegnemen van de gezonde prikkels, die de vorsten tot verhooging der belangstelling voor maatschappelijke en kunstbelangen wisten te geven, oó gedaald zijn? Immers neen! Want moge de vergoeding voor hun arbeid niet hoog zijn geweest, de zekerheid van bestaan bracht zij en daarbij een eervollen, maatschappelijken werkkring.

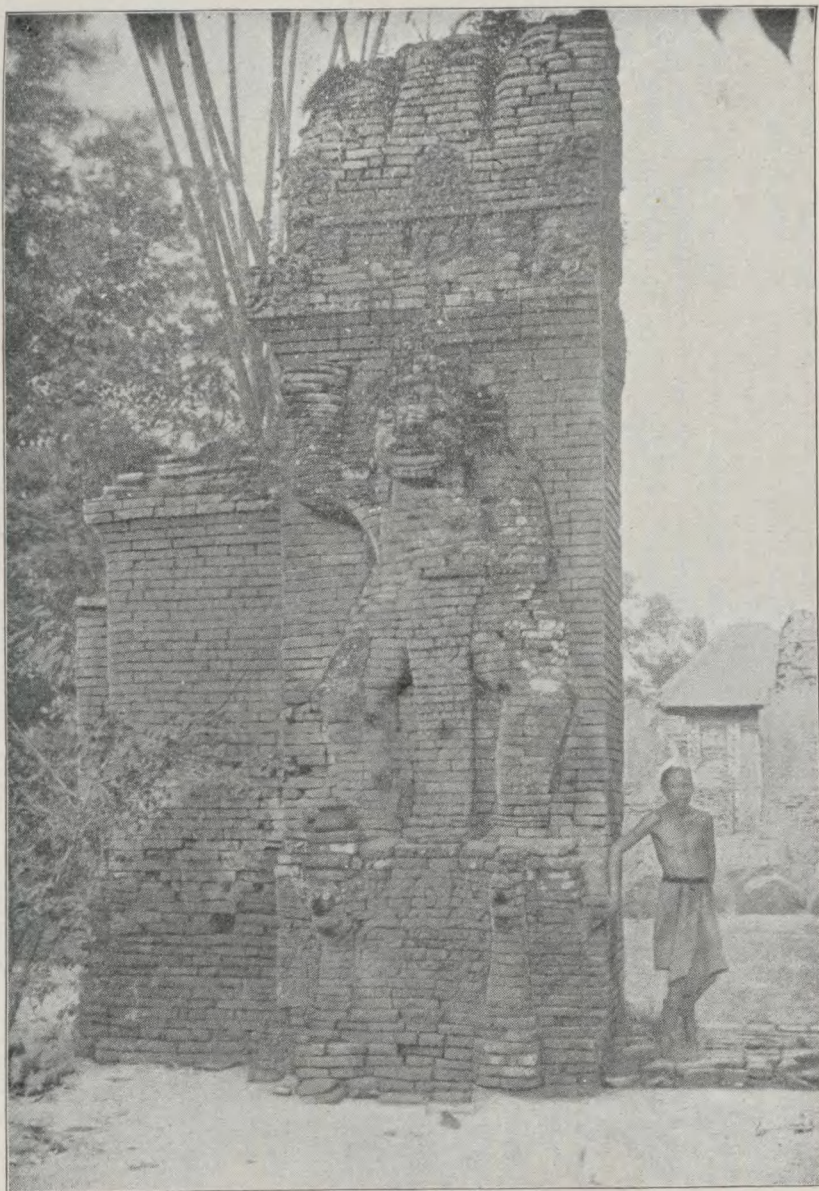
Het komt mij voor, dat het op den weg ligt der Regeering om hier ordenend en leidend op te treden, voor het te laat is!

He grievende gevoel, dat onrecht wordt gepleegd, terwijl de Regeering tegenover de bevolking juist Recht wil doen, zal door het handhaven van het oude organisatie systeem, zij het in gewijzigden vorm, verdwijnen”.

Verderop zegt de schrijver hierover nog:

„Ook voor een geregelden voortgang van de aan te vangen herstellingswerken, zal het weder oprichten der sekehe's van onschatbare waarde zijn.

Van verschillende Balische zijde werd mijn hulp hier voor reeds ingeroepen en het is buiten twiifel, dat steun van de Regeering in dit opzicht door de bevolking op hoogen prijs zal worden gesteld. Als bewijs voor de levensvatbaarheid van dit denkbeeld, wil ik hier wijzen op de vereeniging van kunstnijveren onder leiding van Goesti Ketoet Kandel te Badoeng (Den Pasar). De bestaansmogelijkheid van deze vereeniging is geschapen door de werkzaamheden aan het „Openluchtmuseum”, welke met Regeeringssteun zoo terecht zijn begonnen en voortgezet. Het zij hier de plaats, vooral waar ik andere maatregelen en uitingen van die zijde helaas moest laken, een woord van lof te uiten voor die bestuursambtenaren, die door het nemen van het initiatief en door het ten uitvoer brengen en volvoeren van dit plan hebben getoond, niet alleen de groote en machtige beteekenis te begrijpen, die het bezit van een eigen kultuur en eigen kunst voor een volk heeft, doch ook, dat dit bezit, kon het slechts ten deele, voor het nageslacht moet worden bewaard.

POERA MAOSPAIT, Den Pasar, Tjandi Bentar.

POERA PANDJI.

Twee van de 18 foto's die het verslag van den Heer MOOJEN over Bali sieren.

Het is dit monument van Balische bouw- en sierkunst dat voor hen de beste getuigenis zal zijn!

In aansluiting bij volksgebruiken en traditie in een land, waar juist in de dingen van kultuur de leiding bij de vorsten berustte, zal de huidige landsregeering het initiatief moeten nemen en zal zij de mogelijkheid moeten openen tot het weder in het leven roepen der „sekehes”. Zal dit aan één zijde, naarmate de werkzaamheden aan de ineengestorte en beschadigde bouwwerken zich langzamerhand uitbreiden, er van zelf toe leiden, aan den anderen kant is het van groot belang, dat reeds dadelijk op de hoofdplaatsen met name Badoeng (Den Pasar,) Gianjar, Bangli, Kloengkoeng, wellicht ook Karang-Asem in verband met den bouw van den tempel van Besakih, deze vereenigingen, die in min of meer kwijnenden staat steeds nog bestaan, weer op te richten. Het zal daarbij misschien niet mogelijk zijn evenals vroeger sawahs ter beschikking te stellen om het bestaan der sekehe's mogelijk te maken, doch wel zou misschien de opbrengst van de domeingronden „sawah droewé” geheel of gedeeltelijk voor dit doel kunnen worden aangewend. Het geven van voorrechten aan de leden dier vereenigingen, zooals die aan het lidmaatschap waren verbonden en waarvan wel het voornaamste was de vrijstelling van die heeren-diensten, die buiten hun vak vielen, zal vermoedelijk wel geen bezwaar opleveren.”

Omtrent de maatregelen welke mede kunnen bijdragen om de eigenaard van de balische kunst voor verval te behoeden bepleit de schrijver een andere wijze van vormgeving voor de openbare bouwwerken.

Waarom, vraagt hij, wordt de eigen volkskracht niet benut.

„Waarom worden, om tot concrete voorbeelden te komen binnen den omvang van dit schrijven, dan op Bali scholen gebouwd en passers gesticht, bruggen geslagen en woningen gemaakt, die met den aard van dit volk niets gemeen hebben, die zijn geestelijk evenwicht verstoren en die hem niets beter en niets verstandiger maken? Waarom zijn deze kultuurbeelden geen uitingen van zijn eigen vormwezen? Waarom wordt hier geen rekening gehouden met zijn eigen aard en traditie? Waarom moeten zij hier zijn die op Merauke, op Borneo, op Sumatra, op Java, terwijl de volksaard toch zóo verscheiden is? Alleen daarom, omdat aan het kultuur-eigen dezer volkeren tot nu toe geen aandacht werd geschonken en zoo al, dit geen hogere waarde werd toegekend dan die van curiositeit.

Omdat men het gemakkelijker en eenvoudiger vindt één model, één normaal-project voor heel dit eilandenrijk er of na te houden!

En tenslotte — en dit is wel het meest doorslaande, doch ook het meest fnuikende — omdat het in het systeem niet past! Een systeem, waarbij wordt gestreefd naar materiëelen, naar economischen vooruitgang en die op Java. Eigen aard en eigen traditie moeten daarbij geen aandacht wordt geschonken. In zulk een systeem past het meer den „ouden rommel” op Bali op te ruimen en de toestanden te doen overeenstemmen met die op Java. Eigen aard en eigen traditie moeten daarbij zoo spoedig mogelijk verdwijnen!

Ik weet, de nieuwe tijdgeest breekt zich baan, óók onder de ambtenaren van het Indische gouvernement, doch er zijn er nog velen, die iedere poging, welke wordt aangewend tot behoud en bevordering van de landseigen kultuur, bestempelen met „onzin”!

Moge het bovenstaande wat sterk gekleurd schijnen het is het, helaas, in werkelijkheid niet! Het is slechts in het kort de samenvatting van den strijd, die gevoerd moet worden met hen, die voor de hooge beteekenis van een eigen kultuurbezit der volken — ook die der overheerschte — geen waardeering hebben en die schijnbaar ook niet kunnen hebben; het is een pleit voor de rechtvaardigheid en de noodzakelijkheid, dat althans een land als Bali niet kan en mag worden behandeld, als streken, waar van kultuur in het geheel geen sprake is; het is een pleit voor de bescherming van dit eiland tegen willekeurige en redelooze vernieling van een reeds eeuwen oude kultuur van hooge schoonheid!

Het Staatsblad 1916 No. 278 waarborgt zulk een Staatsbescherming reeds voor natuurmonumenten. Is een besluit, waarin deze ook voor kultuurmonumenten en kultuurrinstellingen zal worden vastgesteld in het algemeen een dringende noodzaak, geworden, een bescherming van het geheele eiland Bali in het bijzonder, wordt hier in de eerste plaats gevraagd!”

Er zou nog meer aangehaald kunnen worden uit dit lezenswaardige boekje, zooals de beschrijving van de gebouwen en de voorstellen die de verslaggever ten slotte formuleert, voorstellen die zoowel cultuurbelangen als technisch-materieele voorziening beoogen, er worde hier echter verder volstaan met eene opwekking om het verslag in zijn geheel te lezen.

